

Presentació

Núria Parlon, Alcaldessa

Pròleg

Dr. Màrius Rubiralta

El casal del mestre, eina de transformació educativa

Diego Arroyo Bote

La recerca d'avui. La medicina de demà

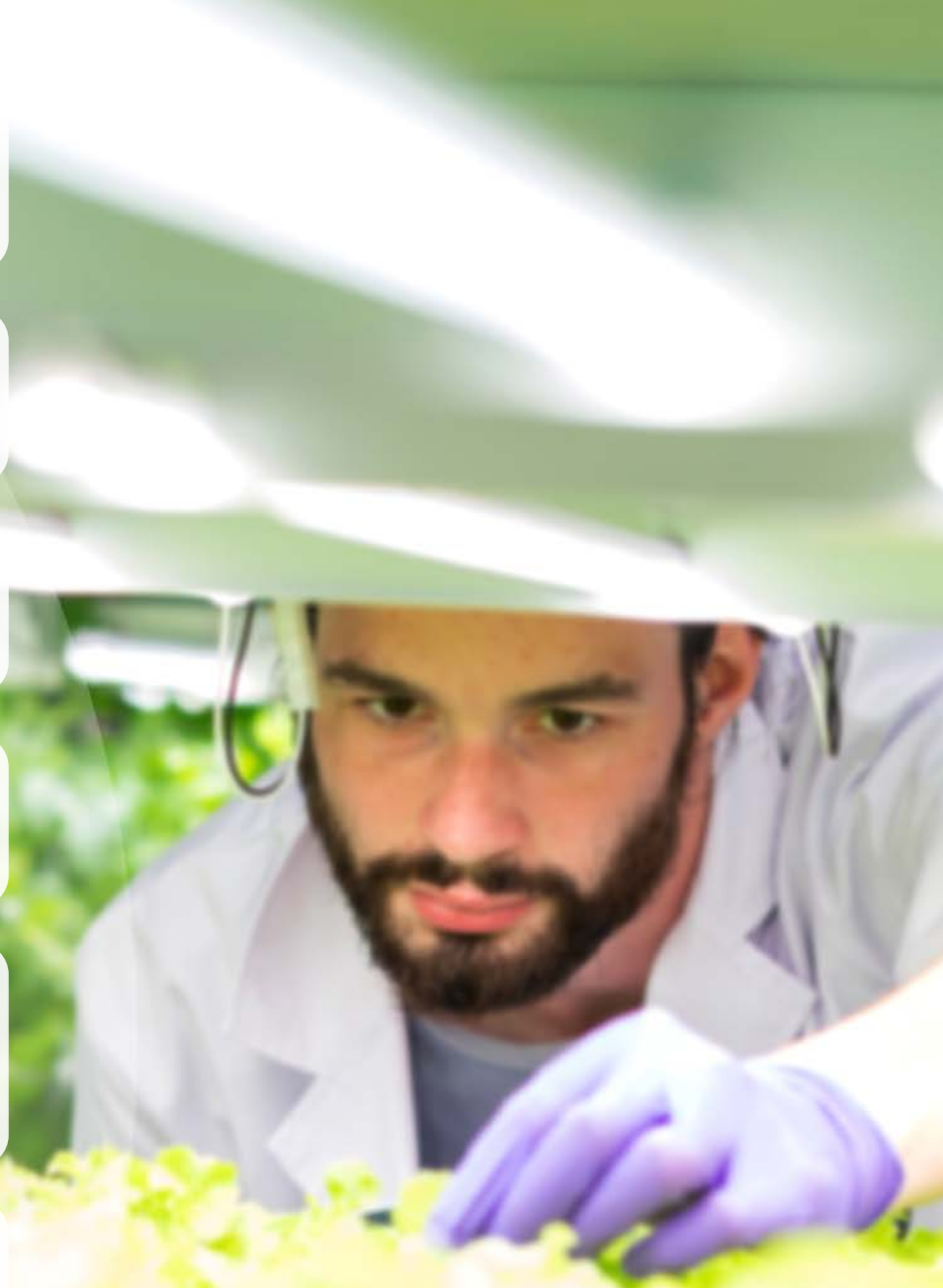
Dr. Javier Sobrino

La recerca al campus de l'alimentació de Torribera, Universitat de Barcelona

Dra. M. Carmen Vidal Carou et al.

Centre d'Educació Ambiental de Santa Coloma de Gramenet, un espai per la ciència ciutadana i la investigació científica

Tomàs Carrión Bernal

CIÈNCIA, CONEIXEMENT I RECERCA 1

GRAMENETUM

REVISTA DE SANTA COLOMA CIUTAT UNIVERSITÀRIA

núm. 5 / setembre del 2023

Sumari

_ pàg. 6

Pròleg del Dr. Màrius Rubiralta

_ pàg. 12

Editorial

Ciència, coneixement i recerca a Santa Coloma

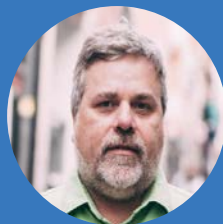
Joan Carles Mas

_ pàg. 14

Joan Vilaseca, metge i historiador

Un passeig per la vida i l'obra del metge i historiador colomenc del segle XX

Miquel Montserrat

_ pàg. 20

Secció d'Estudis del Centre Excursionista Puigcastellar: de la tasca autodidacta al reconeixement científic

Una aposta per la ciència i la cultura en l'àmbit de les entitats en la postguerra

Albert Noguera

_ pàg. 28

Obra científica de Joan Vicente Castells

Roser Vicente Vila

_ pàg. 34

Centre d'estudis de la natura del Barcelonès nord

L'obra divulgativa de Joan Vicente Castells

Joan Devis Ortega

_ pàg. 40

Els museus i la recerca

El Museu Torre Balldovina i la recerca

Magda Clavell

_ pàg. 50

Resenya entorn al Grupo de Historia José Berruero

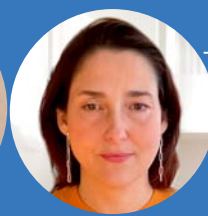
J Gallardo

_ pàg. 58

El casal del mestre, eina de transformació educativa

Diego Aroyo Bote

_ pàg. 64

Aportacions del CNL l'Heura al coneixement lingüístic i sociolingüístic

_ pàg. 72

Clínica mental de la diputació de Barcelona

Segle XX

Ricard Bordas Reig

_ pàg. 82

La recerca d'avui. La medicina de demà

FHES

Dr. Javier Sobrino

_ pàg. 88

La UNED a Santa Coloma de Gramenet: 30 anys de producció científica i de coneixement, de transferència, proximitat i superació

Dr. Carlos Villagrasa Alcaide

_ pàg. 94

La recerca al campus de l'alimentació a

Torribera, Universitat de Barcelona

Dra. M. Carmen Vidal Carou et al.

_ pàg. 104

Centre de Educació Ambiental de Santa Coloma de Gramenet, un espai per la ciència ciutadana i la investigació científica

Tomàs Carrión Bernal

GRAMENETUM

Revista científica i de divulgació del CAE, Comitè Assessor d'Estudis Santa Coloma Ciutat Universitària.

Dipòsit legal: B 19800-2021

Redacció: Joan Carles Mas, coordinador

Coordinadors del CAE: Diego Arroyo, Josep Maria Cortés, Joaquin García, Pilar López, Joan Carles Mas, Blanca Padrós, Màrius Rubiralta, Santiago Serra, Maria Carmen Vidal.

Amb la col·laboració de la Direcció de Ciutat Universitària de l'ajuntament de Santa Coloma de Gramenet - plaça de la Vila 1, Santa Coloma de Gramenet 08921

ciutatuniversitaria@gramenet.cat

www.gramenet.cat/ciutatuniversitaria

La propietat intel·lectual dels articles, així com la responsabilitat que pot inferir el seu contingut, pertanyen exclusivament i única als autors o autores que els signen. GRAMENETUM de Santa Coloma - Ciutat Universitària (SC-CU) només és el vehicle per a la publicació i difusió dels estudis, dossiers i articles cedits per al coneixement global que pretén impulsar la revista. Tot i així, el CAE es reserva el dret d'admissió d'aquells articles que no compleixin amb els criteris o amb la filosofia de Gramenetum

Presentació

Preservem, difonem i impulsem el patrimoni científic colomenc

Núria Parlon
Alcaldessa de
Santa Coloma
de Gramenet

L'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet va signar, el 6 de novembre de 2014, el conveni de col·laboració amb la Universitat de Barcelona (UB), la Universitat Nacional d'Educació a Distància (UNED), la Fundació Hospital Esperit Sant (FHES) i el Centre Dr. Emili Mira – Parc Salut Mar, per a l'impuls del projecte 'Santa Coloma Ciutat Universitària'. Aquell marc d'acord, plenament vigent i actual, ajuda a consolidar el treball conjunt de les institucions amb la voluntat de millorar la formació i educació de la ciutadania, i alhora està contribuint a impulsar elements de difusió de la cultura, la recerca i el patrimoni científic local, per a vincular el coneixement amb la cohesió social i el creixement econòmic de la ciutat. La publicació de la revista 'Gramenetum' és una mostra més de la materialització d'un projecte conjunt i comunitari que es manté viu i que va ampliant les seves bases amb la participació d'entitats, associacions i persones que, a títol individual o col·lectiu, estan contribuint al bé comú i a preservar i difondre aquest necessari patrimoni cultural i científic, material i immaterial, imprescindible per a garantir el progrés de Santa Coloma i per a fomentar la igualtat d'oportunitats de la ciutadania.

Fruit d'aquestes bones sinergies i treball conjunt, s'han materialitzat iniciatives i programes d'investigació i formació a la ciutat, així com la creació de nous espais de trobada, que estan ajudant a combinar de manera efectiva, la creació i la transmissió de coneixements científics, tècnics i humanístics, i el foment del pensament crític, el pluralisme i els valors propis d'una societat democràtica. Per a les institucions, entitats i persones que formem part del projecte 'Santa Coloma, ciutat universitària' són prioritats indiscutibles la necessitat de preservar i donar a conèixer el patrimoni científic local així com la contribució conjunta a l'aprenentatge al llarg de la vida, perquè són eines per a garantir la justícia social i el benestar de les persones. En aquest sentit, és imprescindible la interacció entre les institucions universitàries, les entitats i associacions locals, i les persones referents en els seus àmbits de coneixement, divulgació i investigació, amb el seu entorn local i territorial d'influència, per a materialitzar el necessari triangle del coneixement -educació, recerca i innovació.

Així mateix, hem de recordar que a Santa Coloma de Gramenet, des de principis del segle XX, de vegades en unes condicions molt precàries i difícils, també hi ha hagut institucions i persones que van elaborar coneixement, recerca i innovació. Totes elles, les anteriors i actuals, formen el nostre patrimoni de ciutat.

En aquesta edició de 'Gramenetum' aprofundim en conèixer una part de les contribucions a aquest patrimoni local, d'institucions o entitats com el Centre Excursionista Puig Castellar (CEP), el Centre d'Estudis de la Natura del Barcelonès Nord, el Casal del Mestre, el Centre de Normalització Lingüística L'Heura, la UNED, Clínica Mental, Fundació Hospital Esperit Sant, el Museu Torre Balldovina, Grup Història José Berrueto, el Centre d'Educació Ambiental de Santa Coloma de Gramenet i el Campus de l'Alimentació de Torribera.

També posem en relleu l'important paper i contribució de persones referents en els seus àmbits professionals, com el metge i historiador colomenc Joan Vilaseca i Segalés, en reconeixement de la seva aportació en recerca de la història colomenca i a la seva participació activa en l'àmbit cultural local; o el paleontòleg colomenc Joan Vicente Castells, que va dedicar la seva vida a l'estudi de les ciències naturals, a més de ser el primer director del museu municipal i el creador del Centre d'Estudis de la Natura del Barcelonès Nord. En edicions posteriors continuarem la tasca de divulgar i reivindicar més mostres i activitats, per a preservar-les, difondre-les i impulsar el patrimoni científic colomenc, que en tenim i molt, com a ciutat compromesa amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible i l'Agenda 2030, garants del progrés, de la igualtat i la dignitat de les persones.

Pròleg

Una mirada al coneixement generat al voltant de la ciutat de Santa Coloma de Gramenet en els darrers cent anys

Dr. Màrius Rubiralta¹
Exrector UB

Quan estem a les voltes dels deu anys en que es va iniciar el projecte d'estructurar la ciutat de Santa Coloma de Gramenet com a Societat del Coneixement, des de l'Ajuntament de la ciutat i per iniciativa de la seva alcaldessa, Núria Parlon, es va tenir el convenciment de que un nou pas seria la confluència de les diferents iniciatives existents en un projecte comú que es va denominar "Santa Coloma Ciutat Universitària". Les institucions promotores, totes elles amb diferents nivells d'activitat assistencial, educativa, investigadora o innovadora, van creure que calia explicar-ho millor a la ciutadania i donar-ho a conèixer a través d'un mitjà de difusió de prou qualitat i rigor, sense perdre la voluntat divulgadora. La part més difícil era la sostenibilitat del projecte i la durabilitat per traspassar el llindar inicial fonamental per obtenir la credibilitat necessària.

Avui, amb la publicació d'un nou número de la revista Gramenetum, creiem que s'acompleix aquest objectiu i es va més enllà. Alhora de fer un treball de cerca d'exemples que, més o menys coneguts, ajudin a construir el conjunt d'experiències que s'han anat presentant durant els darrers cent anys al voltant de la ciutat, ens proposem, amb la perspectiva actual, extreure'n algunes conclusions importants per enfocar el nostre futur.

Algunes de les experiències descrites són clarament recerques formals acadèmiques, institucionals o promogudes per entitats privades, altres són resultats de processos de recerca més autodidactes i unes poques, ja inscrites a la història recent de Catalunya, ens exposen processos de recerca ciutadana o participativa tan en el món educatiu, associatiu, polític, de l'urbanisme obrer o d'integració migratòria.

El mapa del coneixement de Santa Coloma de Gramenet que comencem a visualitzar, amb els documents presentats en aquest important número de la revista, consta de dues grans àrees.

La primera, clarament relacionada amb la recerca del patrimoni històric i de la memòria i que engloba no únicament àmbits de formació i recerca en Humanitats i Ciències Socials, sinó també una incursió clara en tècniques científicotecnològiques de suport, especialment, en els diferents exemples presentats en arqueologia.

¹ (Manresa, 1952), professor emèrit del Departament de Nutrició, Ciències de l'Alimentació i Gastronomia de la Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació. Rector de la Universitat de Barcelona (2005-2008) i director del Campus de l'Alimentació de Torribera (2012-2016). Des de 2015 membre del Patronat de la FHES.

Iniciem el seu recorregut, des de l'experiència de Joan Vilaseca (1904-1996), com a metge, amb cinc-quanta anys d'entrega a la medicina local i com un pioner historiador sobre els orígens i evolució de Santa Coloma de Gramenet², i fins el fonamental paper que ha tingut el Centre Excursionista Puig Castellar que, des de 1946, va aglutinar una conjunt de persones interessades en la descoberta del país i la salvaguarda de la llengua, la cultura i el patrimoni. Així, a través d'una Secció d'Estudis, multidisciplinària, tot i que enfortida en la història i les ciències naturals, es van impulsar les excavacions del jaciment de Puig Castellar.

A continuació, l'activitat realitzada en el camp de la Paleontologia per part del fundador del Centre d'Estudis de la Natura del Barcelonès Nord, Joan Vicente Castells (1921-2010) paleontòleg, avui seguida amb noves iniciatives de divulgació i promoció de la recerca del Centre, per part de la seva filla Roser Vicente, i que les desgrana a través de les principals contribucions a nivell paleontològic de l'investigador i les publicacions de més impacte.

El nou paper dels museus en la construcció de la nova Societat del Coneixement i la potenciació de la recerca ciutadana a la ciutat, està perfectament descrit en el treball de Magda Clavell, directora del Museu Torre Balldovina, amb el títol "Els museus i la recerca", un projecte creat l'any 1986 per iniciativa de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet que cristallitzava els desitjos de molts dels actors protagonistes d'aquest apartat. Cal fer esment, també, a la política de col·laboració entre museus, gràcies a la xarxa de Museus Locals promoguda per un dels grans actors presents a la ciutat com és la Diputació de Barcelona, propietària del Recinte Torribera on avui es centralitza una part important de l'activitat lligada al coneixement de Santa Coloma.

Finalment, en l'apartat de la Memòria Històrica cal fer referència a l'esforç per estructurar una proposta necessària d'explicació del nostre recent passat per part del Grup d'Història José Berruezo. Una iniciativa gestada a mitjans dels noranta i consolidada a través d'activitats de debat, conferències i jornades científiques amb ponents especialitzats, i especialment, amb una publicació "Àgora" per afavorir-ne la divulgació.

Una de les característiques de totes aquestes iniciatives, a més a més, de la col·laboració amb l'acadèmia, ha sigut l'esforç per millorar la cultura de la ciutadania, i en especial, ajudar a l'estudiantat no universitari a obtenir les competències del mètode científic a través de les modalitats de "treballs de recerca", així com promoure treballs final de grau (TFG), en l'àmbit de l'educació superior.

En aquesta part del mapa, cal fer un especial esment als professionals de l'educació que des de 1980 han sigut capdavanters en projectes d'innovació i de transformació educativa. En efecte, la presentació del Casal del Mestre com a eina efectiva de renovació pedagògica i de la recerca de models efectius, en un entorn molt complicat, va permetre que molts sectors giresin la vista a tot el que es feia a Santa Coloma i, fins i tot, va ser un reclam pels professionals d'altres entorns que volien ser actors d'aquell moment i van traslladar-se a viure i treballar a la ciutat.

La participació de la Universitat de Barcelona amb el projecte del Casal del Mestre va conduir no únicament a consolidar "El Mapa Educatiu de la Ciutat" sinó també les bases del que avui en diem Ciutat i Coneixement, on l'escola és un dels eixos essencials. Complementàriament, incorporo aquí al Consorci per a la Normalització Lingüística CNL L'HEURA que ha sigut una plataforma de suport al foment del coneixement i de l'ús del català a la ciutat i que ha tingut la virtut de buscar en diverses activitats de col·laboració, projectes de transferència de coneixement per a la solució dels grans reptes socials.

El Campus de l'Alimentació de Torribera, com un dels agents del Sistema de Coneixement de Santa Coloma, ha pogut comprovar com el "Glossari de sabors del món" (2015-2021) incidia en les iniciatives de difusió del coneixement de les

² En base al treball de Joan Vilaseca i Segalés, "Història General de Santa Coloma de Gramenet", Barcelona, 1985, l'historiador de l'Art, David Galí i Farré, va publicar internament al Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona el document "La Masia Torribera de Santa Coloma de Gramenet. Estudi Històric, Artístic i Constructiu" amb revisió de Raquel Lacuesta (AGDIBA, 1998).

diverses cultures del barri del Fondo, segurament a partir de la incidència del projecte “Els Sabors del món” (2012-2019).

Voldria ara referir-me a les contribucions en l'àmbit del coneixement dels actors que van crear el projecte **Santa Coloma Ciutat Universitària**, una iniciativa proposada per l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet ara farà deu anys i que va oficialitzar-se després d'un temps de meditació i negociació en la signatura del conveni de 2015.

Segurament, un dels projectes més importants que mai s'han desenvolupat des de l'administració catalana en favor de la ciutat de Santa Coloma de Gramenet sigui l'adjudicació del concurs realitzat des de la Mancomunitat, per iniciativa de Prat de la Riba, per escollir un espai adient per construir-hi, posteriorment, un projecte innovador de Ciutat(sanitària)-Jardí, en el camp de la Salut Mental, que solucionés alguns dels dèficits i reptes que les quatre Diputacions provincials tenien. La ubicació de la Clínica Mental a la finca denominada Torre Ribera, propietat de Josep Gallifa i Mas, a la carena de la vall de Carcerenya, ens és explicada per qui és avui un actor privilegiat.

Ricard Bordas Reig (1946), (psiquiatre i director mèdic) va treballar a la Clínica Mental en una de les etapes modernes (1989-1995) d'aquesta història, tot i que l'experiència dels seu pare el doctor Ricard Bordas i Jané (1904-1981)³ i la documentació familiar de que disposava, li ha permès una posició privilegiada alhora de parlar amb coneixement de causa del naixement, de les dificultats i del present de l'històric projecte de Clínica Mental.

El seu text que avui ens presenta, és complementa perfectament a d'altres documents com el publicat pel “Setanta-cinc anys d'assistència psiquiàtrica. De Clínica Mental a Centres Assistencials Dr. Emili Mira i López”. Ens demostra un bon coneixement del projecte original i de la realitat, a través de la seva experiència, en relació a l'activitat assistencial, de formació dels professionals de la salut mental, de la recerca i innovació, seguint estretament l'evolució de la psiquiatria europea i també de la realitat del país amb els canvis des de les lleis i normatives estatals i autonòmiques.

Santa Coloma és avui dipositària d'un dels projectes Noucentistes més rics en el que es refereix a Ciutats(sanitàries)-Jardí obra conjunta de Rafael Masó i Josep Mª Pericas Morros. Aquest projecte, va inspirar-se en la Ciutat-Jardí, d'arquitectura regionalista dels edificis i pavellons de les Clínicas d'Eglfing i Haar, a poca distància de Munic, i que en el seu viatge plegats tan l'arquitecte Masó com el doctor Tomás Busquet van visitar i recollir tota la informació possible i que avui es guarda a la Fundació Masó de Girona i que es troba recopilada com a descripció urbanística i arquitectònica en un llibre sobre l'obra de l'arquitecte gironí en l'etapa de la Mancomunitat ⁴.

A nivell històric, és fonamental parar atenció en l'extensa i meticulosa conferència impartida pel doctor Busquet a la Societat de Psiquiatria i Neurologia de Barcelona, el 8 de febrer de 1924, en la que va presentar el projecte mèdic i arquitectònic funcional de la Clínica Psiquiàtrica Provincial en els terrenys de Santa Coloma de Gramenet. En el document escrit, que es va entregar de la conferència, apareix un edifici (la fotografia 7) amb el títol “Perspectiva del Pabellón para la Enseñanza de la Psiquiatria” i està complementat per les paraules següents:

“l'objecte primordial és assistir i tractar degudament i amb la màxima urgència possible als individus que es manifesten de trastorns mentals (...), de la investigació científica psiquiàtrica i per fi l'ensenyament de la Psiquiatria de la que n'està mancada la nostra terra.”

³ Psiquiatre. Ingressa com a metge interí a la Clínica Mental de Santa Coloma de Gramenet on, el desembre del 1934, passa a ser metge fix i, només dos anys després, és nomenat director de la Clínica. Al 1939, derrotada la República, és acusat de pertànyer a Esquerra Republicana de Catalunya i d'haver estat tinent metge del 'Ejército Rojo', Bordas Jané és apartat de l'exercici mèdic a la Clínica Mental perquè el Tribunal de Depuració de Responsabilitats Polítiques el sanciona amb suspensión de empleo y sueldo durante dos años, cinco años de postergación, inhabilitación para cargos de mando o confianza, traslado forzoso a otra dependencia y prohibición de solicitar cargos vacantes durante un periodo de cinco años. Vegi's la biografia a Galeria de Metges Catalans.

<https://www.galeriametges.cat/galeria-fotografies.php?icod=EHEM>

⁴ La similitud de l'avantprojecte de 1917 presentat per Masó i Pericas, amb la distribució del projecte alemany de Haar, es pot veure a l'ampli document “Clínica d'observació i Hospital per a tractament de malalties nervioses de la Mancomunitat de Catalunya” publicat a “Masó. Arquitectura pública durant la Mancomunitat”, J. Falgàs, Ed., Fundació Rafael Masó, Girona, pp 131-169, 2014.

Properament, tindrem dues dates oportunes per posar en valor, com a ciutat i com a país, el projecte innovador de la Clínica Mental celebrant el seu Centenari. Per un costat el centenari de l'inici de les obres d'urbanització (1924) i posteriorment, l'any 2030 el centenari de l'arribada dels primers malalts que van ubicar-se provisionalment a l'Edifici de La Masia provinents de Sant Boi, moment en que va donar-se per inaugurada formalment la Clínica Mental de Torribera.

Seguint dins de l'àmbit mèdic d'aquest mapa, el doctor Javier Sobrino, Cap de l'Àrea Clínica i del Coneixement de la FHES ens fa una ràpida mirada per l'evolució dels cent anys de la història de l'Hospital Esperit Sant des dels inicis esperançadors de 1930, amb grans ambicions científiques, passant per l'etapa de la Guerra Civil i els llargs anys posteriors en la que els aspectes relacionats amb el coneixement foren relegats. A partir dels anys vuitanta i mig noranta, amb la incorporació com a Hospital Universitari adscrit al Campus Clínic-Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona i la posterior construcció del nou hospital s'inicia una etapa de consolidació amb una forta prioritització de la recerca, amb el suport inequívoc del patronat de la FHES, a través de la Unitat de Recerca (2016) i de les activitats i jornades encaminades a impulsar la recerca i el coneixement en els diferents àmbits de fortaleza de l'hospital. Les dades aportades confirmen un camí continuat de millora dels resultats de la recerca traslacional.

La filosofia col·laboradora, a nivell territorial i estratègic, entre la FHES i l'Hospital Germans Trias i Pujol, centre de l'ecosistema I+D+i biomèdic de Can Ruti (Badalona), pot en un futur ser fonamental per consolidar un pol d'excel·lència medico-assistencial i biomèdica, multidisciplinari al Barcelonès Nord, complementada amb empreses innovadores digital-mèdica així com amb una forta participació publico-privada.

L'aterratge universitari a la ciutat de Santa Coloma de Gramenet, l'any 1992 (UNED) i 1995 (CESNID), objectiu estratègic de l'Ajuntament des de mitjans dels noranta, es culmina amb la ubicació d'un centre de la UNED, primer a la ciutat i posteriorment al complex de Torribera.

El document que excel·lentment ens presenta el seu director, el professor Carlos Vilagrasa, ens indica com s'ha consolidat el projecte en els 30 anys d'existència. L'àmplia oferta docent de la UNED a través de la seu de Torribera i el gran nombre d'alumnes implicats, aporta una gran visibilitat al projecte Santa Coloma Ciutat Universitària. La temàtica dels graus i altres activitats docents aporta una diversitat molt important que té encara molt recorregut, i complementa els àmbits de la salut, l'alimentació i la sostenibilitat mediambiental.

Finalment, però no per això menys important, la UNED disposa, com a seu, d'una casa noucentista de gran valor arquitectònic que en l'origen del projecte de Clínica Mental corresponia a la Casa del director, obra de Josep Mª Pericas i Morros (1928). Una extensa valoració arquitectònica de la seva importància es troba descrita a l'obra de Jordi Falgàs i Mercè Vidal i Jansà “La Casa Noucentista: Arquitectura unifamiliar a Catalunya (1913-1932)”⁵.

El 18 de febrer de 2003, els responsables de les tres institucions signatàries, Bartomeu Muñoz, alcalde de Santa Coloma de Gramenet, Manuel Royes, president de la Diputació de Barcelona i Joan Tugores, rector de la Universitat de Barcelona van presentar conjuntament a la Sala de Plens de l'Ajuntament un document estratègic per una futura ciutat universitària a Santa Coloma amb el trasllat, a la ciutat, dels conjunt d'estudis per constituir un Campus de l'Alimentació a Torribera. El document va ser un manifest i protocol d'intensions per l'impuls i creació d'aquest nou campus metropolità de la UB que s'afegia al darrer obert, també amb la Diputació de Barcelona, el “Campus Mundet”. Responia aquesta signatura a un treball discret i decidit realitzat des de l'any 1997 i coordinat per Joan Carles Mas que passaria a agafar un paper fonamental d'interlocució interinstitucional amb unes qualitats humanes innegables.

A la roda de premsa, el rector va comprometre's al trasllat dels serveis docents (llicenciatures, diplomatures, postgraus i formació continuada) i equipaments (viver d'empresa per a nous llicenciats, instituts de recerca i serveis universitaris) i el president de la Diputació de Barcelona a la cessió dels espais i edificis necessaris durant 50 anys.

⁵ J. Falgàs i M. Vidal i Jansà, Ed., “La Casa Noucentista: Arquitectura unifamiliar a Catalunya (1913-1932)”, Fundació Rafael Masó, Girona, 2018.

Avui és un orgull llegir el document coordinat per la directora del Campus de l'Alimentació de Torribera, la Dra. M. Carmen Vidal sobre la recerca al Campus de l'Alimentació just vint anys més tard de la mencionada signatura. Crec que llegint totes i cadascuna de les aportacions, consolidades en aquest vint anys, podem dir que aquella idea es avui una realitat. Una realitat que ve avalada amb uns indicadors de creixement de personal PDI i PAS, de nous investigadors i investigadores joves, de postdocs que venen de centres de recerca europeus, i dels nostres graduats i graduades que ja han fet el salt als laboratoris de recerca de l'edifici Gaudí. Tot i que les dues crisis socioeconòmiques del 2008-2010 i de la Covid-19, unides a la de l'energia, conseqüència de la guerra d'Ucraïna, han retardat els plans dels diferents equips rectorals de construcció dels necessaris nous edificis per convertir el campus en un projecte internacional d'excel·lència, avui podem dir que estem a les portes de tancar les obres corresponents al finançament específic per aquesta finalitat que la Diputació de Barcelona i la pròpia universitat havien tancat l'any 2007.

Si el projecte de Clínica Mental va utilitzar un model avançat a Europa d'un entorn innovador de Ciutat-Jardí Psiquiàtrica a Haar (Munic) l'any 1927, el projecte del Campus de l'Alimentació de Torribera va inspirar-se en 2017, en la dimensió de HUB que ens parla l'article de la directora M. C. Vidal sobre Nutrició-Alimentació-Ciències dels Aliments-Gastronomia, i que tenia una important similitud amb el projecte de la Universitat de Montpeller denominat L'Institut Agro Montpellier (Campus de La Gaillarde) que es complementava amb una plataforma tecnològica ubicada al Parc Tecnològic Agròpolis. El projecte estava subjecte a diferents avaluacions del Govern francès en 2017. He conegut a finals de 2022 que és ja un dels projectes amb segell d'excel·lència permanent, finançat amb fons IDEX de Campus d'Excel·lència de França ⁶.

Cal considerar, però, que l'esforç realitzat durant aquests anys pel personal investigador al voltant de l'Institut de Recerca en Nutrició i Seguretat Alimentària INSA-UB, amb una seu al Campus de l'Alimentació de Torribera, s'ha vist recompensat amb l'obtenció d'un segell d'excel·lència del Ministerio de Ciencia e Innovación. Així, de les 9 concessions d'Unitats d'Excel·lència finançades en 2022, amb 2 M€ cadascuna, el projecte liderat des del Campus per INSA-UB, amb participació de personal investigador de diferents Departaments de la UB, ha obtingut un dels segells d'excel·lència entregats, i que haurà de defensar, de nou en tres anys. Aquest merescut reconeixement, que coincideix amb la publicació de Gramenetum, és també una bona notícia pel conjunt dels actors al voltant del coneixement a Santa Coloma de Gramenet.

Finalment, es presenta per part de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, institució promotora de Santa Coloma Ciutat Universitària, ECOMETROPOLI, un centre especialitzat en Educació Ambiental dedicat a promoure la Ciència Ciutadana i la recerca científica. Aquest projecte que va néixer en 1997 al costat del Programa de Restauració d'Àrees Periurbanes i en especial la recuperació del tram final del Riu Besòs, va incorporar-se al Recinte Torribera l'any 2011 (Pavelló Montserrat) per ajudar a constituir un ecosistema de coneixement incorporant polítiques de desenvolupament sostenible i recerca mediambiental. La proximitat amb el Parc Natural Serralada de Marina i la prioritat de la sostenibilitat mediambiental en el camp de l'alimentació per part de la UB en són aspectes d'interacció importants.

Es ben segur que a partir de la realitat que ens mostren els diferents treballs presentats en aquest nou número de la revista Gramenetum, el conjunt dels actors que formen l'ecosistema de coneixement local i les autoritats respectives (Municipi, Diputació i Generalitat) haurien de tenir-ho més fàcil per dirigir les propostes de col·laboració, per un costat, i dissenyar noves polítiques públiques per ajudar a consolidar, el que amb esforç d'anys, s'ha anat aconseguint amb èxit.

Màrius Rubiralta

Santa Coloma de Gramenet, 6 de març de 2023

⁶ La Universitat de Montpeller ha obtingut en 2022 la qualificació permanent Le Label I-Site "Montpellier Université d'Excellence" (MUSE) on hi participa com un dels projecte prioritari l'Institut AGRO Montpellier i la infraestructura CIRAD "Plateforme de Technologie Agroalimentaire" ubicada a l'Agròpolis a deu minuts del Campus, que va servir com a model pel disseny de la Planta Tecnològica de Torribera.

Aquest segell d'Unitat d'Excel·lència es dona com a reconeixement a la competitivitat i el lideratge científic de la Unitat (INSA-UB) d'investigació a nivell nacional i internacional i a l'atracció de talent.

Editorial

Ciència, coneixement i recerca a Santa Coloma

Joan Carles Mas
Coordinador CAE
Santa Coloma
Ciutat Universitària

La combinació de coneixement, ciència i recerca, cada una en diferent grau, intensitat i moment conformen la base del progrés i l'evolució del pensament humà. És el sistema principal, però no és l'únic, que permet generar, divulgar i compartir el creixement i la innovació de la societat.

De manera seqüencial el procés recorre les fases següents: idea, plantejament, recursos humans i econòmics, elaboració, ajut instrumental, tècnica d'anàlisi, revisió crítica, obtenció de resultats, divulgació i ús.

Més enllà de les fases ara citades, en el procés hi intervenen més elements que, de forma ben destacada, el complementen i l'enriqueixen. Ens referim als valors cívics i socials que desencadena i atresora una activitat de recerca i creació de coneixement: importància històrica, novetat, funció i servei per a la societat. Afavorir l'entorn humà, el sentit de col·lectivitat, vinculació a un lloc i moment, ser un patrimoni compartit, són els més destacats, entre altres.

Més que més, aquests valors ens situen de ple en la societat del coneixement. També, més i tot, aquests valors fomenten un sentit de pertinença, obren expectatives de futur, noves oportunitats, integració entre grups, de generacions i de gèneres. Aporten al territori i la seva gent una marca cívica significativa, de col·laboració, progrés i, entre tots, de compartir valors de patrimoni immaterial.

Fem un pas més enllà. Posicionem-nos des de Santa Coloma sobre aquest tema. Proposem uns interrogants.

A Santa Coloma -una ciutat que evoluciona de manera decidida cap una millor oferta de recursos i oportunitats- a la ciutat i a la seva gent, fins on els interessa i els afecten aquests temes? Més ben dit: a Santa Coloma, fins on ens interessen i ens afecten aquests temes? Els hem de tenir en compte o no? Paga la pena de parlar-ne? A la ciutat, tenim prou activitat i dades? Hi ha matèria per a fer-hi una ullada? Examinem la qüestió?

El Comitè Assessor d'Estudis (CAE) de la Redacció de **Gramenetum**, mostra interès per aquests temes, de tenir dades, poder-les comentar i exposar-les a l'opinió pública.

Per a esbrinar-ho vam aplicar una estratègia de selecció, que tot seguit expliquem:

Vam preparar un qüestionari per a proposar i respondre les preguntes següents:

- Anys enrere, quan Santa Coloma era poble, o ara quan és una ciutat, hi va haver o hi ha Institucions, entitats, equips o persones que, de manera qualificada, van treballar o que treballen seguint els criteris i característiques que hem comentat de ciència, coneixement i recerca?
- Si n'hi ha, quins treballs van elaborar o ara s'elaboren? Són prou coneguts els autors i les autores d'aquests treballs?

Per a obtenir una resposta més oberta, però ben delimitada, vam aplicar les condicions següents:

- Destriar les Institucions, entitats i persones, en referència als punts anteriors i que des de l'inici del segle XX fins ara (de 1900 a 2020) i que van estar o estan vinculades directament amb la ciutat.
- I d'aquests es va identificar els que feie o fan una tasca de crear activitat de coneixement, ciència i recerca.

Vam obtenir un conjunt ampli d'informació. Un cop ordenat, ens sembla oportú i convenient publicar-lo a **Gramenetum**, revista de Santa Coloma Ciutat Universitària.

Es tracta de posar-lo a disposició dels lectors, de fer realitat una iniciativa de divulgació periodística d'informació sobre la producció de coneixement, ciència i recerca relacionada amb Santa Coloma de Gramenet i la seva gent, des de 1900 fins ara.

Convé tenir present unes observacions sobre el contingut de la publicació que hem preparat. Publiquem una selecció d'autors i treballs, fruit d'aplicar els criteris que hem comentat. Els encerts o els errors en la selecció de treballs i Institucions i autors, cal atribuir-los a la Coordinació del Comitè Assessor d'Estudis (CAE) de Gramenetum. De cap manera, no volem tenir ni tenim autoritat per atorgar o treure qualificació de mèrits respecte els autors i activitats. Tampoc, no volem fer un escrutini o una anàlisi crítica de mèrits o d'avaluació acadèmica.

En un altre sentit, informem que el material que hem aconseguit supera de llarg la capacitat de pàgines i matèries d'un exemplar de la revista. Per tant, després, successivament ampliarem la llista i l'editarem. Ja estem en fase de preparació de més sèries i exemplars.

Pel futur, demanem se'ns suggereixin noves propostes de feines i autors per a fer-los conèixer, dins els límits i els criteris que hem indicat. Cal afegir que, de manera especial, ens condiciona la història. La història ens ha amagat noms i activitats i, per exemple, tenim la dificultat de donar una mostra més justa de gènere..

Un cop confirmat el valor de cada activitat i de destacar l'interès de cada autor o autora, per editat el primer exemplar, vam encarregar uns reportatges de síntesi i divulgació. Ens els han elaborat diversos col·laboradors i col·laboradores, els que signen cada reportatge. Tenim mostres de l'interès, la cura i l'esforç de redacció que tots i totes hi han esmerçat. Públicament, els hi manifestem una prova ben sincera d'agraïment per la seva tasca.

També, volem fer camí per a que altres analistes, en una revisió més acurada, complementin titulars, continguts i incrementin el mèrit i la consideració patrimonial que cada autor, autora i obra significa per la ciutat.

En resum, divulguem una informació singular. Interessant i notable per la ciutat. D'una ciutat que en el decurs dels anys assoleix més i més bons productes de maduresa i feina. Que avança en les activitats de coneixement, ciència i recerca i en els valors de patrimoni immaterial de ciutat.

Joan Carles Mas
Coordinador CAE
Santa Coloma Ciutat Universitària

Joan Vilaseca, metge i historiador

Miquel Montserrat
Historiador

L'aportació bàsica de Joan Vilaseca consistí, durant tota una ample part central del Segle XX, en l'abnegada feina de "metge general". (Ara en diuen "de família"). I en el seu cas, fou, per ser un dels **"metges de poble"**, un dels puntals bàsics en aquella encara molt aïllada Sta. Coloma de Gramenet. Aquí fou el primer junt amb el Dr.Badia.

Que no exclou que tingué també un principal **"violí d'Ingress", l'arqueologia**. D'allí l'hi derivà sobretot el conreu de l'**Història Local**. Aquesta dedicació l'incrementà quan la jubilació, fins que en va ser un reconegut especialista.

És lògic que de la feina de metge n'hagi quedat un bon reconeixement de part de milers i milers de pacients seus (avui, però, majoritàriament traspassats), tanmateix no n'han quedat documents probatoris (com no sigui fulls blancs per a receptes, o la bonica placa anunciadora bronzejada, que figurava en la seva torre, de cara al carrer). Carrer al que per cert ell pogué canviar-li el nom, des d'un letal "José Antonio" a un més adient **"Rafael Casanova"** (i més antigament se n'havia dit "Carretera de Sant Adrià"). També seus foren els canvis en el nomenclàtor colomenc després de la Segona Dictadura.

En canvi de la **seva historiografia** sí que n'han quedat llibres, articles, reculls, gloses, apunts i altra documentació. I d'ells en parlarem. Aquestes obres les repartia arreu, com una aportació del seu generós tarannà, poques vegades es van posar a la venda. Es poden trobar a hemeroteques, a les Biblioteques de Gramenet, i a l'Arxiu general d'Història Local de la Casa Golferichs, a Barcelona. I pensem que només els articles ja passaven de dos-cents.

A més dels homenatges que rebé per aquesta labor (que, en el fons, va quedar en part inacabada) és palès el seu ús massiu per generacions d'estudiants colomencs. Ells han **"aprs la ciutat"** a partir dels texts del Dr. Vilaseca.

Santa Coloma era en els anys de la massiva immigració, un erm cultural. Hi havia les festes, aplecs, actes, Clubs de diversos *hobbies*, conferències, hi havia els esports, però no era suficient, i menys quan la vila es disparà en creixement. (Per això

encara ara la nova proporció tampoc és suficient). Però aquest erm **no** ha existit en l'apartat Història local, ja què aquest fou ben cobert per ell. La seva obra queda com un referent obligat. Amb bona repercussió. Val a dir que **amb molta més que en d'altres poblacions** de demografia semblant.

També parlarem de les seves aficions "extres". Tal com passa sovint amb molts altres metges, va poder conrear la Pintura i la Poesia. Així com les dissertacions orals. De fet, la vida i obra del Dr. Vilaseca, amb barreja de Ciències i Lletres, i la seva personalitat **multi-entusiasta** (inclòs pel País), ajuden a qualificar-lo, en conjunt, com a verdader "Homenot", dels que abundaren a la seva generació. Un home de Coneixement. Un engrescat. I un cívic. Amb un toc artístic.

Vida

Joan Vilaseca i Segalès nasqué ja a Santa Coloma, però d'uns pares de Sant Feliu de Codines. El pare, Joan Vilaseca Asquasciati, un contraastre de teixits, va venir aquí a dirigir la **"Pañolería Baró"**, la fàbrica de mocadors, que tants llocs de feina va donar a la llavors petita vila agrícola.

El naixement fou al Març del 1904, i tenia ja un germà gran, Manuel V. S. Després de Joan, vingueren Carme, Maria i Raymond. Manuel seria fundador i director molts anys de la fàbrica **de tints** Vilaseca, un altre seriós referent en la vida socio-laboral de Santa Coloma. A més d'alcalde de la localitat uns anys. Tots ells tingueren abundants fills. I en Raymond també fou metge, i endocrinòleg, però a Barcelona i Torredembarra.

Al 1932 Joan es va casar amb **Montserrat Giralt i Pasqual**, filla d'una bona família de Barcelona. El pare d'ella era advocat, havia estat regidor a l'Ajuntament, pel centre-esquerra catalanista. I ho era en els anys de brega (i "renaixença") dels principis del Segle. La boda fou el 7 de Juliol a la coneguda parròquia de Sant Just i Pastor.

Joan i Montserrat tingueren **sis fills**, Joan, Albert, Rosa M^a, Montserrat, Sílvia i Xavier. I anotem també que hagueren de passar amb estretors la dura època de la guerra i de la post-guerra.

Havia estat titulat batxiller per l'Institut Provincial de Barcelona a 1921, tot i haver estudiat uns anys a un internat a La Salle de Manlleu. I quatre anys més als Escolapis de Terrassa. Al 1928 ja es llicenciava per Medicina a la U.B. Com internista, especialitat en **Tisiologia**, i al 1929 ja és Col·legiat. Exercirà tot seguit a la seva vila natal. (Al 1986 fou nomenat "Colomenc de l'any". Pensem doncs que estem recordant una cosa molt important: els més de 50 anys d'entrega a la medicina local.)

Podem ja mencionar que el seu fill Albert Vilaseca i Giralt hi ha exercit com a **cardiòleg**. I que també el fill d'aquest, Joan Vilaseca i Pujol, en l'especialitat de medicina esportiva.

Igualment la neta Laia Fornells Vilaseca, metgessa, i Jordi Vilaseca i Canals, el fill del seu germà, com a metge de família també, però a Barcelona. La influència mèdica de Joan ha deixat petjada familiar.

Exercici en medicina

La primera consulta la obrí al N° 7 del Passeig de Mossén J.Gordi. (Que en aquells anys tenia molta església però pocs veïns). Ho féu com a metge de la Mutualitat de Catalunya (servint també a d'altres asseguradores, com L'*Abeille*, la *Mútua Catalana*, la *Zurich*, i d'altres). Però la seva presència sovintejava als costeruts i no gens profilàctics **carrers** de Sta. Coloma. Aviat necessità d'un dels primers cotxes de la vila. Per atendre urgències o nocturnitats. Les seves **visites** enseguida agafaren fama de virtut psicològica, no tan sols mèdica. Doncs era de tracte amable i de bona vis diagnòstica. Cap el 1935 ja el teníem d'Inspector Municipal de Sanitat, així com Secretari de la Junta de Sanitat local.

Després de la guerra civil pogué renovar el càrrec, al 1943. I en unes dècades el despatx passarà a la seva casa, i sobretot enfront, al mateix carrer R. de Casanovas. Allí exercia també com a metge del "Seguro Obligatorio de Enfermedad" (el SOE). Així com al 1954, ja representà a la Junta Comarcal del Col·legi Oficial de Metges (del qual fou també membre d'Honor, així com de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques). I des d'aquí fou pioner a reclamar per a la vila gramenetenca una Escola d'Infermeria.

Afegim que a partir del 1968, és nomenat President de la Junta Local de la **Creu Roja**, amb la qual ja portava col·laborant abnegadament molts anys.

Així que podríem considerar just i convingent que s'hagi batejat un dels Centres d' Assistència Primària de la localitat amb el nom de "**CAP Doctor Vilaseca**".

I encara que alguns reconeixements rebuts han estat com a historiador, (per exemple l'homenatge dels Sardanistes que li dedicaren un bust), jo m'inclino a pensar que en molts d'ells el que es volia subratllar era un agraïment de la vila al seu dur i constant treball com a metge de dispensari, i tot terreny. Un altre exemple mixt només. El de quan al 1998, el Centre Fil·latèlic de Santa Coloma li ret l'homenatge d'una edició especial de bonics sobres de Correu, amb un mata-segells especial amb el seu rostre.

La història i d'altres aficions

I la primera afició fou sens dubte anar xerrant amb els amics. Era un conversador excel·lent. Destaquem aquí per exemple a Dídac Miejimolle, Miquet Saladrigas o Josep Mª Serra. Amb ells, Vilaseca fou entusiasta de les diverses **represes culturals i nacionalistes** amb que hagué de conviure. Impregnat d'elles, amb aquests primers amics ja s'implicà una mica (com a catòlic) en la Lliga Regionalista, i anys a venir en Convergència i Unió, i amb més amics nous. Però la seva activitat mai no fou política directa. Això sí, fou soci i patró de multitud d'Entitats –com "els Coloristes"– i de publicacions culturals)

Catòlic, però dels entusiasms amb Teilhard de Chardin. Ho hem de precisar. En tal sentit, visqué en uns anys de transició, evolució i re-adaptació constants i intenses.

Poc brillant fou el seu empeny en pintura. Fou abundant com a "pintor de diumenge". O sigui "de cavallet". La seva millor prestació (com després veurem a la Bibliografia) fou en la **escriptura**. Bon poeta, sempre n'escrivia amb notable il·lusió. Però no professionalment. I ho feia en un estil que, si bé lliure i variat, bé el podem qualificar de "maragallia". Amb molta presència de trets tradicionals, i una certa veta sentimental. Que no treu que es mantingués com a home obert i modern en la seva tercera edat. Ho podia compaginar.

I la primera afició fou l'**arqueologia**. N'empollava, per així dir, tota la que podia. I sobre el terreny fou dels col·laboradors més intensos amb la gent del Puig Castellar. (Així fou vici-president del CEPC., i escrigué a la seva revista. Amb il·lustracions de les peces ibèriques rescatades.) Una de les seves troballes no fou però neolítica, sinó romànica. Un capitell del Segle X, que va donar a la ciutat, i s'exposa actualment a l'església de Sant Josep Oriol.

Com ja hem comentat a partir de la seva jubilació es dedicà intensament a la Història local (i en part a la del Maresme). La troballa d'un manuscrit antic, el "Llibre de Jaume Galobardes, pagès", que ell estudià a fons, i promocionà, fou un punt d'inflexió. Després d'haver escrit innombrables articles amb molts detalls (a GRAMA, al TOT, al POBLE, al BROLLADOR, a LA VEU DEL CASAL, i a d'altres revistes locals) decidí **editar** un llibre, modèlic, sobre el Segle XIX a la seva població. (I recordem que quan traspasà estava preparant un volum concret per a "Santa Coloma del 1900 al 1936")

Hem de dir en quant a Galobardes, que posteriorment a la feina d'en Vilaseca aparegué una altra edició sobre ell, obra enorme (en diversos sentits) de Ramon Sagués i Magda Clavell. En les darreres paraules hi deia: "No hem d'oblidar que Vilaseca, l'any 73, auto-edità un opuscle que ens ha servit de punt de partida. I els seus comentaris els hem publicat com a apèndix de la nostra edició del 1992". En realitat Vilaseca ja havia fet el "descobriment" molt més d'hora, a la Revista Puig Castellar de 1965.

Aquesta obra a la que ens referim fou un lloable empeny del Museu Torre Balldovina, al 1992, i hem de dir que permeté "salvar" el manuscrit original, doncs els fongs l'estaven consumint.

La part literària es complerta amb algunes edicions de **Dietaris** (després ja els citem), als quals era afeccionat, especialment perquè li agradava escriure quan viatjava. I encara quedaria l'obra **oral**, com a conferenciant. Un botó de mostra: Centre Excursionista de Badalona. 1958. "El evolucionismo según las teorías de Pierre Teilhard de Chardin, S.J."

Disertante: Dr. Juan Vilaseca. Però foren moltes més. I en certa època es concentrà en xerrades sobre Ermites, Capelles i Oratoris de Catalunya.

Bibliografies varies

Que cal començar amb una referència a una obra del seu **pare** (ja què sabem que li va servir d'estímul), i que és una obra rara avis però molt complerta i meritòria. Es tracta de **"El contramaestre de teixits"**, de Joan Vilaseca i Asquasciati. Editada per Impremta Santa Coloma. Any ...1926?. Notabilíssima edició (per **molt il·lustrada**), feta per a estudiants de Peritatges industrials, i del tot exhaustiva sobre tota mena de màquines teixidores i telers.

I, en direcció contrària, un net, Xavier Vilaseca i Lemus, també ha sortit "poeta" i un altre Arnau Montserrat i Vilaseca un prolífic assagista. No acaba aquí la nissaga, doncs el **besnét** Gerard Vila i Nebot ja va publicar poesia al 1987, premiada i tot.

Obra pròpia

Recull poètic

- "*Als nostres pares en llurs noces d'argent*" Edició 1957

Recull poesia, viatges i Dietaris , i sobretot reproduccions de les seves pintures

- "*Recull*" - Editat per Obradors Tobella per a les "*Bodes d'Or*"- 1982

Recull poètic i Dietaris

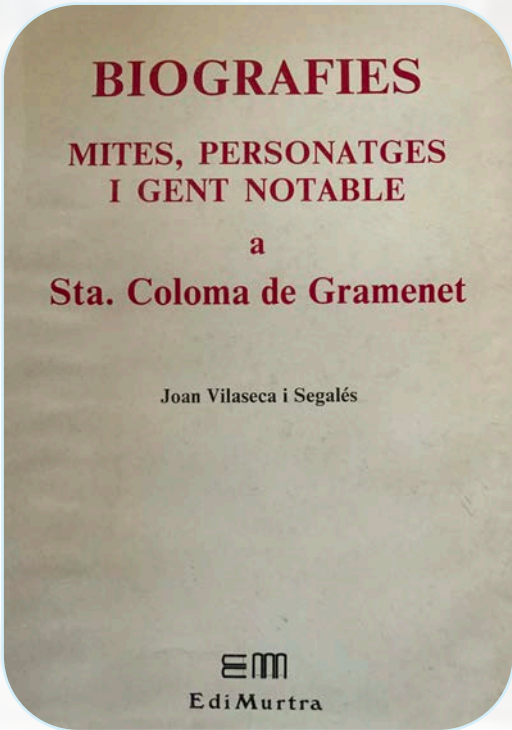
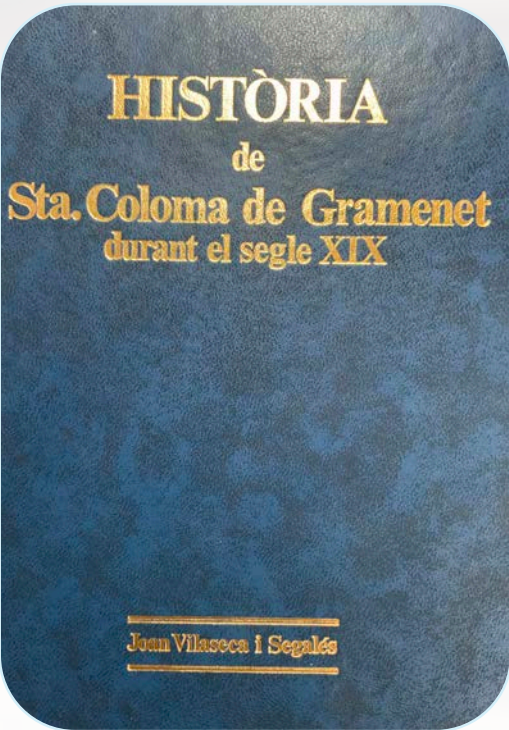
- "*Vivim!*" - Edició 1992

Història

- "*Història de Sta. Coloma de Gramenet durant el s.XIX*" Ed. Conselleria (sic) de Cultura de l'Ajuntament de Santa Coloma -1984. Fou seguida d'una edició en castellà

Història

- "*Història general de Santa Coloma de Gramenet*.". Edició pròpia (a Gràfiques Lifusa i amb recolzament de la Generalitat)
-Obra de gran format i **profusament il·lustrada**

Història

- "*Biografies, Mites, Personatges i Gent notable de Sta. Col. De Gr.*" – EdiMurtra-1987

Obres en part sobre ell

"*Noces d'Argent de la Promoció mèdica de 1927*" -Inclou una caricatura seva. Hem de senyalar que a la seva promoció hi hagué noms com els Drs. Esteve, Arruga o Puigvert!

"*Imatges i paraules*" – Antologia a cura de Joan Guerrero – Edita. Mediterrània 1986

"*Qui és Qui a Santa Coloma*" –de Josep Lluís Socías i Núria Valls. EdiMurtra 1991. On es dediquen tres pàgines al Dr. Vilaseca

Cloenda

Pobre paret estucada,
de l'antic Carrer Major,
en el mur encalcat,
de la finestra mig oberta
hi penja la nostra senyera
com un cant de llibertat.

I encara tancarem amb aquell refrany : "**De tarongers agris, n'hi hauria d'haver un a cada pati**". Doncs sí, Joan Vilaseca, amant de les tradicions, en tenia un de ben esponerós. (I els familiars en fèiem melmelada!)

Miquel Montserrat

Secció d'estudis del Centre Excursionista Puigcastellar: de la tasca autodidacta al reconeixement científic

Albert Noguera
Historiador

El Centre Excursionista Puigcastellar (CEP) es va fundar l'any 1946, com una escissió de la Cooperativa la Colmena. Els seus fundadors buscaven tenir la llibertat d'eixamplar les seves activitats de lleure prenent com a referent l'excursionisme, però dintre de les seves intencions hi havia també la del ressorgiment de la cultura.

Aquesta aposta per la cultura no és nova en l'àmbit excursionista. L'inici de l'excursionisme català a finals del segle XIX va sorgir com una nova manera de l'oci, i també va significar la descoberta del país, de la seva llengua, la cultura i el patrimoni. Les primeres entitats excursionistes del país neixen amb la idea de revalorar la història i la cultura pròpies. El més clar exemple de conjunció entre vessant més esportiva de l'excursionisme i la part més científica i cultural és amb la creació l'any 1891 del Centre Excursionista de Catalunya, fruit de la fusió entre l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques.

La finalitat d'aquestes entitats excursionistes creades a principi de segle podria coincidir amb l'objectiu cultural del CEP, però el context de l'època i l'extracció social i (sovint ideològica) dels seus membres és molt distant. Els primers aficionats a l'excursionisme pertanyien a classes benestants que es podien permetre el luxe de viatjar pel territori jornades senceres, tot allargant l'estada si calia. Cal dir també, que en la majoria de casos eren barcelonins, i que entre aquests excursionistes s'hi troben prohoms de la cultura i la ciència com Pompeu Fabra, l'historiador Carreras candi, l'etnògraf Baptista i Roca, el geògraf Pau Vila o el meteoròleg Eduard Fontseré, entre d'altres.

En el cas del centres excursionistes creats en la postguerra, cal tenir present la situació política del país, amb una cultura anorreada i amb les dificultats econòmiques del moment. En aquest context, el Centre Excursionista Puigcastellar incorpora l'excursionista esportiu i les persones que tenen inquietuds culturals, i que troben en el CEP un lloc on materialitzar-les. Es constitueix com un híbrid de club muntanyenc, social i cultural.

Les associacions i entitats creades a partir de 1940 havien de passar uns estrets filtres ideològics per ser legalitzades per les autoritats, i de fet si no tenia lligams amb l'església o amb institucions addictes al règim, era difícil constituir-se. Les entitats esportives tenien més facilitats per constituir-se, i així, gràcies a l'activitat esportiva excursionista es van poder constituir l'entitat, que gràcies a les esclèxes legals va poder anar aixoplugant altres activitats que no eren eminentment esportives.

La creació de la Secció d'Estudis.

Ja des dels primers anys de la creació de l'entitat, es forma una secció de Cultura on els seus primers membres tenen inquietuds artístiques o d'estudi de la història.

Al llarg dels anys van apareixent altres seccions amb derivades cap a la història i les ciències naturals. Així trobem que el 1952 es parla d'una secció de Geologia, el 1953 d'una secció de Meteorologia i Astronomia, el 1953 apareix per primera vegada amb el nom de secció d'Estudis. Més endavant, el 1956 ens apareix el grup Arqueològic i el 1957 la secció Arqueològica. Durant gairebé una dècada la secció s'anomenarà secció de Ciències, i no serà fins el 1961 que prendrà el nom definitiu de Secció d'Estudis.

El conjunt de disciplines que tractava la secció d'estudis va fer que al CEP s'aixopluguessin aquells colomencs amb interès per les ciències, la història i l'arqueologia, i que la Santa Coloma de l'època no els ho oferia. Anar a Barcelona, tampoc era una alternativa ja que allà, només es podrien incorporar en cercles acadèmics, i la majoria de membres de la secció d'Estudis eren autodidactes. Eren homes tocats d'aquell afany cultural que movia a les entitats culturals d'abans de la guerra. Venien d'un corrent d'obers autodidactes que constitueixen un pont entre la universitat i la fàbrica. En un butlletí del CEP de l'any 1961, fan una definició de la seva tasca: "la excavación en el Puig Castellar, es la razón que auna la labor, del cuidado y la interpretación del mismo, se formó un equipo de trabajadoras que alternan el pico con la pluma, generando de esta comunión de instrumentos una obra fecunda". Només cal comprovar els oficis de cadascun dels primers membres de la secció: un fuster ebenista, un assaonador, un mestre, un metge de poble o un obrer de les arts gràfiques... L'entitat va constituir un aixopluc per a persones de tarannà obert i que impregnaven les seves accions d'una certa resistència cultural davant els estaments oficials.

Els principals impulsors de la primera època de la Secció d'Estudis van ser Àngel Martínez Hualde, Joan Vicente Castells, Genís Ibañez Berruezo, Didac Miejimolle, Isidre Llach, Màrius Jordana, Joan Vaello, Josep Paricio i Bernat Ballester. Als qui més endavant s'hi van anar afegint molts altres companys i col·laboradors.

La Secció d'Estudis estava organitzada en diversos grups de treball, segons l'interès i formació de cadascú, i entre tots els subgrups hi havia alguna vinculació.

• **Biblioteca:** Tenia una gran importància per la formació autodidacta dels membres del grup. Pensem que Santa Coloma no va disposar de biblioteca pública fins el 1969, i la biblioteca del CEP va constituir una pedrera de coneixements científics, d'història i d'altres matèries especialitzades, que no es podien trobar enlloc a la ciutat. L'adquisició de nous exemplars es feia a vegades mitjançant l'intercanvi de publicacions amb d'altres institucions i entitats.

• **Filologia:** Sota l'epígraf de llengua vernàcula, es feia referència al català, que encara aleshores estava desnonat de la vida pública. Des del CEP es prenia consciència de recuperació de la llengua pròpia i s'impartien a la seu local, classes de català, amb el subterfugi de que es feien classes d'anglès per driblar les prohibicions governatives.

També van impulsar l'esperanto com a llengua auxiliar, per a comunicar-se amb universitats i institucions estrangeres. El grup impartia cursos per donar-lo a conèixer.

• **Meteorologia:** aquesta disciplina ha tingut en la secció d'Estudis una presència constant. A Santa Coloma es van establir algunes estacions meteorològiques en domicilis de alguns socis. Un dels màxims impulsors va se Isidre Llach, que fins i tot el Servei Meteorològic Nacional el féu responsable a Santa Coloma de la tramesa periòdica de dades a aquest servei oficial. Cal destacar en aquest àmbit la publicació de l'estudi "El microclima a Santa Coloma de Gramenet" amb els resultats totals des del 1956 al 1974 de la pluviometria i temperatura detallats amb gràfics per mesos, així com els vents predominants. A dia d'avui, el CEP continua tenint activa una estació meteorològica a la ciutat amb la recollida de dades i publicades al butlletí, així doncs, el CEP pot fer una cronologia meteorològica des de 1950 fins avui.

• **Arqueologia i història:** Era un del grups motors de la Secció d'Estudis. Com a tasca primordial el descobriment i excavació de troballes arqueològiques , amb el consegüent estudi documentació i arxiu de les peces. Hi havia un equip de conservació i reconstrucció de peces ceràmiques en que van destacar Didac Miejimolle i Josep Paricio, que van reconstruir gairebé 200 peces ceràmiques ibèriques. No cal dir, que un dels objectius principals era l'excavació i conservació del Poblat Ibèric de Puig Castellar.

Cal remarcar també, que en l'aspecte d'estudis històrics va destacar el metge i historiador Joan Vilaseca, que va publicar molts articles al Butlletí de la secció sobre la història colomenca de l'edat mitjana i fins el segle XIX. Molts d'aquests estudis van servir després a Vilaseca per confeccionar els primers llibres sobre Història General de Santa Coloma.

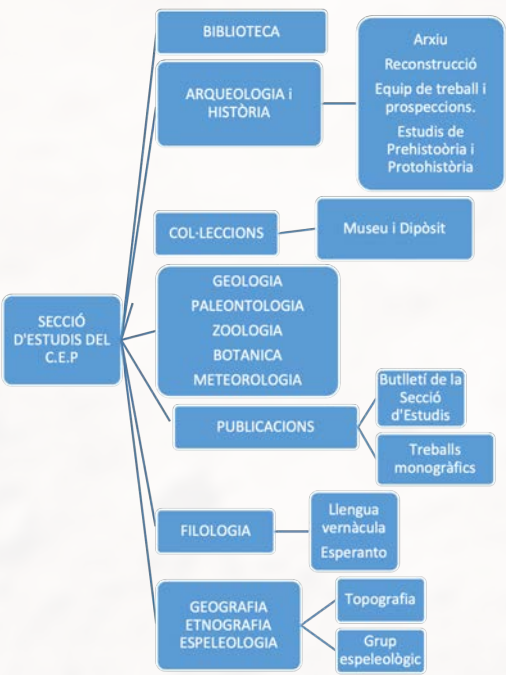
• **Col·leccions:** Era el grup que s'encarregava d'inventariar, classificar i conservar les col·leccions d'arqueologia i ciències naturals. En un primer moment ho dipositaven en cases particulars i en una de les sales del local social del CEP que servia de petit museu, fins que es va poder obrir el Museu Municipal.

• **Publicacions:** Es tenia cura de l'edició dels butlletins Puig Castellar i de la seva divulgació i difusió. També tenia cura de la publicació de treballs monogràfics sobre alguna temàtica concreta, per exemple les descobertes en paleontologia. També realitzava publicacions de petit format com els fulletons que servien de guia per a la visita del jaciment del poblat iber de Puig Castellar.

• **Geologia, Paleontologia, Zoologia i Botànica:** Era l'altre peu on se sustentava la raó de ser de la secció d'Estudis. El màxim impulsor va ser Joan Vicente i Castells, que al llarg de la seva vida va formar una extensa i variada col·lecció d'Història Natural. A més de la figura sobresortint de Vicente, el grup de ciències naturals va aglutinar a un gran nombre de persones i estudiosos, tal i com es constata en els nombrosos articles editats als butlletins sobre temes relacionats amb els ciències naturals. L'estudi de camp era una de les tasques primordials, així com la recol·lecció d'exemplars de fòssils, minerals, vegetals o animals , que després serien classificats i exposats en col·leccions. Cal destacar que es va crear un Grup Juvenil de Ciències naturals per a formar i incentivar al jovent en l'interès per el medi natural. D'aquell pòsit, es va constituir el centre d'Estudis de la Natura del Barcelonès Nord, encara avui en actiu.

• **Espeleologia:** Va tenir gran importància com a mitjà per a conèixer les interioritats de la terra i poder explorar i entendre la formació i la transformació del planeta. A més de l'exploració de coves i simes conegudes, també s'exploraven algunes de desconegudes amb la pertinent elaboració de la topografia, tal i com queda reflectit en molts dels butlletins Puig Castellar. A destacar la intensa activitat entre 1953 i 1955 en la campanya d'estudi de les coves. S'organitzaven cursos d'introducció a l'espeleologia per fomentar aquesta disciplina entre esportiva i científica.

En el següent esquema podem destriar l'estructura que adopta la Secció d'Estudis per coordinar els diversos grups i tasques a desenvolupar:

La tercera excavació del jaciment de Puig Castellar, un impuls per la Secció d'Estudis.

Les primeres excavacions del poblat iber de Puig Castellar es portaren a terme el 1900 i 1901 a càrrec de Jaume Algarra, i Ferran de Sagarra del 1904 al 1907. La segona excavació es va portar a terme entre 1922 i 1926 a càrrec de l'Institut d'Estudis Catalans i dirigida per Josep Colominas i Josep C. Serra Ràfols.

Del 1925 a 1953 es poblat va quedar en un estat de cert abandó, fins que els membres de la secció d'Estudis s'hi van interessar per aturar-ne el deteriorament. Es pujava el cada diumenge i festiu per desbrossar i recol·locar les pedres caigudes de les parets. Van detectar que durant la setmana es produïen excavacions furtives que malmetien el jaciment amb la possible sostracció de peces que ens privés d'una informació important. Els membres de la Secció d'Estudis van denunciar la situació, i el 1954 van convidar al professor universitari Serra Ràfols a visitar el jaciment. De retruc, Serra Ràfols va convidar al CEP a assistir a la reunió anual del Comissariat Provincial d'Excavacions i hi va assistir Joan Vicente com a representant. A partir d'aquesta reunió, el president del Comissariat , que era Epifani de Fortuny Baró d'Esponellà, fa responsable a la Secció d'Estudis del CEP de la cura i salvaguarda del poblat ibèric i de totes les troballes arqueològiques que es produeixin al terme de Santa Coloma.

Poc temps després, i veien la reincidència de les incursions furtives al jaciment, es planifica una campanya d'excavació al poblat iber que es farà l'estiu de 1956, durant trenta dies. Es va nomenar a Angel Martinez Hualde per a realitzar l'excavació amb altres membres de la Secció i la col·laboració d'altres components del CEP. El diari o memòria de l'excavació la realitzava el mateix Angel Martinez i Joan Vicente, amb l'assessorament del professor Josep C. Serra Ràfols. En un escrit del Dr. Serra Ràfols aparegut al Butlletí Puig castellar el juliol de 1961, esperona al grup amb la proclama de la importància que té el jaciment de Puig Castellar en el context de l'arqueologia catalana: "...Fruit de les prospeccions i excavacions del Centre Excursionista Puigcastellar, en el local d'aquest, s'hi dipositen un conjunt de peces modest però de remarcable importància , fins el punt què, encara ara només és superat, en quant a la cultura ibèrica a Catalunya, per les troballes d'Ullastret, ja que les de Sidamont (Pla d'Urgell), si les superen en l'aspecte ceramològic, manquen de la varietat de les de Puig Castellar..."

Aquesta excavació va ser prolífica en troballes. Es troben abundants peces ceràmiques : de tradició neolítica, tornejada i d'importació. Cal estacar el pebeter que representa a la deessa Tanit o Demèter.

Les troballes de metalls són també abundants, on hi trobem eines agrícoles com cànecs o aixades, claus, fíbules, llances, etc... però de totes , la peça més important és el "capfoguer". També hi van aparèixer monedes procedents de diversos indrets. A destacar la vintena de pedres de molins i les peses de teler, que s'hi van trobar.

La revista Puig Castellar: un butlletí per a divulgar les ciències i la història.

La informació de les activitats i de les descobertes fetes per la Secció d'Estudis, es recollia inicialment en el butlletí trimestral del CEP, on disposava d'unes pàgines com la resta de seccions de l'entitat. Més endavant Joan Vicente, amb el suport de Josep de la Vega, crea una revista o butlletí independent amb el nom de Puig Castellar, que tingué tres etapes: una primera època del 1961 a 1964; la segona època del 1964 al 1975 i la tercera època del 1978 al 1984 (ja com a publicació del Museu Municipal). Amb el canvi al museu Torre Balldovina, la revista s'ha continuat editant amb el mateix nom de capçalera.

La revista Puig Castellar en una primera etapa era de periodicitat trimestral, amb una vintena de pàgines ciclostilades i autoeditades pels membres del grup. Estaven escrits en català i castellà, i tenia un resum en esperanto (llengua que coneixien gran part de membres de la Secció), que els servia per a donar a conèixer la publicació i les descobertes arqueològiques i de ciències naturals a les universitats i entitats culturals de països de l'est amb qui s'intercanviaven publicacions acadèmiques i científiques. Se n'editaven uns 120 exemplars que es distribuïen a subscriptors i a entitats i institucions com universitats, museus, etc...

En la segona etapa del butlletí Puig Castellar s'observa un salt qualitatiu en la presentació i l'enquadració i amb una tirada de 600 exemplars. Entre el 1965 a 1975 es van editar 15 números. Els continguts eren els mateixos que en l'inici de la publicació, però es denota un tractament més curós dels articles acompanyats d'il·lustracions i fotografies. S'hi publicaven articles sobre arqueologia, climatologia, zoologia, paleontologia, història i altres disciplines, a més del resum final en esperanto. El fet de fer una sinopsis en esperanto era degut a l'intercanvi que es feia amb universitats i institucions estrangeres, sobretot de països de l'est d'Europa, que aleshores utilitzaven aquesta llengua auxiliar en cercles acadèmics.

El 1978 el Butlletí Puig Castellar inicia una tercera època, ara com a publicació del Museu Municipal Puig Castellar però vinculada encara al CEP, ja que segueix l'aspiració de dotar al museu d'una publicació que revaloritzi les tasques d'investigació del nou equip, que segueix l'estela de la Secció d'Estudis. La revista passa tenir una tirada d'un miler d'exemplars.

En els butlletins també s'informava de les activitats de la Secció i cursos per a implicar al jovent. El nombre de col·laboradors també va anar en augment, i a més del grup inicial de la Secció d'Estudis, podem comptar a més d'una vintena de diferents autors que col·laboren amb el grup. Cal destacar, en quant a articles escrits, els de catedràtics de la universitat com el Dr. Serra i Ràfols, Dr. Villalta, Dr. Ripoll o el Dr. Pericot, entre d'altres personalitats. Un detall que va omplir d'orgull als membres de la Secció d'Estudis, fou la visita a Santa Coloma de l'eminent geògraf Pau Vila, en que s'interessà pel contingut de les revistes Puig Castellar, quan cercava documentació geogràfica, geològica i demogràfica relatives al nostre terme municipal, per a confeccionar la monumental Geografia General de Catalunya.

Coneixement i divulgació.

Des de la creació de la Secció d'Estudis, el coneixement de les ciències humanes i naturals, n'és un objectiu primordial al que s'arriba per la investigació. En el cas de la majoria de membres de la Secció d'estudis i col·laboradors, els coneixements els adquireixen de manera autodidacta amb publicacions especialitzades, visites als museus de Barcelona o la transmissió de coneixements per part d'altres membres del grup amb un cert bagatge acadèmic. En el cas de les excavacions arqueològiques en un dels butlletins Puig Castellar hi llegim que "prohibir al aficionats de poble el dret a excavar, es voler que deixin d'interessar-se per l'arqueologia, perdent-se llavors uns valuosos auxiliars en el coneixement dels vestigis antics de cada contrada". Conscients de que cal coneixement i mètode per no malbaratar la informació d'un jaciment mal excavat, els membres més conscienciats advoquen per formar-se, ensenyar i orientar als més novells. Participen en col·loquis Comarcals d'Arqueologia organitzats per Epifani Fortuny, Baró d'Esponellà a la seva finca de Tiana on hi ha el jaciment romà de Sentromà, i també organitzen cursets d'introducció a l'arqueologia impartits per catedràtics com el Dr. Serra Ràfols. Mica en mica, els membres del grup es familiaritzen amb la nomenclatura, per exemple, dels objectes de sílex, de la descripció de formes i decoració de la terrissa antiga, diferenciació del tipus de ceràmica ibera, catalogació d'àmfores romanes, plànols de tombes i jaciments, tècniques d'excavació, restauració i conservació del material, etc...

També és important la tasca de divulgació. La Secció d'Estudis ho fa mitjançant les publicacions, principalment en la revista Puig Castellar, i també en monografies i altres llibres publicats com Els Ibers de Puig Castellar, el Poblament ibèric de Puig Castellar, Sitges Ibero-romanes. El Culte Solar o sobre algun dels altres jaciments excavats a la ciutat.

La divulgació de l'arqueologia i les ciències naturals, es feia també amb exposicions durant la Festa Major, o apropant-se a les escoles per a que les noves generacions coneguessin el passat. I com a objectiu primordial, posar en funcionament un museu per apropar a la ciutadania a la història i les ciències naturals.

La secció d'estudis va voler que la ciutat tingués consciència del seu passat, i per això va promoure erigir un monument als Laietans, que es va inaugurar a la plaça de la Vila en la confluència amb passeig Llorenç Serra, i que lamentablement es va destruir anys més tard.

Finalment, la Secció d'Estudis va voler posar en valor el poblament ibèric de Puig Castellar, no només en l'aspecte museístic i del coneixement de la cultura ibera, sinó també en dignificar l'espai natural on està enclavat el jaciment. Aquest interès va propiciar en que durant molts anys es fessin plantacions d'arbres al voltant del jaciment i s'hi fessin accessos practicables per les visites.

El Museu Puig Castellar, una fita a la ciutat.

Les troballes arqueològiques de Puig Castellar han estat dipositades i exposades en diferents llocs segons el moment històric. En els primers anys de la descoberta del jaciment, a partir de 1901, eren exposades en dependències del monestir de sant Jeroni i on hi estiujava Jaume Algarra (que n'era un dels propietaris i va participar en les primeres excavacions). Les peces més importants trobades per Ferran De Sagarra es van exposar al seu domicili particular de Barcelona, del carrer de Mercaders, i allà hi van romandre fins que van ser donades al Museu d'Arqueologia (una gran col·lecció de peces entre les que hi havia el cap enclavat).

Amb les excavacions dels anys 50 per part del CEP, es descobreixen una gran quantitat de peces, que per manca d'espai adient es dipositen en domicilis particulars, i una part s'exposa al local del CEP que exerceix com a museu provisional i on es fan les tasques de catalogació i restauració de les peces, sobretot a càrrec de Didac Miejimolle.

La incessant demanda que fan els membres de la Secció d'estudis a les administracions per a que Santa Coloma disposi d'un museu, no serà realitat fins l'any 1974. El Museu Municipal Puig Castellar s'ubica en un local del carrer Camil Rossell, de manera provisional a l'espera de poder comptar amb un espai més digne i ampli a la Torre Balldovina. Durant els 14

anys de funcionament sota la direcció de Joan Vicente Castells, el Museu Puig Castellar dona a conèixer a la ciutadania colomenca el llegat històric de la ciutat i els acosta a les ciències naturals. En les seves vitrines es podia apreciar la tasca de recerca i conservació portada durant 30 anys pels membres de la Secció d'Estudis.

Que el museu provisional va fer una tasca encomiable durant la dècada en que va estar actiu, es pot comprovar amb aquestes dades:

- 42 exposicions realitzades (26 de pintura, 5 de fotografia, 2 d'ecologia, 1 d'astronomia, 1 de geologia i la resta de diverses temàtiques.
- 21 conferències de temes diversos.

- L'edició de 5 números de la revista Puig Castellar.
- L'edició de la revista Quaderns d'Estudi.
- La publicació del primer llibre sobre el poblat iber: El poblado Layetano de Puig Castellar
- Realització de 9 cursos (2 d'arqueologia2 d'esperanto, i la resta de diversos àmbits com la geologia, entomologia i astronomia, entre d'altres).
- La creació d'una biblioteca científica amb un dipòsit de 4.000 publicacions tècniques, dedicades a les ciències naturals i la història.
- Creació d'una secció cartogràfica amb un gran fons de mapes i cartografia diversa.

Les descobertes de la Secció d'Estudis han possibilitat el coneixement del passat de la ciutat.

Cal destacar que a més de les referenciades al Puig Castellar, els membres de la Secció d'Estudis van realitzar importants descobriments arqueològics al terme de Santa Coloma, i a localitats properes. Hem de tenir en compte que els profunds i ràpids canvis urbanístics de Santa Coloma durant la dècada de 1960, va fer que s'obriessin carrers i es rebaixessin solars amb l'aparició d'algunes restes arqueològiques... Si n'apareixia algun indici, els membres de la secció d'estudis iniciaven una excavació d'urgència davant el perill de que es perdés tot vestigi sota les excavadores. Va ser amb aquest afany de recuperació del passat, que de forma altruista , aquest grup va salvar algunes restes i va documentar les troballes: un fet important per a poder tenir actualment el mapa arqueològic de la ciutat. En un dels escrits del seu butlletí afirmaven: "no hi ha cap pressa per treure a la llum les deixes dels avantpassats, si aquestes estan preservades de tota destrucció externa; els arqueòlegs del demà, i que caldria que s'obligués als responsables de les obres a notificar qualsevol troballa per poder estudiar, i si calgués preservar la troballa"...

Entre les restes arqueològiques documentades hi ha les cabanes neolítiques de l'Edat del Bronze aparegudes als carrers Camil Rossell, Alella i Joan Ràfols. Al Torrent de les Bruixes, a can Butinyà i a les bòviles properes al sanatori de l'Esperit Sant. I sobretot la sepultura megalítica de la cova d'en Genís (descoberta per Genís Ibañez i Bernat Ballester). També els enterraments romans del carrer Amèrica i el de la Circumval·lació. Les troballes romanes a la Vinya d'en Sol i la vil·la de l'ermita de la Miranda i Can Butinyà; els forns romans del Torrent de les Bruixes, del parc del Motocross o dels Pins i de ca l'Alemanys, les troballes aïllades a can Zam i al torrent de can Jané, entre d'altres. I les darreres excavacions del jaciment ibero-romà dels carrers Castella, Extremadura i Ramón Berenguer. També a destacar les primeres excavacions portades a terme al molí medieval d'en Ribé, a tocar de la Torre Balldovina.

Totes aquestes troballes van ser minuciosament publicades a la revista Puig Castellar de la Secció d'Estudis.

D'altra banda, cal destacar les moltes troballes i descobertes realitzades en l'àmbit de les ciències naturals. La recollida de minerals i de fòssils es feia arreu del territori per diferents membres del grup, tot i que l'especialista i estudiós més destacat fos Joan Vicente , que fins i tot hi ha algunes espècies de fòssils descobertes per ell que porten el seu nom. La tasca a Santa coloma en l'àmbit de la paleontologia, també és notable, ja que Joan Vicente va fer grans descobertes a la ciutat, com fòssils de fauna i de vegetals al Molinet i al carrer Sant Jordi, de gran importància perquè daten la cronologia exacta de la Serra d'en Mena i d'una part de la nostra ciutat. En aquest sentit, cal anomenar un ós de bisó trobat a la serra d'en Mena, que ens informa de la fauna que habitava la nostra contrada fa milers d'anys.

Un llegat sentimental, material i de coneixement científic.

Al llarg de 40 anys els membres de la secció d'estudis havien desenterrat i donat a conèixer el passat de Santa Coloma, i amb el pas dels anys els seus protagonistes havien anat desapareixent.

Amb la inauguració del nou Museu Torre Balldovina l'any 1987, tots els fons del Museu Municipal Puig Castellar trobats i rescatats per la Secció d'Estudis, passen a les vitrines del nou equipament. Finalitzava una època, i se n'encetava una altra on prenen el relleu les administracions i institucions amb una gestió professional del patrimoni i els recursos per conservar-lo i continuar-ne la divulgació entre la ciutadania.

Es pot afirmar, que aquesta generació de "romàntics del passat" són exemple de superació personal i grupal, que des del voluntarisme, amb pocs mitjans i l'aprenentatge no acadèmic, s'hagin assolit fites científiques notables.

Albert Noguera.

Punt de sortida

Les parelles premiades

Bibliografia i fonts consultades

Llibres

- 1 - Rico Villoria, Agustina. Memòria d'un recorregut. 50 anys del Centre Excursionista Puigcastellar. Edita Centre Excursionista Puigcastellar .1996.
- 2 - Martinez Hualde, Angel i Vicente Castells, Joan. Els ibers de Puig castellar. Col·lecció Fites i documents. Edita Centre Excursionista Puigcastellar. 2001.
- 3 - Lucena , Fely i Garcia, Rafael. Puig Castellar: Poblado, Centre Excursionista i Museu. Quaderns santa coloma i la seva gent. Núm. 5. Edita Generalitat de Catalunya - Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet. 5.

Revistes

- 4- Butlletins del Centre Excursionista Puigcastellar. 1948-1960.
- 5 - Revista Puig Castellar. Butlletí de la Secció d'Estudis del C.E.P. 1961-1964, 1965-1971, 1978-1984.

Altres

- 6 - Vinyes Roig, Pau. Inicis de l'excursionisme a Catalunya. Bloc digital: Sant Andreu de Palomar: història i cultura. L'opinió andreuena. Març 2.018.

L'obra científica de Joan Vicente Castells

Roser Vicente Vila
Presidenta del Centre
d'Estudis de la Natura del
Barcelonès Nord

Joan Vicente Castells va néixer al barri de Gràcia de Barcelona el 18 d'abril de 1921; de ben petit la família es traslladà a viure a Santa Coloma de Gramenet, al barri del Raval.

El seu afany per aprendre va començar a la infantesa, l'ajut d'un mestre d'escola que fomentava l'interès per la lectura fou fonamental per despertar en ell la curiositat per la Natura. Fulletons de publicitat d'enciclopèdies que les editorials feien arribar a les escoles, van ser el primer contacte amb el saber universal. Als 13 anys va entrar a treballar en una fusteria de Sant Adrià de Besòs i els vespres, amb el seu germà, anava a l'Escola d'Arts i Oficis del Clot. A partir dels 14 anys treballà d'ajudant de comptable a Macosa fins a 1939. Durant la Guerra Civil, entrà en contacte amb el moviment llibertari de Santa Coloma i amb l'extensa biblioteca que disposaven; la lectura dels volums de l'Home i la Terra, d'Elisée Reclus, el marcà per sempre.

*Mesochrysopa
zitteli*

Foto: Roser Vicente

Encara va haver d'esperar uns quants anys per començar amb el què seria una part important de la seva vida. Primer, l'interval dels anys 1939 i 1940 d'exili a França, després entre 1942-1945 tres anys i mig de servei militar. Però va ser aleshores, mentre estava destinat a Tremp, que va trobar els primers fòssils; un d'ells d'una *Mesochrysopa zitteli*, insecte determinat com una falsa libèl·lula.

En unes llibretes escrites a mà, amb dibuixos copiats de llibres, anotava les definicions científiques que més l'interessaven. Articles sobre astronomia, biologia, geologia, paleontologia, arqueologia, botànica, història..., que li servien de base per als seus estudis primerencs. També els llibres de geologia de Salustio Alvarado, de Maximino San Miguel de la Cámara i, especialment, de Norbert Font i Sagué, adquirits de segona mà, l'ajudaren a anar ampliant els seus coneixements.

Posteriorment, ja reintegrat a la vida laboral (treballava de fuster a l'Editorial Regina) i a través d'un company de feina, va entrar en contacte amb un estudiant de geologia l'Enric Sunyer i Coma, que el presentà a la Universitat de Barcelona on demanà per assistir a les classes magistrals que hi donaven els principals geòlegs de l'escola catalana: Lluís Solé Sabarís, Noel Llopis Lladó, Josep Fernández de Villalta, Manuel Julivert, Miquel Crusafont, Josep M. Fontboté... El Dr. Villalta va ser qui l'ajudava en tots els dubtes que tenia en la classificació paleontològica.

Durant el 1953 i part de 1954 va continuar fent recerca geològica pels seus mitjans, amb diverses visites als jaciments del Papiol i Montjuïc, ampliant i millorant la qualitat dels exemplars fòssils. També resseguia les formacions geològiques de Santa Coloma, especialment de la serra de Can Mena, on hi havia trobat fòssils rodats dels períodes Silurià i Devonian, amb graptòlits, crinoïdeus i fucoides. Amb aquests nous materials escrivia una nova temptativa d'explicació geològica de Santa Coloma (1953), que va ser publicada en la Circular del CEP números 28 i 29.

A partir de 1954, acompanyat de l'Enric Sunyer, visitaren els jaciments de Sant Pau d'Ordal; les escombreres de les mines de carbó de Surroca i Ogassa, per recollir plantes del Carbonífer; i la successió de terrenys del Triàsic, Carbonífer i Paleozoic d'Aiguafreda. Ampliant el grup de recerca amb l'espeleòleg Enric Boixadera, van fer l'estudi de la cova de Les Encantades, de Toloriu (la Cerdanya) i els mateixos tres companys, més en Gregori López feien un estudi semblant en la cova-avenc de Vallmajor, prop d'Albinyana (Tarragona), publicats els dos treballs a la revista Speleon, de la Universitat d'Oviedo l'any 1955 i 1959 respectivament.

Una de les troballes més importants a nivell paleontològic fou la descoberta, el setembre de 1954, de les primeres mostres de vegetals fòssils al carrer Sant Jordi (del Raval), a Santa Coloma. I posteriorment, en el 1956 altres restes de *Cinnamomum*, gramínies i fanerògames. Cal dir que durant l'any 1955, hi va haver un període de vuit mesos d'aturada forçada a causa del seu empresonament per motius polítics.

Altrament en el tall del Molinet, abans de rectificar-se el traçat de la carretera, trobà restes de fauna fòssil, visibles en el mateix tall: ostrees, pectens, balanus... que fixaven definitivament la cronologia dels terrenys de la formació continental que constitueixen la serra de Can Mena, ressenyats en diversos treballs geològics com a quaternaris. A partir d'aquell moment, podien considerar-se com del període Miocè, pis Vindobonià. El resultat de les recerques les donà a conèixer en 1957 en el treball *El Mioceno continental de Santa Coloma de Gramenet*, publicat a l'Instituto Lucas Mallada, del CSIC.

Fulla fòssil de
*Cinnamomum
rossmäsleri* (canyeller),
trobadà al C/ Sant
Jordi de Santa Coloma
de Gramenet, 1954

Foto: Roser Vicente

Mentrestant l'amic Joan Vaello trobava, a la vessant nord del Turó de la Peira, unes piles de margues extreïdes de la construcció d'unes clavegueres, en les quals s'hi observaven empremtes de vegetals i fauna d'aigua dolça que li comunicà a en Joan Vicente. Recollides les mostres i portades al doctor Villalta aquest l'animà que classifiqués les plantes, ja que aquí no hi havia especialistes. La fauna la enviarien a la Universitat d'Estrasburg perquè la classifiqués la doctora Suzette Gillet, especialista en la matèria.

En Joan va haver de demanar ajut a paleobotànics francesos perquè a la Universitat de Barcelona no hi havia gaire bibliografia on consultar. Georges Depape, de la Universitat de Lille i Pierre Grangeon de la Facultat de Ciències de Clermont-Ferrand, el van proveir de diverses publicacions seves, com també algunes del famós abat Boulay que eren veritables joies per les seves il·lustracions. Finalment en 1961 publicaren el treball amb el títol *Nuevo yacimiento de pliofacies salobres en el subsuelo de Barcelona* a Notas y comunicaciones del Instituto Geológico y Minero, de Madrid, signat per Suzette Gillet i Joan Vicente Castells. Amb aquest treball es mostrava un episodi d'aigües salabroses a l'estuari del Besòs, a l'època pliocena, amb arbres de ribera, baladres, falgueres, bogues i plantes aquàtiques.

El doctor Villalta (l'any 1962) signà un certificat dirigit al director de la fàbrica de cerveses DAMM del carrer Rosselló de Barcelona, perquè facilités l'entrada a en Joan Vicente a les obres d'ampliació que estaven fent, amb la finalitat de recollir més mostres de flora i fauna que el mateix Joan havia descobert, per a la confecció, en el seu dia, del mapa geològic de Barcelona. Va publicar una nota de les troballes al butlletí de la Secció d'Estudis del CEP (7) 1962, amb el títol *El Plioceno marino bajo el área urbana de Barcelona*.

A l'any següent va oferir a la Universitat d'Oviedo, per a la revista Speleon, un treball amb el resultat d'una nova descoberta *Un cuaternario marino en el sector occidental de Badalona*, publicat en 1963.

El 1964 publicava un nou estudi sobre la flora miocènica del turó de Montgat, triplicant el nombre d'espècies de les citades anteriorment per Almera el 1902 i Solé Sabarís en 1934. *Contribución al estudio de la flora fósil del Turó de Montgat* va ser publicat a Notas y Comunicaciones, número 74 del Instituto Geológico y Minero de España.

En 1965 descobria també el primer jaciment de flora eocènica trobat a Catalunya, amb materials procedents de Sant Vicenç de Castellet i que donà a conèixer al butlletí Puig Castellar número 1 (2ª època).

Aquell mateix any, resseguint uns estrats quaternaris de Sant Feliu de Llobregat i Molins de Rei, va trobar uns trossos de quars, que per les seves formes, determinà com a possibles arqueolits (en aquella època els científics creien poc en l'utilatge d'aquesta roca, només els materials del Sinantrop de Xina ho eren). La notícia sobre una possible indústria arqueolítica a les rodalies de la ciutat, produí un gran enrenou en les esferes científiques, tant va ser així que es reuniren a l'Aula Magna de la Universitat els més prestigiosos especialistes de Barcelona, Niça i Buenos Aires: Lluís Solé Sabarís (geomorfòleg), Josep Fernández de Villalta (paleontòleg), August Panyella (etnòleg), Lluís Pericot i Henry de Lumley (prehistoriadors), Joan Maluquer de Motes (arqueòleg). No es van posar massa d'acord i argumentaren que noves troballes podrien decidir la determinació. Va ser anys després que en un treball de llicenciatura realitzat per M. Victòria Gràcia, explicava que havia trobat als mateixos nivells citats per Vicente, peces rigorosament autèntiques. Analitzant els primers materials trobats, es van donar com autèntiques algunes de les nostres mostres, ja que mostraven senyals de retoc intencionat.

D'altres troballes foren:

- 1965. Descoberta de flora miocènica al Vallès, entre Cerdanyola i Sant Cugat. Butlletí del CEN, 1995.
- 1965. Descoberta d'uns jaciments de fòssils marins del Miocè a Cerdanyola. Acta Geológica Hispánica, 1966 i 1968.
- 1967. Troballa d'un assentament cèltic sobre el Pla de les Forques, de Centelles. Butlletí Puig Castellar (5), 1967. Signat per Joan Vaello i Joan Vicente.
- 1968. Descoberta d'una estació arqueològica del bronze tardà a la Torre Nova, de Capellades. Butlletí Puig Castellar (7), 1968. Signat per Joan Vaello, Josep Mejia i Joan Vicente.
- 1970. Troballa del jaciment de flora fòssil del Quaternari de Crespià (Gironès). Acta Geológica Hispánica, VII (4), 1972. Signat per Josep F. de Villalta i Joan Vicente.

Foto: Roser Vicente

**Joan Vicente
recollint mostres al
jaciment de Baro
(Pallars Jussà), 1964**

En les diverses prospeccions en el Miocè de la muntanya de Montjuïc va trobar un exemplar de cargol que, segons el doctor Villalta que el classificà, es tractava d'una nova espècie. Aquest va denominar-lo *Amaea (Acrilla) vicentai nov. sp.* en reconeixement al seu recol·lector. L'article, signat pel mateix Dr. Villalta, es publicà al butlletí Puig Castellar i Museu Municipal, número 1 (tercera època) 1978.

- 1979. Estudi del jaciment fòssilífer del Pliocè d'Hospitalet de Llobregat. Butlletí Puig Castellar (2), 1980.
- 1982. Article sobre una troballa de conquilles de la glaciació de Würm, actualment ja extingides en el Mediterrani, a 50 km mar endins de la costa de Sant Carles de la Ràpita i a 200 m de profunditat. Butlletí Puig Castellar i Museu Municipal, número 5 (tercera època) 1982.
- 1985. Notícia sobre un rinoceròtid trobat a La Llagosta, terme de Montcada i Reixac (Vallès Oriental). Butlletí Centre d'Estudis de la Natura del Barcelonès Nord, número 1. Aquest article va tenir una gran repercussió, ja que la peça que s'havia trobat corresponia a un crani d'*Acerorhinus tetradactylum*, fins ara l'únic conegut d'aquesta espècie en la península Ibèrica. Dipositat al Museu de Montcada i Reixac, posteriorment va ser estudiat profundament pels especialistes David García Fernández i Antoni Abad. Butlletí CENBN 1997.
- 1986. El Pliocè marí del pla de Barcelona i del delta del Besòs. Butlletí CENBN, número 2.
- 1989. La flora fòssil del Miocè continental de Santa Coloma-Badalona. Puig Castellar, 4ª època, número 1.
- 1990. Notícia sobre el Pliocè del subsòl de Barcelona: avinguda de la Catedral. El jaciment del Tàber. Butlletí CENBN, número 6.

Les publicacions ressenyades són una mostra dels treballs i estudis que va portar a terme al llarg de la seva vida; fins l'any 2008 va estar col·laborant amb articles publicats al butlletí del CENBN. Molts d'ells van ser utilitzats en la publicació del llibre Barcelona: *la Ciutat Vella i el Poblenou*. Assaig de geologia urbana, d'Oriol Riba i Arderiu i Ferran Colombo i Piñol, editat per l'Institut d'Estudis Catalans i la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, l'any 2009.

**Portada del llibre
«Estudi morfològic
de la Flora Cretàica
d'Isona (Pallars
Jussà)», 2002**

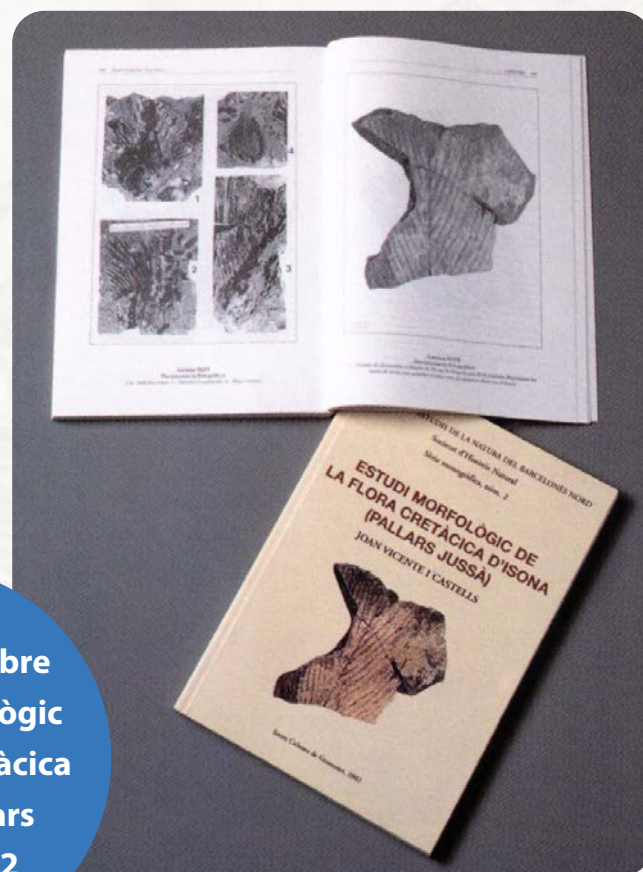

Foto: Roser Vicente

A més dels estudis ja citats, va publicar dues monografies:

La flora fòssil de Montjuïc (Barcelona), 1988

Estudi morfològic de la flora cretàica d'Isona (Pallars Jussà), 2002

Després de la publicació d'aquests estudis, va fer donació al Museu de Geologia de Barcelona de la paleoflora trobada, formada per 759 exemplars (les col·leccions del Pliocè del Turó de la Peira, Barcelona, publicat en 1961; Miocè de Montjuïc, Barcelona i Cretaci d'Isona (Lleida), classificats i descrits, amb la condició que estiguessin a disposició de consulta per als especialistes i públic interessat en la matèria.

Després de la seva mort, el 9 de març de 2010, la seva labor continua donant fruits:

Preservació de la falla de Sant Adrià. El 2015 es preservà el talús entre els carrers Espriu i Mossèn Pons i Rabadà, darrer vestigi visible de la història geològica del riu Besòs, fa 11 milions de anys.

El 2016 es donà a conèixer un nou estudi sobre la col·lecció paleontològica Joan Vicente Castells, *Treballs del Museu de Geologia de Barcelona*, número 22, signat per Josep Marmi. L'autor ens va fer arribar unes quantes separates amb una carta (extracte): «Per mi ha estat un honor poder fer la revisió d'aquesta col·lecció de fòssils de plantes i, la veritat, és que ha aportat dades molt interessants per comprendre el món de les plantes del Cretaci superior. Jo tan sols he continuat la feina que va començar en Joan. I, malgrat els avenços, encara no s'ha dit tot sobre aquests fòssils. En el futur segurament ens podran explicar encara més coses. El que sí és cert, és que sense la feina prèvia d'en Joan, tot això no hagués estat possible.»

En la revisió de les mostres estudiades va reassignar diversos exemplars a l'espècie *Cinnamomophyllum vicentecastellum* n. sp. dedicada a Joan Vicente. Segons diu en el seu treball «la col·lecció paleobotànica de Joan Vicente Castells queda situada entre les més importants d'Europa».

A finals de 2019 l'especialista en equinoderms de l'Eocè, Francesc Carrasco, del Museu del Seminari de Barcelona, va fer una revisió d'aquest material en concret, d'uns 200 registres; entre aquests en va trobar set que, per la

seva excepcionalitat, proporcionaven noves dades als exemplars coneguts. Dades que va considerar que calia donar a conèixer a l'àmbit científic.

Ens hem centrat en la vessant científica de Joan Vicente Castells, però cal tenir en compte també l'activitat social que sempre va mantenir en la creació de biblioteques, col·laborant amb els Ateneus, grups i centres culturals amb conferències, exposicions, sortides de camp... i, sobretot, en la creació del Museu Municipal (1974) i el Centre d'Estudis de la Natura del Barcelonès Nord (1985), ambdues entitats motors de divulgació i recerca entre el jovent de l'època.

I tampoc no podem deixar de banda la important tasca de col·laboració en l'excavació i restauració del poblat ibèric de Puig Castellar, compaginant-la amb el company Joan Vaello, en la recerca, recol·lecció i estudi del poblat neolític trobat a les bòbiles de Badalona, el més gran i antic de tot el Barcelonès

Roser Vicente Vila
Presidenta del Centre d'Estudis de la Natura
del Barcelonès Nord

Centre d'estudis de la natura del Barcelonès Nord

L'obra divulgativa de Joan Vicente Castells

Joan Devis Ortega
CENBN

Introducció

Parlar del Centre d'Estudis de la Natura del Barcelonès Nord (CENBN) no és parlar simplement de la història científica de la nostra ciutat, és parlar en majúscules de Ciència, Política, Economia, Justícia social o reivindicacions Mediambientals.

Oficialment el Centre neix el 23 d'abril de 1985, però els seus veritables orígens se situen en els primers anys de la dècada dels 50 del segle passat, en què un petit grup de membres del Centre Excursionista Puigcastellar (CEP), decideixen organitzar la Secció d'Estudis (entre ells: Joan Vaello, Didac Miejimolle i Joan Vicente), a la qual posteriorment seguiria la Secció de Ciències i el Grup Juvenil de Ciències Naturals ambdues en el CEP, entre els anys 1966 i 1969.

L'activitat del grup fundador girava a l'entorn de les excavacions en el poblat ibèric Puig Castellar, tot i que alguns associats també realitzaven recerques en el món de la paleontologia que anaven publicant en revistes científiques de l'època.¹

La seva incansable demanda d'un local adequat on poder exposar-hi tot el material recollit en més de 15 anys de recerca, es fa realitat l'any 1973 en què l'Ajuntament accedeix a la creació d'un museu.

Museu Municipal Puig Castellar (1974-1986)

El gran punt d'inflexió d'aquest grup pioner en la recerca científica de la nostra ciutat, té lloc amb la inauguració (no sense grans entrebancs), del Museu Municipal Puig Castellar el 8 de juny de 1974 als baixos del carrer Mossèn Camil Rossell 75. L'entitat, dedicada fonamentalment a l'exposició museística de materials, constava en els seus inicis de 22 vitrines dedicades a les ciències naturals (Geologia, Biologia, Malacologia, ...), i de 16 vitrines dedicades a l'Arqueologia (principalment amb troballes del poblat ibèric del Puig Castellar). Va ser considerada en aquells moments una de les millors sala d'exposició museística de Catalunya en Ciències Naturals.

L'estructura organitzativa del Museu constava d'una Direcció (Joan Vicente Castells) i tres departaments (Geologia, Biologia i Història) que al seu torn es subdividien en Seccions. A banda de la Sala d'Exposicions, constava d'una Biblioteca i un Laboratori. A destacar el grup infantil que es va formar, i els diferents equips de treball que agrupaven especialistes de diverses disciplines (Arqueologia, Botànica, Malacologia, Paleontologia, ...)

¹ VICENTE CASTELLS, JOAN & S. GILLET (1961). Nuevo yacimiento plioceno de facies salobres en el subsuelo de Barcelona, al este del Tibidabo. Notas i Comunicaciones del IGME, 63:253-292. Madrid.

Amb la seva inauguració es va crear una publicació conjunta entre el CEP i el nou Museu, que rebria el nom de «Puig Castellar, 3ª època». Al llarg de 12 anys d'existència es varen publicar 7 números amb nombrosos articles relacionats amb la Biologia, la Geologia i la Història; es van fer nombrosos cursets (Arqueologia, Espeleologia, Entomologia, Esperanto, Ecologia, Geologia, ...); diverses exposicions de pintors locals i forans; conferències i excursions científiques; projeccions de pel·lícules o diapositives, ...

Un dels serveis més importants del Museu eren les visites, tant de públic en general com de grups escolars. Si el 1976 van ser 1.744 persones, al 1984 s'arribava a la xifra de 15.380 visitants (amb una part important de grups escolar que hi anaven de dilluns a divendres).²

Expositors de l'antic Museu Municipal Puig Castellar

Foto: Roser Vicente

La precarietat sempre va ser un dels grans problemes del Museu: l'espai i l'econòmic. L'espai, que ràpidament es va tornar insuficient per albergar amb dignitat el material que dia rere dia s'ampliava amb les troballes de les diferents seccions, i l'econòmic que l'ofegava, ja que mai va disposar d'una subvenció regular, i bàsicament depenien d'una minsa entrada simbòlica de 5 pessetes (els diumenges) o de la venda de llibres i publicacions.³

El seu tancament l'any 1986, suposava el traspàs de tots els materials i la biblioteca, al nou Museu Torre Balldovina en acord signat l'octubre del mateix any. Finalment la inauguració del nou museu es produí el 19 de juny de 1987.

Davant del més que cantat desmantellament del Museu Municipal Puig Castellar, l'equip que l'havia gestionat va decidir crear una nova entitat que mantingués vius els principis naturalistes que tants anys havien alimentat el Museu.

Centre d'estudis de la natura del Barcelonès Nord (1985)

Com a tal, el Centre d'Estudis de la Natura del Barcelonès Nord es constitueix l'any 1985, situant l'adreça oficial al carrer Pirineus 36, lloc on s'emmagatzemarien a partir d'aleshores els nous materials, llibres, articles o revistes científiques que el grup anava recol·lectant o produint.

² LUCENA, FELY & R. GARCÍA (1987). Puig Castellar: Poblat, Centre Excursionista i Museu. Quaderns Santa Coloma i la seva gent. núm. 5. Santa Coloma de Gramenet.

³ NEBOT, JORDI (1979). El Museu Municipal Puig Castellar. Butlletí Puig Castellar 3ª època, núm.: 2. Santa Coloma de Gramenet.

Foto: Francesc Sala

Curs de paleontologia al local del carrer Sant Josep Oriol

La recerca d'un nou espai es tornava cada cop més difícil per la quantitat de materials que aplegaven les col·leccions i per la manca de recursos econòmics (no era gaire primordial, en aquells primers Ajuntaments democràtics, fer inversions en temes culturals). Fou la perseverança, la qualitat dels seus treballs científics i les pressions populars, que finalment l'Ajuntament va cedir un espai el setembre de 1994 situat al C/ Sant Josep Oriol 5, que tot i ser petit per albergar les col·leccions donava un respir als components de les diverses seccions del Centre, finalment inaugurat el 14 de gener de 1995.

Al nou local es van constituir les seccions d'Aracnologia, Astronomia i Meteorologia, Botànica, Entomologia, Geologia, Història i Geografia, Petrologia i Mineralogia, Malacologia continental, Malacologia marina, Medi Ambient, Paleobotànica, Paleontologia i Zoologia. Els mètodes de treball giraven sobre tres eixos bàsics: el treball de camp, el treball de gabinet i laboratori i el treball bibliogràfic. A banda, el Centre ha estat sempre present en nombroses reivindicacions populars de la ciutat, al costat de casals, associacions de veïns i entitats medi ambientals. Ha col·laborat amb entitats científiques, ha editat nombrosos treballs de recerca en Paleontologia, Geologia, Botànica, Malacologia, ... ha fet tot tipus de cursets, tallers, conferències, xerrades, ... en el seu local i en el d'altres entitats.

El mateix any de la formació del Centre (1985), sortia el primer número del nou butlletí del CENBN que continua editant-se fins el dia d'avui (més de 35 anys després), realitzant intercanvis amb més de 100 entitats, museus i universitats de la península i Europa. Fins al moment actual s'han publicat 33 números amb un total de 322 articles elaborats per 111 autors de diverses especialitats. A les taules 1 i 2 presentem un resum dels àmbits i autors més representats en el butlletí.

Àmbit	Número d'articles publicats (Núm.:1-33)
Paleontologia	76
Malacologia	48
Astronomia	27
Arqueologia	26
Paleobotànica	22
Botànica	22
Miscel·lània	21
Mineralogia	16
Zoologia	15
Geologia	13
In memoriam	11

Nombre d'articles publicats per àmbits

Àmbit	Número d'articles publicats (Núm.:1-33)
Joan Vicente	52
Miquel Bech	33
Antoni Petit	26
Editorial	21
David García	17
Jacint Altimiras	16
Arnau Baig	14
Enric García	13
Sergi Falguera	11
Eva Casassas	11
Enric Sunyer	8

Nombre d'articles publicats per autor

El seu llegat

Després de dos anys de malaltia, el traspàs d'en Joan Vicente l'any 2010 va suposar un cop molt dur per l'associació. Tot es va paraitzar, els socis més habituals treballaven i no disposaven de temps per obrir el local, ni per atendre les nombroses demandes que arribaven, ... tot semblava apagar-se.

Però la seva empremta que tot ho inundava, va fer ressorgir de nou el Centre amb la generosa predisposició de Roser Vicente (filla d'en Joan), que va esdevenir presidenta de l'entitat per unanimitat dels socis.

Des dels inicis de l'activitat científica (anys 50 del segle XX) s'han recollit, determinat, ordenat i emmagatzemat un nombre elevat de mostres i bibliografia. A data desembre de 2021 el fons de materials registrats del CENBN aplega 1.718 mostres de mineralogia, 606 mostres de roques, més de 3.000 mostres de malacologia, 1.300 mostres d'entomologia, 13.000 mostres de paleontologia, 1.044 mostres arqueològiques i prop de 1.000 plecs d'herbari⁴. Quan al fons bibliogràfic registrat, arriba en l'actualitat a més de 10.000 documents (llibres, revistes, separates, ...). Tot aquest material està a disposició del públic en una base de dades consultable en Internet <https://fonsdocumental.cenbn.cat>.

A banda d'aquestes dades, al llarg de l'any 2022, s'han incorporat prop de 3.500 peces retornades pel Museu Torre Balldovina l'any 2019, procedents de l'antic Museu Municipal que aplega mostres de paleontologia, malacologia, mineralogia, herbari, ... i nombrosa bibliografia.

Per últim voldríem destacar les aportacions de materials als següents Museus, tant de mostres com de bibliografia: Museu Geològic de Barcelona, Museu de Badalona, Museu de Montcada i Reixac, Museu del Masnou, Museu d'Allella, Museu de Molins de Rei, Museu de Palau de Plegamans, Museu de Caldes de Malavella, Museu de Sant Carles de la Ràpita.

⁴ DEVIS ORTEGA, JOAN (2021). El patrimoni museístic del Centre d'Estudis de la Natura del Barcelonès Nord. Butll. Centre d'Est. Natura B-N. 32:181-196.

Espai museístic i de recerca

La institució sempre ha defensat la idea de transformar el Centre d'Estudis de la Natura en una institució de gran abast (espai museístic), on escoles, afeccionats, estudiants, ... puguin iniciar-se o aprofundir en els estudis naturalistes⁵.

Per aquest motiu, de juny a setembre de 1991, es va engegar una campanya estatal dirigida a totes les institucions científiques del país, rebent-se una càlida i aclaparadora resposta en més de 50 institucions afins, entitats adherides i un nombre superior a 500 signatures encapçalades per rellevants figures de la ciència de Barcelona i del conjunt de la ciutadania local.

Novament l'any 2021 iniciem una nova campanya per a la creació d'aquest espai museístic a la ciutat. L'objectiu del CENBN és consolidar-se com un referent científic de la ciutat, que amb unes instal·lacions adequades pot convertir-se en l'entitat idònia per a la iniciació i formació de nous afeccionats a les ciències naturals. Actuar com a centre de recursos específics, esdevenir font d'informació per desenvolupar treballs de recerca en Batxillerat i Cicles Formatius, donar assessorament al professorat que ho sol·liciti i proporcionar un lloc ideal per l'intercanvi de coneixements científics, ja que el CENBN disposa de mostres de roques i minerals classificats, d'àmplies col·leccions de fòssils, malacologia, arqueologia, de nombroses capses de plantes herboritzades,... a més d'un extens fons bibliogràfic que pot ser consultat pels joves estudiants, professionals i afeccionats.

Premi Joan Vicente Castells

La recerca en l'àmbit de les ciències ha estat l'eix vertebral d'aquesta institució, i per aquest motiu l'any 2021 van posar en marxa el Premi Joan Vicente Castells de Recerca Científica, entre els alumnes de segon de batxillerat de la nostra ciutat. Aquest 2022 organitzem la segona convocatòria i esperem la consolidació del mateix al llarg del temps.

Volien remarcar que actualment col·laboren en el Premi, l'Ajuntament de la ciutat, El Museu Torre Balldovina i la cooperativa Abacus.

**Punt de llibre creat
per fer extensió del
Premi als Instituts
de Santa Coloma de
Gramenet.**

⁵ NEBOT, JORDI (1979). El Museu Municipal Puig Castellar. Butlletí Puig Castellar 3ª època, núm.: 2. Santa Coloma de Gramenet.

Congrés de Paleontologia

Altament, la rellevància dels treballs portats endavant per Joan Vicente i col·laboradors al llarg de 70 anys, ens ha portat a sol·licitar la celebració d'un congrés de Paleontologia a la nostra ciutat a la Sociedad Española de Paleontologia (SEP), proposta rebuda de forma acollidora per aquesta Societat i l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet. Malauradament els dos anys de Covid-19 està posposant la nostra sol·licitud.

Fotografia dels materials

D'ençà l'octubre del 2021 hem començat a realitzar fotografies dels materials dipositats al nostre font gràcies a la col·laboració de Josep Maria Garcia (Tapi). En aquests moments més de 800 fotografies ja es troben consultables en el nostre fons en línia.

Llibre del patrimoni del CENBN

També hem iniciat la redacció d'un llibre sobre el nostre patrimoni que reflecteix la part més humana del treball científic dels nostres col·laboradors. Històries personals d'esforç, dedicació i passió pel coneixement científic, acompanyades de fotografies dels materials recol·lectats.

Joan Devis Ortega
CENBN

Els museus i la recerca

Magda Clavell
Directora del museu
Torre Balldovina

El Consell Internacional de Museus (ICOM), des de la seva creació a l'any 1946, ha proposat definicions actualitzades del museu com a institució d'interès públic. Segons els seus estatuts, aprovats per la 22a Assemblea General a Viena el 2007, un museu es defineix per ser "[...] una institució permanent i sense ànim de lucre, al servei de la societat i del seu desenvolupament, oberta al públic, la qual adquireix, conserva, investiga, comunica i exhibeix l'herència intangible i tangible de la humanitat i el seu entorn, amb finalitats educatives, d'estudi i de gaudi".

Partint d'aquesta definició, entenem que els museus tenen tres funcions bàsiques: l'adquisició i la conservació de les col·leccions; la investigació i la recerca; i la difusió de les col·leccions i dels continguts científics per a l'educació i gaudi dels públics, sobretot a partir de les exposicions de referència com a via principal de comunicació. És universalment acceptat, doncs, el paper dels museus com a centres de recerca.

L'estudi, la investigació i la recerca esdevé la funció que permet dinamitzar l'activitat d'un museu i la seva presència dins d'una societat o comunitat. Des de la nova museologia es considera la recerca com un dels elements que defineixen les institucions museístiques, i la col·lecció és tant la font com la finalitat de les seves activitats. La investigació consisteix en comprendre el significat social dels objectes individuals, els quals formen part de les col·leccions i poden adquirir un significat col·lectiu¹.

¹NEBOT, JORDI (1979). El Museu Municipal Puig Castellar. Butlletí Puig Castellar 3ª època, núm.: 2. Santa Coloma de Gramenet. VERDÚ, Manel (2013). Els museus com a institucions de Recerca i d'Innovació: col·leccions i mercat. El Museu Nacional d'Art de Catalunya entre la valorització del patrimoni cultural i l'atracció del públic. Treball Final de Grau. Barcelona: Universitat de Barcelona, pàg. 23.

La recerca és, doncs, una de les atribucions dels museus i hi té un paper important, la qual s'ha d'entendre com una de les eines bàsiques de les quals disposen aquestes institucions per tal de confeccionar, millorar, actualitzar i mantenir un nivell d'excel·lència dels seus continguts. El fet és que ja sigui sobre les col·leccions pròpies o en la disciplina dominant de la institució, els museus realitzen una intensa labor investigadora no sempre prou reconeguda ni divulgada.

És evident el lligam dels museus amb el coneixement dels diversos aspectes del passat, sigui més recent o més llunyà. Cada recerca és un pas més, una aportació de noves dades, descobertes, interpretacions, etc. que suma i permet avançar en el coneixement.

El museòleg francès Rivière, al seu llibre *La muséologie selon Georges-Henri Rivière* (1989), divideix en vuit les fases del procés de recerca dins dels museus. En qualsevol cas, no són molt diferents de la recerca en d'altres àmbits de la recerca en humanitats. Tot i això, sí que hi ha l'especificitat de treballar amb una col·lecció pròpia d'objectes, que dona forma progressivament a l'orientació del museu, alhora que utilitza un mitjà visual de divulgació a gran escala com són les exposicions.

1. Selecció dels problemes a abordar, a partir d'una reflexió teòrica i d'una avaluació de les llacunes de saber en un àmbit de coneixement donat.
2. Col·lecció del material en funció dels problemes i llacunes identificats en la documentació existent.
3. Classificació i descripció del material a partir de la terminologia i la metodologia, per permetre l'accés a tota recerca ulterior. L'estudi de les col·leccions implica de forma paral·lela l'elaboració d'instruments de classificació i anàlisi de les peces que en formen part, facilitant l'organització de la documentació i una gestió rigorosa. Així, els inventaris s'han concebut històricament com un instrument de recerca.
4. Anàlisi del material amb l'objectiu de descobrir totes les interrelacions entre els elements constitutius, implicant-hi de forma directa i indirecta tots els treballs d'identificació, anàlisis fisicoquímiques i anàlisis estadístiques necessàries.
5. Síntesi amb els resultats teòrics i la seva elaboració.
6. Presentació científica dels resultats.
7. Publicació dels resultats adquirits.
8. Avaluació de les presentacions i publicacions fetes, en funció de les reaccions del públic científic, a la vista de futures recerques².

Gairebé ningú discuteix que la recerca és un dels pilars bàsics de l'activitat dels museus i dels ens que gestionen el patrimoni. La conservació i l'exposició de les col·leccions o les decisions sobre noves adquisicions i ingressos demanen coneixements actualitzats de les peces i dels seus contextos. Així mateix, moltes de les activitats organitzades pel museu impliquen la creació de continguts, els quals han d'estar adequadament posats al dia. La renovació de les exposicions permanents hauria de respondre, entre altres objectius, a la renovació d'uns continguts, l'obsolescència dels quals és un símptoma molt positiu de dinamisme, no només del mateix museu sinó també de la recerca generada a l'entorn de les col·leccions³.

La recerca i l'adquisició

Existeix una estreta relació entre la recerca i el programa d'adquisició de peces en considerar l'objecte museístic com una font d'informació. La incorporació d'un objecte al fons d'un museu exigeix un treball documental indispensable d'anàlisi de la peça per establir-ne referències i relacions, feina molt necessària per a la recerca posterior.

La política d'adquisicions dels museus ha de respondre als buits identificats en la seva disciplina de coneixement a partir de la reflexió i l'avaluació que implica la recerca. Per tant, la col·lecció és alhora la font i el resultat de l'activitat científica que respon a l'adquisició, a la investigació i a les necessitats de comunicació, i la incorporació de peces al museu requereix d'una planificació lligada a les necessitats de la recerca i a la disponibilitat i accessibilitat d'aquestes peces.

²Extret de VERDÚ, Manel (2013), op. cit, pàg. 24.

³LORÉS, Immaculada (2016). "La recerca aplicada al museu i el paper de les noves tecnologies". Capcorral, núm. 10. Cervera: Museu Comarcal de Cervera, pàg. 2.

La recerca i la conservació

El museu transmet el seu coneixement principalment amb els objectes de les seves col·leccions. La conservació d'aquestes amb les seves millors condicions és necessària per assegurar-ne la seva perdurabilitat per a les generacions futures, i és una obligació i un objecte de recerca per part del museu.

La recerca sobre els objectes està vinculada a l'anàlisi físic i químic dels materials que els componen i ens proporciona informació sobre diverses qüestions de l'objecte: la composició del material, els processos i les tècniques artístiques utilitzades, la datació aproximada de l'objecte, etc. Les noves tecnologies (microscòpia òptica, diferents tècniques de fotografia científica, exàmens radiogràfics...) han millorat abastament els mètodes d'anàlisi dels objectes, aportant una informació més àmplia i més precisa.

Aquesta informació alhora incideix en la capacitat de millorar els processos de conservació i de restauració de les peces. La mesura i el control de les condicions mediambientals dels espais on es custodien les col·leccions però també les condicions apropiades d'exposició, de manipulació i d'emmagatzematge són aspectes bàsics de la conservació preventiva, la qual té per objectiu reduir i minimitzar el deteriorament de les col·leccions patrimonials a partir d'identificar, avaluar i controlar els riscos reals i potencials que afecten la seva preservació. De la mateixa manera, la recerca en restauració comprèn tot allò que condueix a millorar els tractaments relatius a la supervivència física del patrimoni i dels objectes que envelleixen inexorablement (els mètodes de neteja, de la consolidació o la reintegració de les peces amb resines, pigments, etc.).

La recerca en els processos de conservació i de restauració sovint prové de centres tecnològics externs, però el museu és el responsable d'aplicar-la a les seves col·leccions ja que és qui coneix els seus espais i les seves peces.

La recerca i la comunicació

La comunicació de la informació que contenen els objectes de les col·leccions és la funció que justifica el museu. El coneixement de les tècniques de comunicació i la utilització de les més adients en cada moment és un altre camp de recerca del museu. És a dir, trobem una recerca sobre qüestions museogràfiques vinculades a les col·leccions i a la comunicació. Aquesta recerca està relacionada amb les noves tecnologies de la informació i de la comunicació (TIC).

Les actuals eines digitals aplicades en les presentacions museogràfiques permeten oferir informació auditiva i/o gràfica complementària, escenografies virtuals més o menys sofisticades o seleccionar una llengua. També permeten de manera no presencial la divulgació de les col·leccions en línia, de les exposicions virtuals o la informació permanent de les novetats a través de les xarxes socials.

L'aplicació de les noves tecnologies al museu té, per tant, unes possibilitats inqüestionables, però la rapidesa amb què avancen i canvien les tecnologies digitals, alhora que amplien les seves possibilitats, potser també produeixen desajustaments en la seva aplicació. Pensem que les eines digitals són un mitjà i no un fi en si mateix, i per tant és convenient decidir quin és el format, quina és l'aplicació més adient als continguts i als objectius que es pretenen i, sobretot, calibrar-ne la seva proporcionalitat⁴.

En qualsevol cas, igual que en el cas de la recerca en la conservació, els museus més que generar noves TIC per donar resposta a determinats problemes i objectius a assolir, el que fa és incorporar i gestionar aquest coneixement.

La recerca i el públic

Finalment, cal fer un breu esment de la recerca relativa als públics. Els receptors directes del coneixement del museu són les persones que conformen el seu públic. La recerca sobre les peculiaritats, interessos i idiosincràsia dels mateixos i d'aquells que poden arribar a ser-ho (públic potencial) és bàsic per poder establir-hi vincles de fidelització i per ampliar-ne la tipologia i quantitat.

Com a institucions divulgatives i educatives, els museus tenen un públic molt heterogeni des del punt de vista de les edats, el nivell educatiu i el rerefons cultural. Coneixe'l derivarà en un determinat plantejament expositiu i museogràfic a

càrrec dels seus responsables (conservadors, educadors, dissenyadors, etc.) amb la finalitat d'atraure i educar els visitants. Aquest coneixement consisteix en anàlisis de caire demogràfic i sociològic mitjançant estudis de públic, amb enquestes o qüestionaris, però també amb estudis d'observació per valorar l'atenció dels visitants envers els objectes i avaluar la idoneïtat entre la interpretació guiada i la comprensió del visitant, o en la valoració directe del públic. El resultat d'aquest coneixement del públic haurà de revertir en ajustar els continguts de les exposicions i de les activitats en general del museu.

Per tot el que hem exposat fins ara, és indiscutible que els museus són institucions de recerca i de coneixement, centres de recerca bàsica i aplicada⁵ que estan aportant innovacions en les diferents disciplines científiques i, alhora, estructures idònies per a la transmissió del coneixement a què tota recerca ha d'aspirar.

EL MUSEU TORRE BALDOVINA I LA RECERCA

El 30 de maig de 1986 l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet crea el Museu Torre Balldovina amb la missió de protegir, conservar, investigar i difondre la història comuna i el patrimoni cultural, monumental i natural de Santa Coloma de Gramenet i el seu territori, col·laborant amb les entitats públiques i privades que aglutinen la vida cultural i cívica de la ciutat, amb l'objectiu de consolidar la memòria col·lectiva de la societat colomenca.

Com a museu, una de les seves funcions és impulsar la recerca en els àmbits que li són propis. Les vies principals de recerca són, d'una banda, el coneixement de les col·leccions i l'aprofundiment de la documentació i, de l'altra, l'elaboració de continguts de les exposicions (permanents i temporals), de les publicacions i altres activitats del museu.

Així mateix, la recerca científica en arqueologia i els estudis del patrimoni de Santa Coloma són dues de les activitats que generen més actuacions d'investigació. El fons d'arqueologia del MTB és un referent al país del període ibèric, i l'estudi sobre la configuració de la ciutat actual també ha esdevingut una important font de coneixement per als investigadors i estudiosos.

Tot i així, l'activitat del dia a dia i els reduïts pressupostos i de l'equip humà limiten la posada en marxa de línies d'actuació a mig i llarg termini en les quals la recerca hi està integrada i, fins i tot, sovint queda fora de les prioritats d'actuació davant d'àmbits com la gestió i la difusió. Per això, la col·laboració i el treball en xarxa han esdevingut –per al MTB en particular, i per als museus en general– estratègies importants per portar a terme projectes de més envergadura que individualment són inviàbles.

En referim, en primer lloc, a la col·laboració entre museus a través de xarxes territorials i temàtiques, les quals permeten mancomunar esforços i tirar endavant projectes conjuntament. El Museu Torre Balldovina està integrat a la Xarxa de Museus Locals de la Diputació de Barcelona des de l'any 2001⁶, la qual té per objectiu treballar conjuntament amb els municipis adherits per tal de posar en pràctica programes de conservació, documentació, gestió i difusió del seu patrimoni cultural i natural, complementant i enriquint les actuacions que porten a terme els seus museus; de la Ruta dels Ibers, també des del mateix any 2001, un projecte de turisme cultural coordinat pel Museu d'Arqueologia de Catalunya que té per objectiu donar a conèixer els principals jaciments ibèrics del nostre país, així com els pobles que els habitaven; i de la Xarxa de Museus d'Història i Monuments de Catalunya, en aquest cas des de 2010, any de la seva creació, la qual ha de permetre articular polítiques comunes de protecció i difusió del patrimoni, així com la formació i la dinamització territorial dels elements constitutius del patrimoni històric.

⁵La recerca pot ser entesa conceptualment a partir de dos grans àmbits en funció de la seva finalitat:

- Recerca bàsica: també anomenada fonamental o pura, engloba la realització de treballs experimentals o teòrics destinats a obtenir nous coneixements sobre els fonaments dels fenòmens i fets observables, sense considerar cap aplicació o ús en un projecte de desenvolupament determinat apriorístic. No obstant, més d'hora o més tard, els resultats de la recerca bàsica troben aplicacions pràctiques en forma de desenvolupament comercial, noves tècniques, comunicació, processos de producció, o qualsevol altra forma de benefici social.

- Recerca aplicada: també anomenada pràctica o empírica, consisteix en la realització de treballs experimentals o teòrics amb l'objectiu d'obtenir nous coneixements dirigits cap a un objectiu pràctic o específic.

⁶Anteriorment el MTB formava part de la Comissió de Cooperació de Museus Locals de les comarques de Barcelona, creada a l'any 1988 i de la qual l'actual xarxa n'és hereva.

⁴LORÉS, Immaculada (2016), op. cit., pàg. 3.

En segon lloc, els museus també s'han de nodrir dels resultats de la recerca acadèmica, la que es du a terme sobretot en l'àmbit de la universitat i altres organismes científics. És una tasca del MTB impulsar, ajudar i promoure la recerca realitzada per universitats, associacions i grups de recerca, centres d'estudi, etc. sobre el patrimoni custodiat al Museu o sobre l'amplíssim ventall de possibilitats de recerca que ofereix la ciutat de Santa Coloma de Gramenet. Es tracta de generar marcs de cooperació per fomentar la recerca ja que l'activitat científica prèvia a les accions de difusió del Museu no ha de ser necessàriament feta pel propi Museu.

En aquest sentit el MTB ha gaudit sempre d'una col·laboració fluïda amb la universitat, portant a terme treballs anualment de recerca arqueològica al Puig Castellar amb la participació d'alumnes universitaris; o la redacció de projectes com el de museïtzació del poblat ibèric o més recentment del refugi antiaeri de la Torre Balldovina; o diversos estudis científics que requereixen d'una formació especialitzada, els quals s'han fet sobretot de les troballes al Puig Castellar⁷.

**Excavació
Puig Castellar
Estudiants UB**

La recerca científica té una importància cabdal dins del projecte global del Museu Torre Balldovina. Habitualment la recerca és l'inici de les actuacions del Museu, és a dir, l'activitat de difusió comença en un projecte de recerca científica. De fet, totes les accions de divulgació s'han de basar en el coneixement científic, i totes les activitats de recerca han de generar, tard o d'hora, productes de difusió per als diferents nivells de públic que té el Museu. Per això, la recerca impulsada des del Museu Torre Balldovina abraça diferents àmbits d'actuació que a continuació exposem.

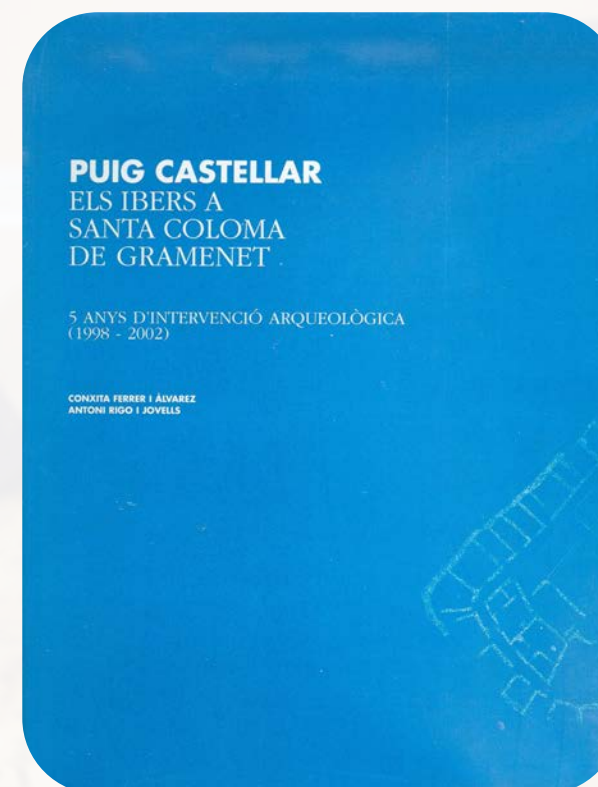
El Museu Torre Balldovina és la institució responsable de tota l'activitat arqueològica que es realitza al municipi de Santa Coloma de Gramenet. Aquest fet suposa, doncs, una gran implicació en la recerca científica en el terreny de l'arqueologia ja que pràcticament la totalitat dels treballs d'arqueologia a la ciutat són projectats, impulsats i coordinats pel Museu.

Des de la seva creació, el MTB ha fet el seguiment de les prospeccions i de les excavacions que s'han portat dins del terme municipal (poblat ibèric Puig Castellar, jaciment ibèric de Can Calvet, antic Safareig públic, Molí d'en Ribé i hipogeus relacionats...) i ha coordinat les accions científiques i de difusió que se n'han derivat (projectes de recerca, conferències, activitats educatives, exposicions, tasques de restauració i publicacions, entre d'altres).

D'entre aquests sobresurten els projectes de recerca entorn al poblat ibèric Puig Castellar, dels quals citarem només els dos darrers: "El Puig Castellar i el poblament ibèric a Santa Coloma de Gramenet (Barcelonès). Pla de recerca 2014-2017" i "Els laietans al Baix Besòs: el Puig Castellar de Santa Coloma de Gramenet. Pla de recerca 2018-2021". També la recerca al poblat ibèric ha donat lloc a publicacions com Els primers pobladors de Santa Coloma de Gramenet. Dels orígens al

⁷En són alguns exemples l'estudi de les restes faunístiques, de Jordi Nadal i Alicia Estrada; l'estudi epigràfic del plom ibèric, de Javier Velaza; l'estudi paleoantropològic de tres individus infantils, de Susanna Muriel; l'anàlisi antracològica del poblat, d'Ethel Allue; l'estudi arqueobotànic, de Daniel López; l'estudi metal·logràfic de materials fèrrics, de Jordi Auladell; l'estudi dels continguts d'àmfores ibèriques, de Jordi Juan Tresserras; l'estudi de les troballes numismàtiques, de Núria Tarradell, etc.

món romà, de Joan Sanmartí, Empar Gili, Antoni Rigo i Josep Lluís de la Pinta; Puig Castellar. Els ibers a Santa Coloma de Gramenet. 5 anys d'intervenció arqueològica (1998-2002), de Conxita Ferrer i Antoni Rigo; o la Guia del Puig Castellar, de diversos autors, editada pel Museu d'Arqueologia de Catalunya. En un altre format, també n'és fruit la Jornada científica "Puig Castellar, un projecte amb futur", celebrada al MTB l'any 2008.

Una altra línia important de recerca arqueològica ha estat entorn al Molí d'en Ribé i als períodes medieval i modern a Santa Coloma –per la cronologia del jaciment. L'estudi científic dels béns materials exhumats durant les excavacions s'han donat a conèixer recentment en una ponència al IV Seminari Internacional d'Arqueologia Medieval i Moderna que se celebrà a Roses l'octubre de 2020 sota el títol "La vaixella dels senyors de la torre. Un conjunt ceràmic del segle XVII recuperat al Molí d'en Ribé (Santa Coloma de Gramenet, Barcelona), a càrrec de l'arqueòleg David Torres, responsable de les darreres excavacions.

**Jaciment Molí
d'en Ribé**

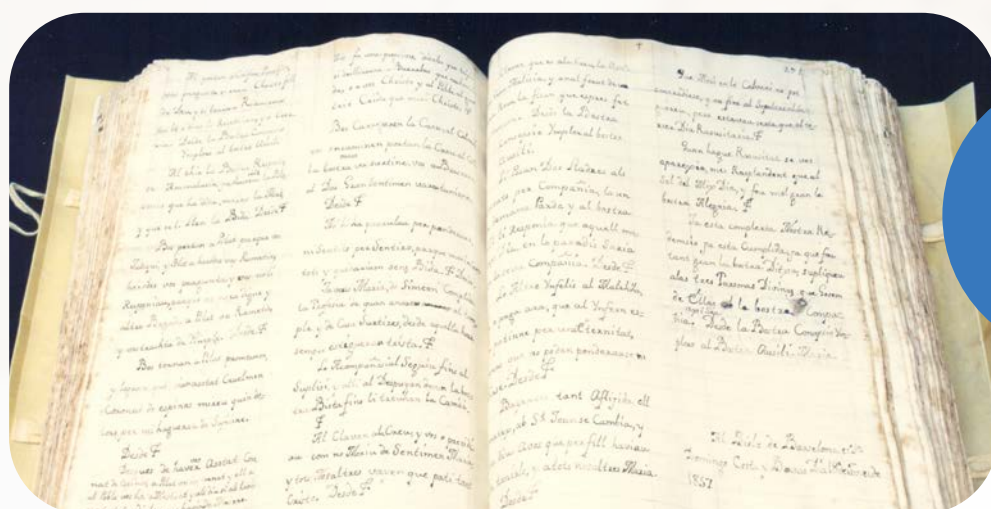
A un altre nivell, el discurs museístic està íntimament relacionat amb la recerca. L'exposició permanent del MTB, sota el títol "Santa Coloma de Gramenet: la muntanya, el riu, la ciutat" es nodreix dels coneixements i també dels objectes resultat de la recerca, també l'arqueològica, portada a terme amb anterioritat i orientada específicament cap a la confecció i actualització del propi discurs i fons, la qual, d'altra banda, s'emmarca dins d'una estratègia de retorn a la societat.

En un altre àmbit, la documentació de les col·leccions és una de les funcions del Museu que suposa un treball de recerca de gran abast. Documentar les col·leccions d'un museu vol dir inventariar, informatitzar i sistematitzar la informació dels objectes referent a la seva incorporació, característiques físiques, conservació, restauració, exposicions i investigació, fet que permet garantir en tot moment la qualitat dels continguts i de les condicions d'accés al seu coneixement. Aquesta investigació és, d'altra banda, interdisciplinària a través de diverses funcions paral·leles (arxiu, biblioteca, fototeca, etc.), configurant els museus com a veritables centres de documentació.

Els reptes que plantegen avui els instruments actuals de gestió documental són un estímul per innovar i cercar noves formes d'accés al coneixement. La unificació de pautes i criteris documentals a partir d'uns estàndards internacionals de descripció és fonamental per garantir la qualitat i la coherència d'un sistema de documentació i proporcionar un marc adequat per intercanviar i accedir a la informació. En aquest sentit, el treball col·lectiu dels museus representa un pas endavant en aquesta direcció i per això, per exemple, un dels projectes que el MTB està treballant en aquests moments en el marc de la Xarxa de Museus d'Història i Monuments de Catalunya és la normalització i l'establiment de vocabularis comuns a tots els museus de la xarxa, que assegurin la uniformitat de les descripcions i que incorporin al mateix temps la singularitat de cada centre, per a facilitar la compartició i la reutilització futures de la informació.

També les tasques de conservació i restauració de les col·leccions que conformen el fons del Museu impliquen, com hem dit, una recerca per conèixer les causes del deteriorament dels objectes per actuar-hi i garantir-ne la seva preservació. Controlar les condicions mediambientals de les sales on es custodien o s'exhibeixen els objectes o portar a terme accions de conservació i petites restauracions són tasques fonamentals de recerca del Museu que permeten la perdurabilitat de les col·leccions.

En aquest aspecte destaquem l'Informe de conservació preventiva i d'accions adreçades a la millora del control ambiental del MTB elaborat amb la Diputació de Barcelona l'any 2010 i l'Avaluació de l'estat de conservació de les col·leccions d'arqueologia i ciències naturals del MTB feta per l'empresa Artcare a l'any 2015. Aquests dos treballs ens han permès avançar en la recerca de la conservació preventiva de les col·leccions i en la restauració de les peces que du a terme el MTB anualment amb personal extern, ja sigui amb la col·laboració de professionals (Àbac Conservació-Restauració, Laboratori de conservació i restauració de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, etc.), o amb alumnes i professors de l'Escola d'Arts i Oficis de la Diputació de Barcelona i de la Facultat de Belles Arts de la Universitat de Barcelona. També destacar la restauració del manuscrit de Jaume Galobardes, per Neus Porta i Carme Ramells, el document més antic en paper que conservem i que s'exhibeix actualment al Museu.

Manuscrit
Jaume
Galobardes

Així mateix, la tasca de difusió i comunicació suposa un bon coneixement del públic del Museu mitjançant estudis per conèixer el perfil dels visitants i dels no visitants i els seus interessos. El MTB en fem una aproximació mitjançant qüestionaris que lliurem en acabar les activitats, ja siguin a títol individual o en grup, i sobretot amb l'intercanvi d'impressions i de retorn que es produeixen entre els participants de les activitats amb els educadors i el personal d'atenció al públic. L'anàlisi de les dades que se n'extreuen és una recerca constant per tal d'ajustar la programació i els continguts de les activitats o millorar-ne la comunicació, ja siguin de caràcter puntual o estables.

Finalment, el Museu Torre Balldovina té unes línies de recerca pròpies, orientades a ampliar el coneixement de la història de Santa Coloma de Gramenet a partir del patrimoni moble i immoble amb un doble objectiu: aportar noves dades al coneixement científic i orientar les possibles accions de difusió posterior (exposicions temporals, remodelacions dels espais expositius permanents, activitats didàctiques, publicacions...). És per això que les activitats han de ser obligatòriament molt diverses quant a tipologia, temàtica i format, perquè el coneixement resultat de la recerca pugui arribar òptimament als diferents públics potencials (escolar, familiar, especialista, presencial, virtual, etc.). Posarem alguns exemples.

Cada any el MTB produeix almenys una exposició de temàtica local que s'inaugura –habitualment– en el marc de la Festa Major d'Estiu. Aquestes exposicions comporten un treball important de recerca previ adreçat a elaborar els continguts que es volen transmetre, realitzat pel mateix Museu i/o per entitats de la ciutat de manera col·laborativa, el qual aprofundeix en el coneixement de diferents aspectes de Santa Coloma⁸.

Algunes de les publicacions més reeixides del Museu són de treballs de recerca sobre temàtiques relacionades amb el fons del Museu o d'interès local, com El Llibre de Jaume Galobardes (1776-1863). Crònica del seu temps, el volum Imatges del poble (1870-1943) de Santa Coloma de Gramenet o molts dels articles recollits en els sis números de la revista Puig Castellar. Altres treballs destacables impulsats pel Museu són els estudis sobre la història medieval i moderna de Santa Coloma, a càrrec de Joan Josep Busqueta i Jordi Bolòs; sobre el franquisme, a càrrec de Francesca Garcia i Esther Espejo, o sobre els bombardeigs i els refugis antiaeris 1937-1939, a càrrec de David Torres i Jose Luis Muñoz. Aquests darrers treballs d'investigació (inèdits) són una important font de coneixement de la ciutat, amb una àmplia aportació de dades i informacions disponibles per completar i ampliar el discurs museístic del MTB.

⁸Citem les darreres exposicions: "Església Major 1915-2015. Arquitectura i història", "50 anys d'atletisme a Santa Coloma 1965-2015", "La vaixella dels senyors de la torre", "La Colmena. 100 anys d'esports i cultura (1916-2016)", "Llorenç Serra, una mirada de futur", "En portada. 100 anys de premsa a Santa Coloma de Gramenet 1919-2019", "La Festa Major d'Estiu" (virtual) i "Joan Vicente Castells. L'home de la cartera".

Una altra de les línies fonamentals de la recerca del Museu és el tractament de fonts orals i testimonis per a la memòria col·lectiva de Santa Coloma. Ja a l'any 2005 s'inicià el banc d'història oral del MTB que avui encara continua amb nous registres, el qual és una font bàsica per recuperar i conservar la memòria local, saber de primera mà la història viscuda pels colomencs i les colomenques i aprofundir en el coneixement de la història de Santa Coloma de Gramenet.

En la mateixa línia de recerca s'inclouen les tertúlies conegudes sota el nom "Les Converses al lloc", les quals esdevenen un exercici de memòria, de diàleg i de reflexió per recuperar episodis transcendentals de la història recent de la ciutat, amb la participació de qui els van protagonitzar però amb un format obert, per comptar amb altres testimonis que puguin aportar dades i més coneixement. Les trobades es fan en el lloc on es donaren els fets (o en un lloc proper o relacionat) ja que, a més de rememorar el record del succés històric, es vol recuperar per a la memòria col·lectiva l'espai on esdevingué.

En un format diferent, també l'edició dels vídeos "Testimonis d'un record" ofereixen una crònica de Santa Coloma de Gramenet de finals dels anys cinquanta i fins a la Transició, una visió de la ciutat d'aquest període a partir dels testimonis d'una trentena de dones, algunes oriündes i d'altres novingudes, que ens expliquen els records que conserven d'aquells anys. Amb els seus testimonis, es va realitzar una sèrie de quatre vídeos que recullen quatre aspectes molt significatius d'aquell moment: carrers, escoles, mercats i transports. En aquest cas, la recerca oral es documenta amb imatges que il·lustren la Santa Coloma que s'evoca.

Més recentment s'han impulsat les beques per a treballs de recerca sobre la història de Santa Coloma de Gramenet, per promoure la realització d'estudis sobre aspectes inèdits en els camps de les ciències socials i humanes relacionades de manera directa amb l'evolució i la història del municipi de Santa Coloma de Gramenet. Amb les beques es vol incentivar la investigació a la nostra ciutat i apropar aquests àmbits d'estudi a la ciutadania mitjançant la publicació de les investigacions.

Finalment, no volem acabar aquest escrit sense fer una breu referència a l'Arxiu Històric de la Ciutat, dipositat en el mateix edifici del Museu Torre Balldovina, i del seu paper fonamental en la recerca científica ja que s'hi conserva el patrimoni documental històric de Santa Coloma de Gramenet, a més d'aplegar altres fons privats, gràfics i hemeroteca. Tot aquest ventall de documents són la matèria primera de la recerca històrica, que si bé inicialment era utilitzada sobretot per universitaris i historiadors, actualment altres professionals han descobert el seu potencial informatiu, com també ciutadans amb inquietuds culturals i encuriosits per la història de la seva ciutat.

Magda Clavell

Directora del Museu Torre Balldovina

Bibliografia consultada

- 1- ALBERCH, Ramon (2013). Arxivística. Els arxius en la recerca i la difusió de la història. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.
[<http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/bitstream/10609/76865/10/Arxiv%C3%ADstica.%20Els%20arxius%20en%20la%20recerca%20i%20la%20difusi%C3%B3%20de%20la%20hist%C3%B2ria.pdf>]
- 2- LORÉS, Immaculada (2016). "La recerca aplicada al museu i el paper de les noves tecnologies". Capcorral, núm. 10, pàg. 2-3. Cervera: Museu Comarcal de Cervera.
[https://www.academia.edu/24939334/La_recerca_aplicada_al_museu_i_el_paper_de_les_noves_tecnologies_Capcorral_10_2016_2_3?email_work_card=title]
- 3- NICOLAU, Antoni (2005). "El Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona i la recerca científica". Quarhis: Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona, núm. 1, pàg. 152. Barcelona: Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona.
[<http://www.museuhistoria.bcn.es/catVell/perdins/memoria/index.htm>]
- 4- Pla de Recerca Arqueològica Agència Catalana del Patrimoni Cultural 2015-2018 (2015). Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya i l'Agència Catalana del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya.
[<http://www.macgirona.cat/Recerca/Pla-de-Recerca>]
- 5- ROIGÉ, Xavier; RUEDA, Manuel (2001). "La recerca aplicada a la gestió del patrimoni etnològic i la col·laboració entre grups d'investigadors i entitats locals. A manera de conclusions". Ponència a les I Jornades de Patrimoni Etnològic. La recerca: una eina per a la gestió del patrimoni etnològic. Barcelona, 23 i 24 de març de 2001. Barcelona: Institut del Patrimoni Etnològic de Catalunya i Centre de Promoció de la Cultural Popular i Tradicional Catalana de la Generalitat de Catalunya.
[https://cultura.gencat.cat/web/.content/cultura_popular/05_documents_i_recursos/02_jornades_estudis_legislacio/02_jornades_recerca_patrimoni/Jornades_etnologia/SD_JNPE1_Roige.pdf]
- 6- VERDÚ, Manel (2013). Els museus com a institucions de Recerca i d'Innovació: col·leccions i mercat. El Museu Nacional d'Art de Catalunya entre la valorització del patrimoni cultural i l'atracció del públic. Treball Final de Grau. Barcelona: Universitat de Barcelona.
[http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/49583/1/TFG_Manel_Verd%C3%ba.pdf]

Reseña entorno al Grupo de Historia José Berruezo¹

Juan José Gallardo y
José Manuel Márquez.
Historiadores,
Profesores de historia

Fue durante el curso escolar 1994-1995 cuando se gestó la aparición del Grupo de Estudios Históricos "Gramenet del Besós" cuyos integrantes eran profesores de historia del instituto la Salzedera, y antiguos alumnos de este centro, en aquel tiempo, en los últimos años de universidad. Entre los objetivos iniciales estaba el de ofrecer a estos futuros licenciados en historia la posibilidad de adentrarse en el mundo de la investigación histórica y acercarse así a los problemas más habituales: la necesidad del rigor científico, una clara metodología, la honestidad intelectual, etc. Nos parecían entonces y así nos lo parece ahora, que son éstos elementos muy necesarios para enfrentarse a una disciplina que se presta a la subjetividad personal y sobre todo a su utilización por parte del poder.

Otro de nuestros primeros objetivos, y no menos importante, fue el de oponernos a ese pacto de silencio respecto del pasado que se urdió, en la llamada Transición Democrática. Decíamos: *"en estos tiempos de vida rápida y acomodaticia en los que la clase política surgida de la transición democrática ha pretendido cubrir con un espeso manto nuestro pasado más reciente, se hace más necesario que nunca, una reflexión sobre la importancia de mantener viva la memoria colectiva. No podemos aceptar que se nos impongan explicaciones interesadas (La historia Oficial) emitidas desde los círculos intelectuales cercanos al poder que justifiquen y legitimen la situación presente"* (Ágora nº 1)

La historia local se ofrecía como un instrumento para investigar y analizar las estructuras políticas y los mecanismos de dominación que las élites han utilizado en nuestra historia reciente. En este sentido pensábamos que la historia contemporánea de Gramenet se nos presentaba como un modelo apasionante de estudio: el tránsito en poco tiempo de pequeño pueblo agrícola a ciudad dormitorio; grandes problemas de especulación inmobiliaria en buena parte unidos a la avalancha migratoria; todos aquellos problemas derivados de una escasa industrialización que impidió la existencia de una élite burguesa local eficaz y emprendedora; la destacada fuerza de los movimientos populares antifranquistas. Dada la escasez de investigaciones que fuesen en esta línea y nuestro desacuerdo con la visión del pasado que ofrecían algunas de ellas, desde nuestro Grupo pretendíamos abrir un verdadero debate de manera crítica con la colaboración de la ciudadanía en torno a la historia reciente.

Por todo esto, cuando apareció nuestra publicación, escogimos el nombre de "Agora" que al igual que en la antigüedad clásica queríamos que fuese lugar de encuentro y debate político, social y económico, en definitiva, un instrumento de participación abierta dispuesta a impedir que nuestra memoria histórica quedara relegada al olvido.

Igualmente, la elección del nombre (Grupo de Estudios históricos Gramenet del Besós) tenía una clara intencionalidad. Fue la denominación de nuestra ciudad durante la Guerra Civil. Las transformaciones sociales experimentadas en

¹ Juan José Gallardo (1957 y José Manuel Márquez (1952) fueron hijos de la emigración andaluza a Catalunya. Se licenciaron en historia contemporánea en la Universidad de Barcelona y Universidad Autònoma de Barcelona, respectivamente. Además de Agora han publicado: Revolución, Guerra y primer Franquismo Gramenet del Besós. Tortura y Transición democrática, Caso Tellez. General sin Dios ni Amo: Antonio Ortiz. Los orígenes del movimiento obrero en Sta. Coloma de Gramenet.

aquel periodo, pero sobre todo sus protagonistas, veían a la iglesia católica como un elemento retrogrado y de freno al desarrollo cultural del proletariado y como instrumento de dominio de las clases dominantes. Esto hizo que los nuevos poderes locales surgidos tras el impulso revolucionario del 19 de julio de 1936, iniciarán un rápido proceso de cambios en los nombres de calles o poblaciones. Santa Coloma al igual que ciudades vecinas cambió su nombre de clara connotación religiosa por el de Gramenet del Besos. Nuestro Grupo al usar este nombre quería recuperar la tradición laica, racionalista y naturalista de aquellos que fueron derrotados por el fascismo, de los que nos sentimos herederos.

Aprovechando la reestructuración interna que se produjo en el Grupo inicial, hicimos el cambio del anterior nombre por el de "Grupo de Historia José Berruezo", como se refleja en el nº 4 de la Revista Ágora. Siempre había estado en nuestra intención recuperar la figura de este destacado militante anarcosindicalista que fue el impulsor y alma del sindicalismo colomense durante la II República y último alcalde republicano de la ciudad antes de la entrada de las tropas fascistas.

Fue siempre compromiso del Grupo² implicarse en el estudio e investigación de la historia contemporánea local, pero sin excluir la posibilidad de ampliar sus trabajos de investigación y divulgación a la comarca, si fuese el caso, o a otros periodos de la historia. Igualmente nos comprometimos a publicar nuestra revista "Ágora" con carácter anual y así lo hicimos durante diez años seguidos, aunque no todos sus números tienen el mismo carácter o formato como explicaremos. Es digno de destacar el esfuerzo colectivo de los componentes del Grupo, en sus diferentes etapas, para llevar adelante el proyecto, destacando en primer lugar las dificultades económicas que conllevaba la edición y distribución de una publicación de estas características. Entendíamos entonces, y también ahora, que un grupo de investigación histórica y una publicación como Ágora prestigiaban a Gramenet y por tanto desde el mismo ayuntamiento encontraríamos el apoyo necesario para tirar adelante. La ayuda se materializó en la compra de un determinado número de ejemplares que se distribuían a entidades de carácter social y cultural de la ciudad³. Pero poco duró la colaboración. Después de los tres primeros números se nos propuso un Convenio Regulador del Grupo con el Ayuntamiento que diera apariencia legal a la subvención. Para nosotros significaba una dependencia poco deseable de la financiación institucional, y por tanto expuesto a los vaivenes políticos, además, podría hipotecar nuestra credibilidad, con una posible pérdida de autonomía, imprescindible para la labor de investigación e interpretación de la historia. Decíamos ya en el segundo número de Ágora: *"...el Grupo quiere disfrutar de una total independencia económica e ideológica, por eso uno de nuestros objetivos es autofinanciarnos para no tener que depender ni del Ayuntamiento ni de nadie"*. Tocaba ser consecuentes con nuestros propósitos de hacer de Ágora una plataforma de debate y dialogo en torno a la historia local. En definitiva, teníamos que ampliar el número de suscriptores a la revista, aunque también barajamos la posibilidad de aportaciones de dinero por parte de los componentes del Grupo en función de las posibilidades de cada uno. La campaña realizada a tal efecto dio buen resultado y en poco tiempo nuestros suscriptores se acercaban al centenar y resultó llamativo que un destacado número de ellos era de otras poblaciones de la provincia, aunque la mayor parte de ellos residían en Santa Coloma⁴.

Poco a poco la labor investigadora y divulgadora del Grupo trascendieron los límites de la localidad o la comarca, como puede apreciarse en los intercambios de publicaciones o relaciones epistolares con otros centros de estudios como: Centro de Estudios de Hospitalet, Archivo Comarcal de Tarrasa, Archivo Histórico de Barcelona, Centro de Estudios Comarcales del Bajo Llobregat, Instituto de Estudios Penedesencs, Instituto Comarcal del Montsià, Centro de Lectura de Reus, entre otros. En todo este tiempo hubo un gran número de alumnos que se dirigieron a nosotros buscando ayuda para sus "treballs de recerca" sobre historia local. En otras ocasiones fueron investigadores de fuera de Gramenet que buscaban el contacto con nosotros para obtener información puntual sobre nuestra historia⁵.

²Componentes del grupo de historia por orden de antigüedad. Es necesario aclarar que no todos han permanecido en el grupo a lo largo de 12 años de investigación y publicaciones.

Juan José Gallardo, José Manuel Márquez, David Monsergas, Paco Peralta, Salvador Tovar, F. Javier Santín, José Manuel Hidalgo, Richard Díaz, Raúl Balsera, Carles Capdevila, Vidal Bueno, Agustín Iglesias, Pedro Otiña y Ángel Sody.

³Todas las AAVV de los diferentes barrios de Santa Coloma, las entidades ecologistas y culturales de la ciudad, así como los departamentos de sociales de los ocho IES de la ciudad.

⁴Suscriptores de poblaciones como: Barcelona, Sant Boi, Badalona, El Prat de Llobregat, Sant Fost de Capcentelles, Rubí, Berga, Mongat, Santa Coloma de Cervelló, Moncada i Reixart.

⁵Diferentes centros de estudios extranjeros de París, Belfast, Ginebra, Pisa (Biblioteca Franco Serrantini) Florencia (Cuaderni Pietro Tresso), Ámsterdam o Londres contactaron con el Grupo.

Nuestro **compromiso** iba más allá de la investigación y divulgación de la historia local. Por eso no dudamos nada en suscribir como historiadores y también como colectivo el manifiesto “Combate por la historia” que publicamos como editorial en nuestro nº 5 de Àgora. Dicho manifiesto fue firmado por un considerable número de historiadores de izquierdas, catalanes, españoles y del extranjero, además de la adhesión de colectivos de todo tipo y publicaciones diversas⁶.

Decía el manifiesto al inicio: *“La amnesia, pactada por los sindicatos y partidos políticos de la oposición democrática con los últimos gestores del Estado Franquista a la muerte del dictador, fue un aspecto más de la Transición, que tuvo importantes consecuencias para la memoria histórica de la Dictadura Franquista y la Guerra Civil”*. Se trataba pues de reescribir una historia oficial, abandonando los antagonismos que dieron lugar a la Guerra Civil, ignorando que fuera una guerra de clases, en consecuencia, negar el carácter proletario y revolucionario. Ignorar, minimizar y omitir las connotaciones proletarias era ponerlo todo del revés, era en definitiva reescribir la historia, o construir La historia Oficial. Decía el manifiesto en su parte final. *“Los historiadores de la burguesía tienen que reescribir el pasado, como lo hacía una y otra vez el Gran Hermano. Necesitan ocultar que la Guerra Civil fue una guerra de clases. Quien controla el presente controla el pasado, quien controla el pasado decide el futuro. La historia Oficial es la historia de la burguesía y hoy tiene por misión mitificar los nacionalismos, la democracia liberal y la economía de mercado, para convencernos de que son eternos, inmutables e inamovibles”*

En esa misma línea de **compromiso** y junto a una serie de entidades colomenses⁷, decidimos implicarnos en todos los actos reivindicativos para conseguir para Gramenet un Ateneo Popular. Cada miércoles, tenían lugar las reuniones de la Comisión pro-Ateneo en la sede del Centre Cívic Riu Nord, a las que asistía nuestro compañero Carlos en representación del Grupo. El objetivo era conseguir del ayuntamiento un local donde de forma auto gestionada reproducir, en parte, aquello que ya tuvo Santa Coloma en los años 20 y 30 del siglo pasado, el Ateneo Instructivo Colomense, lugar donde se encontraban gentes muy diversas, desde marxistas y anarquistas hasta catalanistas o republicanos de izquierdas. La campaña de concienciación fue larga pero constante, destacando la cena popular en la plaza de la Vila. Por fin a finales de abril del 2002 abría las puertas el Ateneo al que se puso de nombre “Julia Romera”⁸.

Otro de nuestros compromisos, convertido en reivindicación permanente, fue la mejora del Archivo Histórico de Santa Coloma ubicado en el Museo de la Torre Balldovina. Desde los primeros números de Àgora no cesamos en reclamar la importancia de mejorar las condiciones del citado archivo, base documental fundamental para el estudio de la historia contemporánea de la ciudad. Pudimos comprobar como los recortes en el Área de Cultura del Ayuntamiento supuso el despido de la única persona encargada de clasificar el material. El voluntarismo del personal del Museo no era suficiente, por ello no dejamos de solicitar al ayuntamiento un archivero profesional que garantizase la labor de ordenación y clasificación de un material documental de gran importancia. Una persona dedicada exclusivamente al archivo podría significar también la incorporación o consulta fácil de archivos personales, archivos de empresas, en definitiva, trabajar para la ampliación del patrimonio documental. Creíamos necesario que el Archivo debiera desligarse del Museo y dejar de tener ese carácter secundario en las prioridades del Museo. Se hacía imprescindible también la ampliación de horarios de consulta a los investigadores, facilitando para ello la posibilidad de utilizar algún día festivo o vacacional.

Aunque nunca dejamos de solicitar o proponer aspectos de mejora como los comentados, a lo largo de los 12 años de funcionamiento del Grupo, muy escasas fueron las mejoras por no decir nulas. Los recortes presupuestarios, y las necesidades más urgentes de una ciudad como Gramenet, han hecho que la mejora del Archivo nunca fuera un objetivo prioritario del ayuntamiento.

Otras actividades del Grupo

Desde la publicación de nuestra primera revista (diciembre de 1995) el Grupo se implicó en otras actividades, no menos interesantes, en relación a la historia tales como **Jornadas sobre historia local, conferencias, ciclos de historia**, que convirtieron al Grupo en un auténtico taller de historia, y que intentaré desarrollar de manera sucinta.

Con el nombre de **“Primeras jornadas sobre Franquismo”** organizamos días 29 y 30 de mayo de 1996 dos días para reflexionar en torno a la historia contemporánea de la ciudad.

⁶Àgora nº 5. Editorial págs. 7-13. Todo el documento completo.

⁷La plataforma Pro-Ateneo la componían las siguientes entidades: Sahvi Joves Solidarios, Grup Ecologista Gram, Xarxa de Santa Coloma, Diabugu Batata y Grupo de Historia Jose Berruezo.

⁸Destacada militante de la UJA, que murió poco después de acabar la guerra (1941) en la cárcel de Las Corts como consecuencia de las torturas y malos tratos.

El primer día versó sobre la Guerra Civil y primer Franquismo con sendas charlas-coloquio. La primera a cargo de José M Márquez fue en torno al problema de las subsistencias en la Santa Coloma 1936-39. La segunda realizada por Juan José Gallardo sobre la implantación del Franquismo en Santa Coloma 1939, colaboración y represión. La expectación suscitada fue grande y la sala de Can Sisteré se nos hizo pequeña. Estábamos cumpliendo unos de nuestros primeros objetivos, interesar de manera crítica a los colomenses por su historia reciente.

El segundo día tuvo una atractiva charla y debate con el título de “El papel de la iglesia colomense frente al Régimen Franquista (1965-75), llevada a término por Luis Hernández y Jaume Patrici Sayrach que habían sido Alcalde y Concejál respectivamente en los primeros ayuntamientos post-franquistas. Ambos pertenecieron al grupo de sacerdotes que en la periferia de Barcelona se implicarían en las acciones encaminadas a la lucha por las libertades, así como todas aquellas dirigidas a la mejora de las condiciones de vida de las clases populares. Eran conocidos como “curas rojos” o los “curas obreros”. La charla fue muy interesante y aún más el debate posterior con mucha gente asistente que había sido protagonista de aquel tiempo. El otro tema de este segundo día fue “las Comisiones de Barrio en Santa Coloma 1971-1975”. Salvador Bolancer miembro de la Comisión de Santa Rosa y Oscar Quero de la Comisión del Barrio Centro fueron los encargados de la exposición y coordinación de la charla y el consiguiente debate. El tema era muy interesante en tanto que la Comisiones de Barrio se constituyeron en una forma de organización de izquierdas con cierta transversalidad ideológica en el final del Franquismo y, que articularon la mayor parte de las luchas reivindicativas durante la Transición

Ambas ponencias del día 30 fueron publicadas en el número dos de la revista Àgora, firmadas por Jaume P. Sayrach la primera y la segunda de Oscar Quero y Salvador Bolancer y reelaborada por David Monsergas.

Tres años más tarde (1999) organizamos las **Segundas Jornadas sobre el Franquismo y historia local**. El momento parecía idóneo ya que se cumplían 60 años de la derrota de la II República y el comienzo de la Dictadura Franquista. Gramenet, donde las tropas de Franco entraron el 27 de enero de 1939, sabía muy bien lo que significó la derrota. Decíamos en la editorial de Àgora nº 4: *“Muchos militantes de organizaciones democráticas y de izquierdas tuvieron que marchar al exilio. Entre ellos se encontraban los más importantes líderes del movimiento obrero colomense y de la Casa del Pueblo: José Berruezo, Antonio Paredes, Máximo Llorca, etc. Otros muchos sufrieron la cárcel como Jaime Carreras (ERC) Didac Mejimolle (ERC) Juan Portabellas (PSUC)... En Santa Coloma se sabe mucho de este proceso desde el asesinato de Boada y 13 vecinos más en 1939 hasta la tortura de militantes obreros como Francisco Téllez Luna en 1975. Desde la represión policial, como la que provocó la muerte del colomense Fernández Márquez durante la lucha en la Térmica del Besos, al desastre urbanístico en que la especulación convirtió la ciudad desde los años cincuenta”*. Esta efeméride era la mejor excusa para reflexionar en torno a ese período. Una primera jornada con sendas conferencias. Una a cargo del profesor Miquel Izard titulada “Reflexiones en torno a la naturaleza del Régimen Franquista” y una segunda a llevada a término por los miembros del grupo sobre el estado de los trabajos de investigación de historia local y su importancia.

El segundo día estuvo dedicado a las mujeres en la lucha antifranquista. Participaron Alicia Ruzafa de la Asociación de mujeres de Singuerlín, Emiliana Salinas antigua militante de Plataformas Anticapitalistas, Rosalía Molina de los grupos anarquistas, Epi Román militante del PSUC y Elvira Ruiz antigua militante del MC. Cada una de ellas expuso su experiencia de lucha y reivindicaciones con muchas peripecias compartidas por el abundante público asistente. El interés y la complicidad desde el primer momento crearon un agradable ambiente rememorando hechos no muy lejanos en el tiempo. Podemos decir que estas segundas jornadas fueron razonablemente exitosas y tuvieron como broche final la presentación del número 4 de Àgora.

Otra actividad del Grupo que vale la pena destacar fue la realización de un **ciclo de seis conferencias**, realizadas por Carles Capdevila, Juan José Gallardo y José Manuel Márquez, entre noviembre de 2002 y abril de 2003 bajo el título “Santa Coloma de Gramenet en el siglo XX”. En estas conferencias pudimos hablar del Asociacionismo Colomense, Santa Coloma de Pueblo Rural a Ciudad Dormitorio, La República y los conflictos sociales, la Guerra Civil, Franquismo y Contrarrevolución y Los Movimientos Sociales Antifranquistas.

Teníamos el propósito de que la presentación de cada número de la revista Àgora fuera algo más que dar a conocer lo investigado y por ello las jornadas anteriormente comentadas se inscribían en ese propósito. Para otras ocasiones utilizamos las conferencias de destacados historiadores y profesores de universidad. Así para la presentación de nuestra Àgora número uno Miquel Izard, profesor de la UB realizó una espléndida conferencia “Las mentiras del poder y de la historia” donde además daba la bienvenida al grupo y nos animaba en la tarea de investigación que prácticamente iniciábamos como colectivo. En otra ocasión el conferenciante fue Alejandro Andreasi profesor de la UAB y autor del libro “Libertad también se escribe en minúscula” que versa sobre el Anarcosindicalismo en San Adrián del Besós. También,

el recientemente desaparecido, Antonio Castell nos acompañó en varias ocasiones. Experto en las colectividades, destacamos su libro “Las colectividades en Barcelona 1936-1939”

Recuperación de la memoria personajes destacados

Éramos conocedores de alguna obra donde se recogían pequeñas reseñas biográficas sobre personajes destacados de la ciudad, preferentemente conservadores. Fue para nosotros una labor de Justicia dar a conocer también a otros, que, a su manera, se habían entregado en cuerpo y alma por su ciudad teniendo un papel muy destacado en el terreno político o cultural, pero sobre todo destacando su compromiso por una sociedad más justa. Hablamos de Celestino Boada, José Berruezo o Joan Vicente Castells⁹.

En el caso de **Celestino Boada**, en nuestra primera Ágora aportábamos toda la información posible sobre el personaje en un artículo de F. Javier Santín. Entonces supimos del juicio sumarísimo que tuvo lugar en Barcelona el 24 de junio de 1939, en el que él y 13 encausados fueron juzgados por un tribunal militar del que será sentenciado a la pena de muerte por rebelión y fusilado el 18 de octubre de 1939. El solo hecho de haber sido alcalde durante la República, su viaje a la URSS y su pertenencia a ERC fueron motivos suficientes para usarlo como ejemplo de escarmiento. Aunque con muchos años de atraso, al final el municipio dedicó una pequeña plaza y un busto a la memoria de Celestino Boada.

La reivindicación de la memoria de **José Berruezo** ha sido más larga y con más resistencia al reconocimiento por parte del Ayuntamiento. Fue alcalde republicano igual que Celestino Boada, pero su condición de anarquista, digamos que no generaba demasiados adeptos por parte de aquellos que debían decidir. Por fin una pequeña placa demasiado escondida en la antigua plaza Baró es todo el esfuerzo del consistorio. Por su condición de maestro, el Grupo puso todas las energías para que el nuevo Instituto, hoy llamado La Salzereda, llevara su nombre, pero los diversos sectores educativos no tuvieron la sensibilidad suficiente para saldar otro caso flagrante de desmemoria. A falta de homenaje público el Grupo le dedicó un número monográfico de Ágora donde recogíamos escritos diversos desde el año 1931 a 1936. Como buen anarquista no solo le preocupaba los problemas laborales de la clase obrera sino también todos aquellos que tiene que ver con la cultura, el conocimiento, etc., es decir la formación integral del individuo como ciudadano.

Reivindicar la importancia de la figura de **Joan Vicente** era diferente. Se trataba de un personaje vivo al que mucha gente de Gramenet reconoce su gran labor relacionada con el original museo de Ciencias Naturales del que fue director, además de creador del Centre d'Estudis de la Natura. La amplia bibliografía por él realizada y al alcance de todos nos aproxima a su figura sin necesidad de extendernos ahora. Comentar que para el homenaje que se pretendía contamos con la colaboración de 6 entidades de Gramenet¹⁰ junto a nuestro Grupo. Al final en una fría noche del 14 de diciembre tuvo lugar el acto de reconocimiento en el pabellón Can Sisteré con asistencia de más de 200 personas. Un pequeño libro biográfico que fue entregado a los asistentes, recoge la vida de un gran humanista, gran amante de la naturaleza y enorme defensor de la libertad.

Dedicamos por último un pequeño comentario respecto de nuestra Ágora nº 9 titulada “El Cinturón Rojinegro” ya que rompe con la práctica editorial del Grupo. Sucedió que José Luis Oyón, profesor de la Escuela de Arquitectura de Sant Cugat, nos propuso adentrarnos en el estudio de los nuevos barrios surgidos en la periferia de Barcelona entre 1918 y 1939¹¹. Todos esos barrios formaban un auténtico cinturón de suburbios, generando una corona geográfica, jornalera e

⁹Celestino Boada era vecino de Gramenet, campesino, casado y con 5 hijos. Su actividad como militante comienza con la II República. Fue elegido concejal en enero de 1934 y encarcelado tras los Hechos de Octubre de 1934. Tras la victoria del Frente Popular en 1936 fue repuesto en su cargo en el Ayuntamiento. Al comenzar la Guerra Civil formó parte del Comité que gestionó el Ayuntamiento y en octubre de ese año fue escogido alcalde, cargo que mantuvo hasta los primeros meses de 1938.

-José Berruezo originario de Mazarrón en la década de los 20 del siglo pasado llegó a Gramenet y desde entonces se fue convirtiendo en uno de los personajes que más huella dejó en la ciudad antes de la Dictadura Franquista. Impulsor del primer sindicato de clase, alma de la Casa del Pueblo, miembro activo del Comité Revolucionario. Para más información sobre la biografía de José Berruezo ver Ágora nº 6 págs. 7 - 21.

-Joan Vicente Castells vecino de Santa Coloma, colaborador en la Universidad de Barcelona. Director del museo y fundador del Centre de la Natura.

¹⁰Entidades participantes: Centre Excursionista Puig Castellar, Centre d'Estudis de la Natura Barcelonés Nord, Biblioteca Social y Libertaria, Asociación de Vecinos del Rabal, Círculo Filatélico, la Xarxa de Santa Coloma y Grupo de Historia José Berruezo.

¹¹La Torrasa y Santa Eulalia en Hospitalet de Llobregat, La Salud y Artigas en Badalona, los de Gramenet y Sant Adrià en la ribera del Besos, como parte de esos suburbios que rodeaban la ciudad de Barcelona.

inmigrante cuya lectura histórica debía hacerse en conjunto. Nuestro compañero Juan José Gallardo y José Luis Oyón coordinaron los trabajos y ponencias que se expusieron en las jornadas que tuvieron lugar en la Escuela de Arquitectura de Sant Cugat los días 4 y 5 de julio del 2003. Además de miembros de nuestro Grupo, participaron profesores¹² de la universidad de Barcelona, Lleida, Granada. Estas ponencias fueron editadas por nuestro Grupo como Ágora nº 9, pero con un tamaño de libro muy superior al que estaban acostumbrados nuestros suscriptores.

Como conclusión podemos decir que cuando empezamos este proyecto sabíamos lo que no queríamos, tal vez por eso muy pronto nos sentimos huérfanos de los poderes públicos y de su apoyo incondicional. Más bien al contrario, recibimos críticas no justificadas pero que no nos desviaron de nuestros objetivos. Decía nuestro editor y colomense Lluís Tarrasón: *Tenemos que agradecer y reconocer en su valor la labor desempeñada por Ágora y todos los equipos y personas que han dedicado parte de sus vidas a revelarnos la historia reciente de Santa Coloma; su labor es impagable y digna de los mejores elogios; yo, personalmente, les reconozco mi agradecimiento por haberme aportado un conocimiento de mi pasado que, aunque sea en una mínima parte, viene a poner en su sitio tanto desmán impune. Que no vengan periodistas locales a tildar de sectarios a los del Grupo de Historia José Berruezo; la clase obrera, si, la clase obrera tenía que tener su voz en el concierto desde el punto de vista anarcosindicalista y hacerlo no demuestra una actitud sectaria, sobre todo cuando la Asambleas de Catalunya, las Capuchinadas, y los Pactos Democráticos copan los reportajes de historia en televisión y prensa...*¹³

Sabemos que el centenar de suscriptores de Ágora y, confiamos que un número algo mayor, leyeron y siguieron con interés nuestro esfuerzo investigador.

Juan José Gallardo y José Manuel Márquez

Historiadores. Profesores de historia

II jornadas

¹²Listado de ponentes: Gloria Andrés, Soledad Bengoechea, Carles Calvo, Arón Cohen, Carles Enrech, Pere Gabriel, Juan José Gallardo, Dolors Marín, José Manuel Márquez, José Luis Oyón, Mercè Renom, Pere Solà, Susana Tavera, Enric Ucelay-Da Cal, Eulalia Vega, Joan Zambrana.

¹³Ágora 10 pág. 207.

Bibliografía

Relación de artículos y autores de las revistas Ágora

Nº 1 La Élite política local 1923-1951. **Paco Peralta y Salvador Tovar.**
El 19 de julio de 1936 en Santa Coloma. **Juan Jose Gallardo.**
La repressió política en Sta. Coloma: El cas de Celestí Boada. **F Javier Santín.**
La pequeña burguesía: actitudes políticas y mercado negro durante la G. Civil. **José M. Márquez.**
La huelga de Casadesport. 1974. **David Monsergas.**
La fundación de la CNT. **José Manuel Hidalgo.**
Libros: Europa ante el espejo de Josep Fontana. **David Monsergas.**

Nº 2 La creación del mercado Segarra. **Esther Page.**
El Poblado Ibérico Puig Castellar dentro del marco territorial Layetano. **Raúl Balsera.**
Aproximación al contexto histórico de octubre del 1934 en Sta. Coloma de Gramenet. **F. Javier Ruiz.** La Represión Franquista en Sta. Coloma de Gnet. Colomenses en la cárcel Modelo. **Juan José Gallardo.**
Especulación y suelo urbano en Sta. Coloma de Gnet, 1949-1956. **José Manuel Márquez.**
Escultura renacentista de la Torre Pallaresa. **Richard Díaz.**
Aportaciones a la huelga de Casadesport. **Juan José Gallardo.**
L'esglesia de St. Coloma de Gnet. durant el Franquisme 1965-1975. **Jaume P. Sayrach.**
Las Comisiones de Barrio en St. Coloma de Gnet. 1971-1975. **David Monsergas.**
El fenómeno del carlismo en la historia contemporánea española. **Salvador Tovar.**
Libros: La historia del siglo XX Eric Hobsbawn. David Monsergas.

Nº 3 La lucha por los beneficios del poder: poder político y corrupción en la Sta. Coloma franquista. 1939-1951. **Paco Peralta.**
Evolución de la prensa en St. Coloma. 1919-1939. **Ángel Sody.**
El poblamiento disperso en la Layetana Ibérica. **Raúl Balsera.**
Aproximación a la Sta. Coloma del Siglo XIX: 1830-1840. **Pedro Otiña.**
El Sahara Occidental 1884-1976. **F. Javier Ruiz.**
Libros: "L'últim Cambó" de Borja de Riquer. **David Monsergas.**
Presentación del llibre Revolución y guerra en Gramenet del Besos. 1936-1939. **Bernat Castany.**

Nº 4 Aportaciones al estudio de la cooperativa La Colmena 1919-1933. **José Manuel Márquez.**
Evolución de la prensa en Sta. Coloma II 1939-1979. **Ángel Sody.**
Terracotas ibéricas del Puig Castellar y Can Butinyà. **Pedro Otiña.**
El republicanismo colomense en el tránsito de la Dictadura a la República 1930-1931. **Juan José Gallardo**

Nº 5 El primer sindicato de clase en Sta. Coloma Gnet. **Juan José Gallardo.**
La LLuita per l'ambulatori 1971. **Carles Capdevila.**
Estructura socio-económica de Baró de Viver en 1936. **José Manuel Márquez.**
Julia Romera Yáñez: Vida y muerte de una luchadora por la libertad. **Ángel Sody**
Mujeres colomenses en la lucha antifranquista.
Recuerdos de un viejo contados a su nieto.

Nº 6 Monográfico dedicado a los artículos de **José Berruezo** escritos entre 1931-1936.

Nº 7 Aportacions a l'estudi de la repressió franquista a Santa Coloma. **Marta Pérez.**
Trets a Sta. Coloma de Gnet. El cas de Camilo Rueda i la UGT de Catalunya en les darreries del franquisme. **David Ballester.**
El inicis de la colonizació urbana a la dreta del Besòs. **Martín Checa.**
Máximo Llorca: un maestro de Sta. Coloma ante la revolución y la guerra 1936-1939. **Juan José Gallardo.**
La fiesta mayor de Sta. Coloma durante el siglo XX a través de los programas de fiestas. **Montse Cabrera.**
La Casa del Pueblo. **Xavi Soler.**
Temps era temps. Joan Vicente Castells.

Nº 8 Franquismo, Falange y poder local en Sta. Coloma de Gnet. 1939-1953. **Juan José Gallardo.**
Desarrollo urbano y nivel de conflictividad en Sta. Coloma Gnet. 1969-1980. **José Manuel Márquez.**
Els Grupos Obreros Autónomos (GOA). **Carles Capdevila.**
La bipolarizació sindical durant la Guerra Civil. El Cas de Sta. Coloma de Gnet. **David Ballester.**
Aproximación al estudio de las alcaldías franquistas 1951-1975. **Juan José Gallardo.**

Nº 9 Recoge las comunicaciones presentadas en las jornadas: Radicalismo cenetista y obrerismo en la periferia de Barcelona 1918-1939. Coordinadores: **Juan Jose Gallardo y José Luis Oyón.**

Nº 10 Historia del Grupo José Berruezo. **Carles Capdevila.**
¡Preparen!, ¡Apunten!, Fuego! Fusilados colomenses bajo el franquismo. **Juan José Gallardo.**
Entrevista a Andreu Guinart Gorriz. **José Manuel Márquez.**
En el adiós de Ágora. **Lluís Tarrasón.**
Index dels articles publicats a Ágora. Relació d'autors d'Ágora. **Vidal Bueno.**

El Casal del Mestre, eina de transformació educativa¹

Diego Arroyo Bote
Mestre

L'any 2020 el Casal del Mestre va fer quaranta anys.

Durant tots aquest anys el Casal ha estat un referent molt important pels centres educatius i la ciutat.

Aquesta entitat es va constituir a l'any 1980 per un grup de docents motivats per la renovació pedagògica i la millora de l'educació a la nostra ciutat. Aquest professorat, majoritàriament de l'escola Lluís Millet, juntament amb d'altres d'onze escoles i els dos instituts existents en aquells moments, havien començat a reunir-se i coordinar-se a partir del curs 1978-79 creant els primers grups de treballs de Ciències Socials, Llenguatge, Matemàtiques i Educació Especial.

El 6 de maig de 1981 es van crear unes bases de funcionament i posteriorment un projecte d'estatuts. En aquests estatuts es recullen la denominació, organització i finalitats de l'associació on es deia que *"El Casal del Mestre canalitzarà totes les seves activitats en el sentit d'aconseguir un millorament real de les condicions educatives en tots els Centres de Sta. Coloma, impulsant una renovació pedagògica que contribueixi a fer realitat l'escola pública i catalana a la nostra ciutat"*.

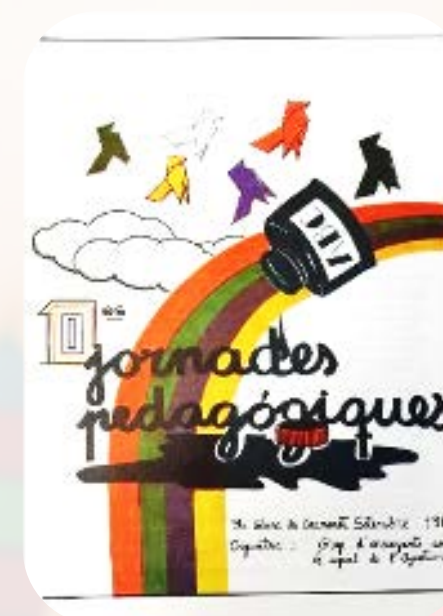
Dins dels objectius que marcaven els estatuts, es recollia el compromís d'organitzar cursos de formació, impulsar la creació de grups de treball i seminaris, la publicació de materials, organitzar amb les administracions l'escola d'estiu, crear una biblioteca pedagògica i participar en la planificació educativa de la ciutat.

Es van elaborar diferents materials en forma de dossiers relacionats amb el coneixement de l'entorn social i natural de Sta.

¹Diego Arroyo Bote (Logrosán, Càceres 1958) arriba a Santa Coloma de Gramenet (1966) estudia a la Acadèmia Manent Rambla, Institut Puig Castellar i Normal de Magisteri de Barcelona. Va treballar de mestre des de 1982: Escola Primavera i de director 1983 a 87. Escola Marinada de Montornès del 1987 a 1995 i director 1993-95. El 1995-96, a Santa Coloma, Escola Torre Balldovina i director de 1997 a 2011. Del 2005 al 2011 presidí el Casal del Mestre. Del 2011 al 2019 és regidor del PSC i dirigeix, entre d'altres, la Tinència d'Alcaldia d'Educació. Actualment és assessor de "Santa Coloma Ciutat Universitària".

Coloma. També es van formar grups de treball de mestres com el de les Escoles Bressol, Educació Especial i Salut. Molt important, durant molts anys, han estat les Setmanes d'Ensenyament i les Diades de l'Ensenyament Públic com a mostra de les escoles bressol, escoles i instituts de la ciutat reivindicant l'ensenyament públic i de qualitat. El Casal del Mestre també va ser membre fundador de la Federació de Moviments de Renovació Pedagògica (FMRP).

El seu primer conveni amb l'Ajuntament data del 3 de febrer de 1983. Aquest conveni contemplava partides econòmiques pel pagament del lloguer del local del carrer Bruc, costos de personal d'un conserge i administratiu, despeses en concepte de campanya de dinamització cultural i pedagògica i creació d'un fons municipal de material didàctic, mobiliari i material pedagògic inventariable amb el compromís del Casal del Mestre de programar i organitzar activitats per la millora de la qualitat de l'ensenyament a la ciutat.

Les primeres jornades Pedagògiques es van organitzar els dies 9, 10, 12, 13, 15 i 16 de setembre de 1980 a l'escola Jaume Salvatella. Marta Mata va fer el tancament d'aquestes jornades.

La primera Escola d'Estiu es va celebrar de l'1 al 10 de setembre de 1981. Es van programar trenta cursets i van participar 224 persones. El pressupost va ser de 955.321 ptes. Al llarg dels anys s'han fet diferents edicions de Escoles d'Estiu sempre amb el mateix objectiu: ser un espai de trobada, formació i intercanvi entre tots els diferents educadors/es de les diferents etapes educatives i centres de la ciutat. Posteriorment, el 21 de novembre, a l'escola Lluís Millet, es va celebrar la "I Trobada de Moviments de Mestres de Catalunya" amb la participació de tretze Moviments.

Al curs 1982-83 es va celebrar la primera "Escola d'Hivern" que va comptar amb la participació de 145 docents. Aquesta proposta de formació, juntament amb la dels grups de treball, seminaris, conferències, xerrades i tot un seguit d'activitats, van crear una xarxa de renovació pedagògica a la ciutat. Va ser molt important que a tots els centres educatius arribés la difusió i el coneixement d'aquestes propostes mitjançant la publicació i difusió del "Butlletí d'informació" i "L'Estenedor", publicacions que recullen les experiències metodològiques i pedagògiques dels diferents centres educatius de la ciutat.

Arxiu Municipal de Premsa

Celebració I
Escola d'Estiu a
l'escola Jaume
Salvatella

El Casal va assumir el paper de centre de recursos i formació per a les escoles. A partir de 1982, amb la creació del CRP cal destacar l'assignació de Mariano A. Izquierdo, Lluís Rey i Joan Domènech Marina en comissió de serveis, per acord entre el Casal, Departament d'Ensenyament i Ajuntament per col·laborar en l'organització de l'oferta d'activitats del Programa de Dinamització Cultural i Pedagògica consistent en tota una oferta d'activitats educatives per a les escoles (teatre, cinema, música...) precursor del que avui dia és el PAECC (Programa d'Activitats Educatives Complementàries al Currículum). En aquells primers anys el Casal era el gestor directe del Programa amb la col·laboració de l'Ajuntament i la coordinació amb les efectuades per la Generalitat del "Català a l'Escola" i les de la "la Caixa a les Escoles" de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis.

Les subvencions de tots aquests programes, activitats, grup de treballs, formacions..., a banda del conveni amb l'Ajuntament, estaven subvencionades per la Generalitat, la Diputació de Barcelona, Caixes d'Estalvi i ICE de l'UAB.

Des de l'inici del seu funcionament el Casal va impulsar els Grups de Treball de diferents àrees. Aquests Grups, formats per docents de la majoria de les escoles de la ciutat, van coordinar-se i elaborar molts dossiers educatius que es van convertir a la majoria d'escoles en els seus "llibres de text". Així com a exemple el Grup de Socials va elaborar "Què són les Ciències Socials?", "Els orígens de l'home", "La invenció de l'agricultura" i altres. El Grup de Llengua "La descripció", "El cuento", "La Novela", "El teatro" i altres, així com set monogràfics de diferents temàtiques.

El 18 d'octubre de 1982, la Generalitat va atorgar el Premi de Cinematografia al Casal del Mestre, com a millor labor cultural i divulgació cinematogràfica per l'activitat del cinema a l'escola, organitzada per aquesta entitat i com a responsable Lluís Rey.

Al curs 1982-83 es va encarregar un estudi extern per valorar la viabilitat de crear un servei de publicacions educatives a la ciutat davant l'expansió i volum de dossiers i publicacions que el Casal i els seus grups de treball produïen i que col·lapsaven el propi funcionament de l'entitat. Es va estudiar la possibilitat de la creació d'una cooperativa. Es va crear un grup promotor per la futura cooperativa de tres persones contractades al 1984 però no es va acabar de concretar el projecte.

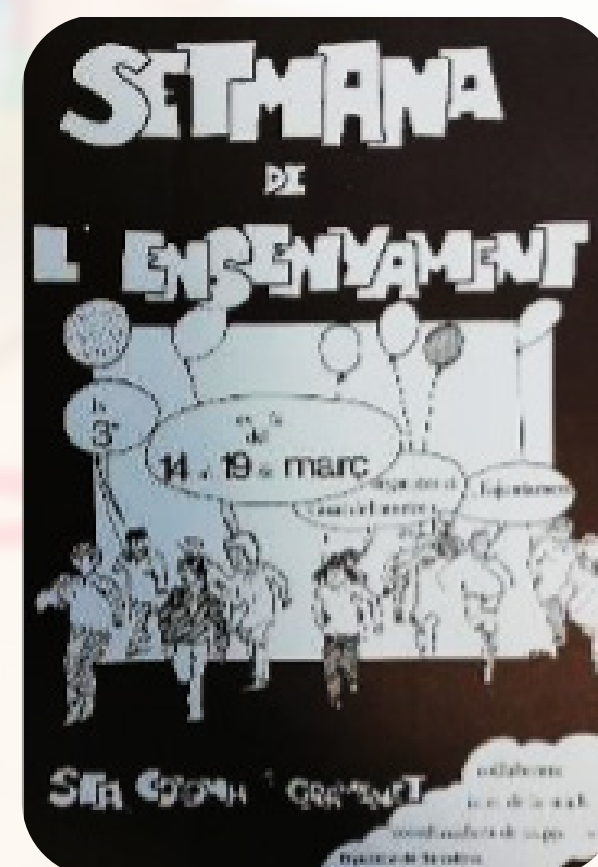
Les primeres Jornades dels Moviments de Renovació Pedagògica a Catalunya es van celebrar a Roses el dies 5 i 6 de novembre de 1983. En aquestes jornades es van tractar diferents temes com les característiques i objectius dels Moviments de Mestres, els principals problemes de l'escola per a la renovació, el català al sistema d'ensenyament, la relació dels moviments amb les Administracions... El Casal, des de la constitució de la Federació de Moviments, ha estat un membre actiu i ha tingut un paper molt important juntament amb la resta de membres.

El Casal del Mestre va participar i coorganitzar el primer Congrés de la Renovació Pedagògica. Aquest Congrés va comptar amb la participació de Moviments de Renovació, sindicats, associacions de mares i pares, estudiants, universitats i associacions educatives de tota Catalunya. El Congrés es va desenvolupar des de l'any 1993 al 1996 per diferents territoris. A Sta. Coloma es va constituir la corresponent Comissió territorial i es van crear dues comissions de treball, les de "Participació" i "Societat i Educació".

També, a banda del seu full intern d'informació, el Casal va tenir diferents mitjans d'informació com "la Paperassa del Casal del Mestre" i "Els mestres s'informen" adreçats a totes les escoles com a mitjà d'informació de totes les activitats i actes del Programa d'Activitats de teatre, cinema en català, tallers, sortides parcs naturals, exposicions...

Al 1981, coincidint amb la Setmana d'Ensenyament, s'inicia la "Setmana del Cinema Recreatiu" a les escoles on es van poder visualitzar diferents pel·lícules així com les realitzades per alumnes del cicle superior d'EGB de diferents escoles dins del programa del Cinema a l'Escola. Aquesta activitat va ser una altra proposta innovadora que durant tot un seguit d'anys es va realitzar a la ciutat i que va obtenir el reconeixement de la Generalitat el 18 d'octubre de 1982. La Generalitat va atorgar el Premi de Cinematografia al Casal del Mestre, com a millor labor cultural i divulgació cinematogràfica per l'activitat del cinema a l'escola, organitzada per aquesta entitat i com a responsable Lluís Rey.

Les setmanes d'Ensenyament i les Diades han estat al llarg de tots aquests anys, espais de trobada, mostra i reivindicació col·lectives dels centres educatius públics i entitats ciutadanes. Del 17 al 23 de maig de 1981 es va celebrar la I Setmana de l'Ensenyament a l'escola Ferran de Sagarra i poliesportiu Nou. Va ser coorganitzada pel Casal del Mestre, Casal de Cultura, Ajuntament, escoles participants i AMPAs. Aquestes Setmanes de l'Ensenyament, un espai de trobada i de reivindicació de l'ensenyament públic, es van celebrar des del 1981 fins al 1993 any de l'última edició.

Posteriorment, l'organització de les Diades de l'Ensenyament Públic, durant vint-i-una edicions, va permetre recuperar les trobades col·lectives dels centres educatius, entitats i associacions de la ciutat. La primera Diada es va celebrar l'11 de maig de 1997 amb la participació d'escoles bressols, escoles de primària i instituts públics juntament amb més de trenta-sis entitats locals. El tema va ser "Ciutat i Educació". Es van fer debats amb la participació de diferents entitats sobre la cultura, l'urbanisme, la població, l'educació entre altres i es va elaborar un document de propostes, que es va llegir públicament i que va passar a formar part del document "Sta. Coloma Ciutat Educadora".

El Casal, mitjançant l'organització de les diferents Diades, ha volgut reivindicar el paper transformador de l'educació a la ciutat, el compromís de la Comunitat Educativa envers l'Ensenyament Públic i un marc de confluència entre els centres educatius i les entitats de la ciutat. Les Diades, com

ho van ser les Setmanes d'Ensenyament, van ser un bon ventall d'exposició pública, relació, debats i reflexió sobre la pròpia pràctica dels centres educatius, entitats i associacions.

Dia - Any	Edició	Tema Diada
11 de maig 1997	I	"CIUTAT I EDUCACIÓ"(dins "La Cultura al Carrer")
24 de maig 1998	II	"LA CIUTAT EDUCADORA" (dins "La Cultura al Carrer")
16 de maig 1999	III	"LA CULTURA"
9 de maig 2000	IV	"CONEGUEM I PRESERVEM EL PATRIMONI NATURAL DE STA. COLOMA"
6 de maig 2001	V	"CONÈIXER I PASSEJAR PER LA CIUTAT"
12 de maig 2002	VI	"LA CONVIVÈNCIA I LA DIVERSITAT CULTURAL"
11 de maig 2003	VII	"LA MEDITERRÀNIA, CRUÏLLA DE POBLES"
9 de maig 2004	VIII	"ELS LLIBRES"
8 de maig 2005	IX	"EL JOC"
7 de maig 2006	X	"ELS INVENTS"
6 de maig 2007	XI	"LA MÚSICA"
18 de maig 2008	XII	"PARTICIPAR ÉS EDUCAR, EDUCAR ÉS PARTICIPAR"
10 de maig 2009	XIII	"L'EDUCACIÓ ÉS UN TREN DE FUTUR"
9 de maig 2010	XIV	"LLEURE, OCI I ESPORT"
29 de maig 2011	XV	"FEM BARRI, FEM CIUTAT"
13 de maig 2012	XVI	"ENSENYA'M LA LLENGUA"
3 de maig 2013	XVII	"FEM CIÈNCIA"
11 de maig 2014	XVIII	"L'EDUCACIÓ FÍSICA I L'ALIMENTACIÓ -Esport i Educació-"
10 de maig 2015	XIX	"ART, EXPRESSIÓ I ESCOLA"
8 de maig 2016	XX	"L'EDUCACIÓ PÚBLICA, LA DE TOTHOM"
18 de maig 2017	XXI	"MIRADES I VEUS DE DONA"

A l'any 2000, el Casal del Mestre va rebre el premi "Ciutat de Santa Coloma" en la categoria A i el 12 de desembre de 2012 el V premi Salvador Cabré. Aquest any també es van iniciar les Jornades anuals del Grup de Filosofia del Casal que es van celebrar durant diverses edicions.

Al març de 2001, un equip de la Universitat de Barcelona de diferents Departaments i del Casal del Mestre van publicar l'estudi "Una Ciutat i la seva Educació. Sta. Coloma de Gramenet". Aquest estudi, subvencionat per l'ICE de la Universitat de Barcelona i la Diputació, partia d'un punt de vista conceptual i teòric, una descripció del context i una sèrie d'objectius concrets classificats en objectius específics i objectius derivats fins a la proposta d'elaboració del "Mapa Educatiu de la Ciutat". Aquest Mapa va recollir, classificar i ordenar el conjunt de recursos educatius (formals, no-formals i informals) amb l'objectiu d'analitzar-los i conèixer les seves potencialitats, desequilibris i utilitats. L'estudi conclou amb una sèrie de propostes i conclusions on es proposava la necessitat de l'elaboració d'un Projecte Educatiu de Ciutat.

Les "Paelles", any darrera any, són l'espai de trobada d'inici o final del curs escolar i de reconeixement, juntament amb l'Ajuntament, dels i les mestres jubilats/des. Al setembre de 2019 es va realitzar la 30ena edició.

A l'estiu de 2015, els dies 1,2 i 3 de juliol el Casal va tornar a organitzar una Escola d'Estiu "Educar amb emocions, educar amb emoció". A l'any següent, els dies 4,5 i 6 de juliol, es va tornar a organitzar sota el títol de "Fent camí cap a transformar l'educació".

El 4 de febrer de 2016 a la seu del Casal es va organitzar un col·loqui i una exposició permanent sobre "La llengua a l'escola colomenca". Aquest curs 2015-16 també va organitzar unes "Capsules Creatives" formatives sobre la música.

Al curs 2016-17 va organitzar uns tallers anomenats "Càpsules de gamificació. Aprenem jugant" sobre el joc.

Al 2017, al local del Casal, es va fer l'exposició de "la Santa Coloma d'Ahir i Avui" amb treballs de centres educatius i entitats ciutadanes i la realització de l'Avalot.

El 8 de maig de 2018 i el 25 d'abril de 2019 el Casal va organitzar unes sessions de formació sota el nom de "RODABAULA", espai participatiu de trobada i reflexió.

Al llarg dels seus 40 anys d'existència, el Casal ha tingut diferents ubicacions. La primera, al 1980, va ser a l'escola Lluís Millet, posteriorment durant uns mesos van estar a l'Ajuntament, fins el trasllat al 1983 al carrer Bruc, 10-12, baixos. Posteriorment als Serveis Educatius de l'avinguda Anselm de Riu, 125, al Centre Cívic Can Mariner, a l'Escola Mercè Rodoreda, Centre Cívic del Fondo. L'última ubicació, des del 16 de maig de 2013, fins al 2021, va ser al carrer de Sicília, 29, a "l'Espai Educatiu Loli Bocanegra". Actualment no disposa de seu física.

Els seus presidents/es, al llarg d'aquests anys, han estat Joan Domènech, Isabel Muñoz, Joan Lluís Monteny, Salvador Peguero, Josep Miquel Lacasta, Diego Arroyo, Núria Larroya i actualment Maria Marcos.

Diego Arroyo Bote
Mestre

Aportacions del CNL L'HEURA de Santa Coloma de Gramenet al coneixement lexicogràfic i sociolingüístic¹

Pilar López
Martínez

Noemí Ubach
Codina

Alexandra Sans
Massó

La missió del **CNL L'HEURA**, des del seu origen fins ara, ha estat el foment del coneixement i de l'ús del català a Santa Coloma de Gramenet.

L'ensenyament de la llengua catalana a la població adulta ha centrat bona part de l'activitat regular del CNL L'Heura, sobretot amb l'organització de cursos de català. L'evolució d'aquests cursos ha estat molt notable, tal com ha passat en l'ensenyament a tots els nivells.

L'alumnat de les dues últimes dècades del segle XX era molt diferent a l'alumnat dels inicis del segle XXI. Entre les persones inscrites en els cursos, s'ha passat d'una majoria de l'alumnat nascut a Catalunya i sobretot a l'Estat Espanyol, a una majoria de l'alumnat nascut arreu del món. Aquesta circumstància ha fet canviar necessàriament els materials utilitzats, l'enfocament didàctic i les dinàmiques de grup d'una manera urgent i constant.

El canvi que han propiciat les TIC en l'ensenyament durant els últims anys també ha estat determinant. De les classes presencials en què, com a màxim, s'utilitzaven mitjans que denominaven multimèdia (vídeos i cassets) s'ha passat a classes presencials amb pissarres digitals, i a totes les possibilitats que la connectivitat i els recursos TIC proporcionen per

¹Pilar López Martínez, Gerent del Consorci per a la Normalització Lingüística. Noemí Ubach Codina, Tècnica de Normalització Lingüística, directora del CNL L'Heura. Alexandra Sans Massó, Tècnica de Normalització Lingüística, coordinadora de Dinamització del CNL L'Heura

a l'ensenyament en entorns virtuals i en línia. L'ús d'aquests recursos ha esclatat definitivament durant la pandèmia de la COVID-19.

L'ensenyament del català, però, mai no s'ha deslligat de l'altre gran objectiu del CPNL, que és el foment de l'ús: ensenyar català perquè les persones que l'aprenen l'usin. Durant aquests anys, ha sorgit la necessitat de nous coneixements que ajudin a elaborar i executar adequadament els projectes i actuacions del CNL L'Heura per guanyar eficiència i eficàcia.

Aquestes necessitats han trobat un camp adobat al CNL L'Heura per generar aquests nous coneixements. Diversos factors ho han afavorit:

El coneixement de la ciutat i de la seva evolució des de fa més de 30 anys.

Un equip professional de perfil divers que, en molts casos, suma la seva formació en diverses disciplines de les ciències socials a la formació bàsica en filologia catalana.

La vocació de servei públic d'aquest equip que ha mirat sempre més enllà de la tasca diària i immediata, i ha apostat per la transversalitat per avançar en la consecució dels objectius que té encomanats.

La complicitat de l'Ajuntament i d'altres organitzacions del món socioeconòmic i cultural de la ciutat, que ho ha fet possible.

El CNL L'Heura ha generat nous coneixements; en el camp de la sociolingüística, per analitzar i diagnosticar quina era la situació del català a la ciutat, va crear la primera versió de l'**Ofercat**, una eina per a l'obtenció d'indicadors sobre l'oferta de productes i serveis en català en un territori concret.

En l'àmbit del corpus de la llengua, des de la lexicografia, s'han generat nous vocabularis necessaris en els nous contextos socials. En col·laboració amb el Servei de Convivència de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet i el **Termcat**, s'ha elaborat el Glossari de sabors del món i el Vocabulari d'acollida.

Dels productes elaborats pel CNL L'Heura en aquests dues disciplines, la lexicografia i la sociolingüística, en parlarem en aquest article perquè entenem que s'ha contribuït a l'aportació de coneixement en l'àmbit de la llengua catalana. Es tracta d'un coneixement tècnic útil no només per a la ciutat de Santa Coloma sinó per a tota la comunitat científica, en el sentit ampli de la paraula, dedicada a l'estudi de la llengua. Aquests nous coneixements s'han desenvolupat en col·laboració estreta, tal com apuntàvem anteriorment, amb altres agents que treballen a la ciutat. Aquest és un dels criteris d'actuació del CNL L'Heura. La col·laboració amb persones i organismes experts ha generat nous coneixements que han transcendit els límits del CNL L'Heura i de la ciutat. Aquesta col·laboració ha propiciat un procés de reflexió que ha comptat amb l'assessorament d'organismes i d'especialistes externs.

Aquest camí cap a nous coneixements també genera valors afegits compartits amb altres agents de la ciutat:

L'aprenentatge i l'ús de la tecnologia al servei de l'intercanvi de coneixements.

L'assumpció de responsabilitats de tots els implicats en un projecte comú.

La millora de la qualitat professional dels equips.

La millora de la cohesió entre les organitzacions que hi ha participat.

La projecció de la ciutat.

Com hem dir, el CNL L'Heura ha contribuït a generar coneixements que han anat més enllà de la ciutat. Aquests coneixements han estat difosos a través de diferents mitjans i publicacions. Els productes resultants basats en l'observació directa de l'entorn de la ciutat, poden ser utilitzats o aplicats en altres poblacions; es basen, per tant, en criteris de reproductibilitat i de falsabilitat.

APORTACIÓ LEXICOGRÀFICA: DICCIONARIS EN LÍNIA

uït del treball col·laboratiu del CNL L'Heura per fomentar l'ús del català a la ciutat, el Termcat, Centre de Terminologia, ha creat dos diccionaris en línia: el Glossari de sabors del món i el Vocabulari d'acollida. Ambdós diccionaris són oberts a la incorporació de nous termes, i són vius perquè el seu contingut s'ha difós i es difondrà en diversos projectes a la ciutat, actuals i futurs.

Glossari de sabors del món

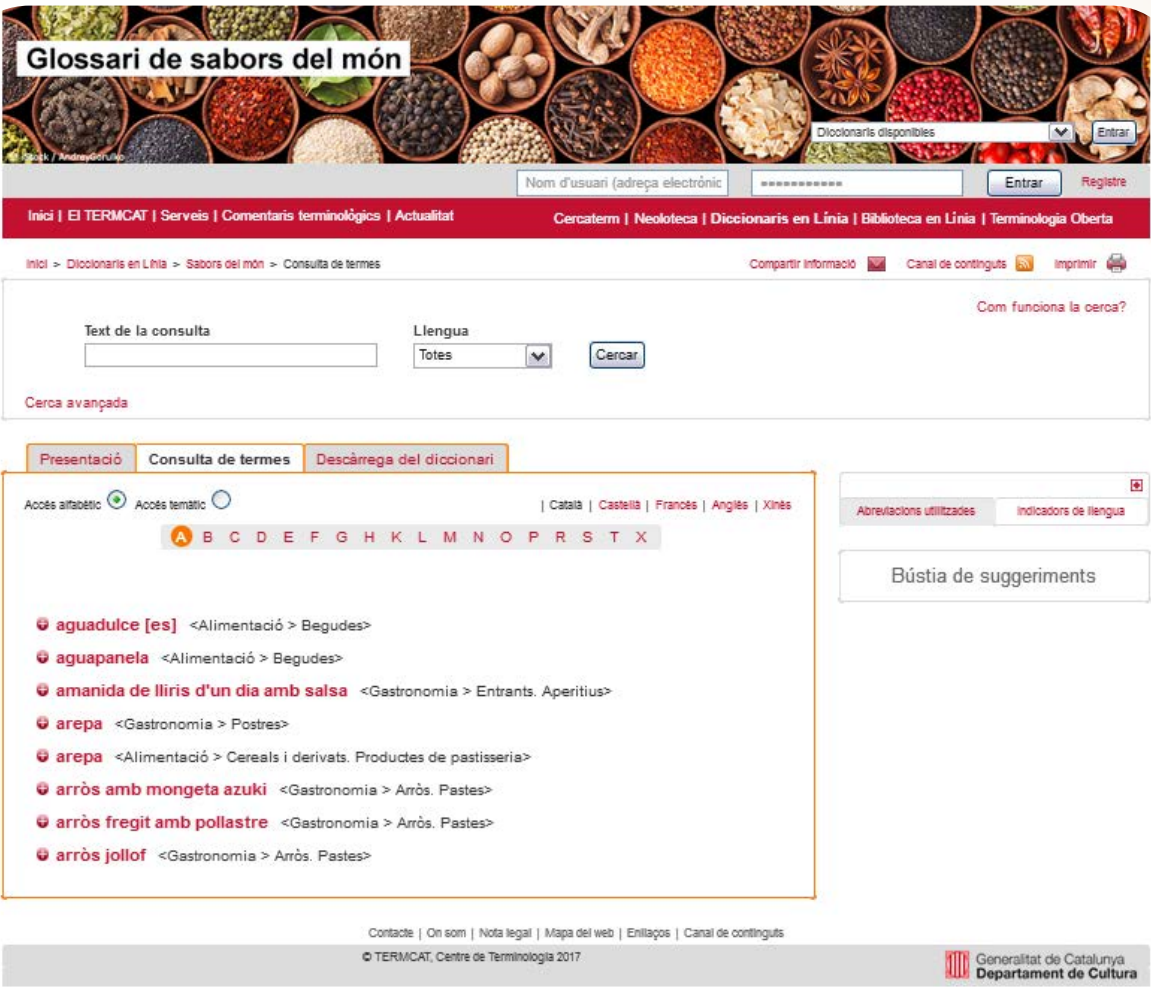
El Glossari de sabors del món és un recull terminològic de més de 100 termes relatius a productes alimentaris i elaboracions gastronòmiques d'arreu del món.

L'origen del glossari són els termes treballats amb motiu de les diverses edicions de la mostra Els sabors del món, entre els anys 2012 i 2022. Sabors del Món és una mostra gastronòmica que ofereix la possibilitat de conèixer productes alimentaris i elaboracions culinàries de les diverses cultures que conviuen al barri del Fondo de Santa Coloma de Gramenet. Els objectius de la mostra són la promoció del comerç local, la cohesió social i el foment de l'ús del català.

Sabors del Món va ser organitzada l'any 2012 per l'Associació de Comerciants i Professionals de Fondo Comerç; a partir de 2017, per l'Agrupació del Comerç i la Indústria de Santa Coloma de Gramenet; i a partir de 2022, pel Servei de Convivència, Desenvolupament Comunitari i Civisme de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet; sempre amb la col·laboració del CNL L'Heura.

Més enllà de la mostra que el va originar, el Glossari de sabors del món continua alimentant-se amb la incorporació de nous termes, ja que està concebut com un projecte obert. Cada fitxa conté la denominació en català, equivalents en castellà, francès i anglès, principalment, àrea temàtica, definició i, sovint, notes.

Una part dels termes que inclou el Glossari de sabors del món són termes normalitzats, és a dir, aprovats pel Consell Supervisor del TERMCAT, l'organisme encarregat de la normalització de la terminologia catalana. Es tracta, sobretot, de noms de productes vegetals com ara banana mascle, cogombre tropical, col xinesa, enciam espàrrec, fònio, etc.

<https://www.termcat.cat/ca/diccionaris-en-linia/201>

Vocabulari d'acollida

El Vocabulari d'acollida forma part del projecte Narratives interculturals que l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet ha posat en marxa per propiciar la cohesió social de la ciutat mitjançant la gestió de la diversitat.

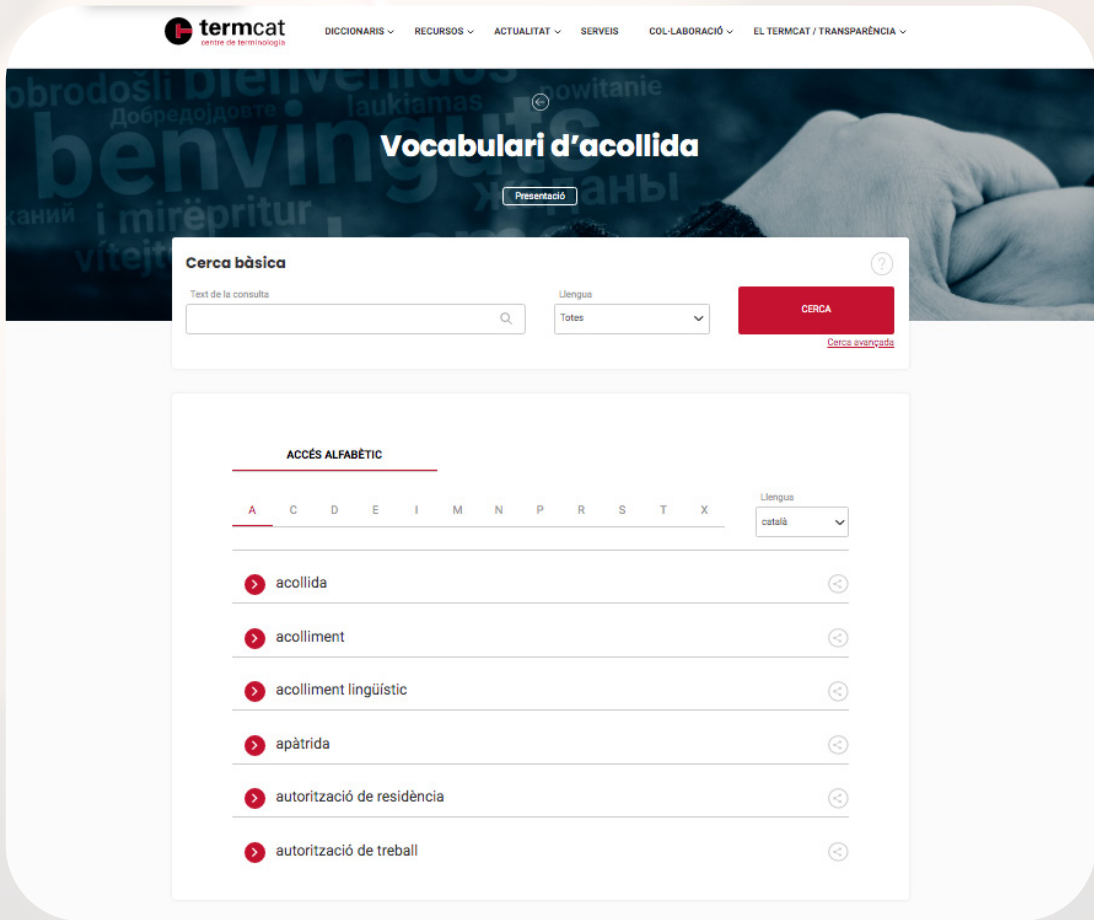
Partint de la idea que la diversitat és un fet objectiu, però la interculturalitat és una opció, aquesta gestió està basada en el triangle format per la igualtat de drets i deures; el coneixement i reconeixement de la diversitat en totes les seves formes per extreure'n la riquesa que pot aportar, i la interrelació i interacció entre totes les persones i entre aquestes i l'entorn.

El vocabulari és un recull d'una cinquantena de termes bàsics relacionats amb l'acollida de persones a la societat en la qual s'estableixen, la convivència social i la diversitat, i vol ser una eina més de tot aquest projecte. Cada fitxa conté la denominació o denominacions en català, la definició i, eventualment, notes.

La selecció de termes és fruit del treball conjunt dels tècnics del Servei de Convivència de l'Ajuntament i el Centre de Normalització Lingüística L'Heura. El TERMCAT s'ha encarregat de la redacció de les definicions i de l'edició del vocabulari.

El maig de 2021, el Servei de Convivència de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet va presentar La força de les paraules: una campanya de sensibilització que busca descriure i visibilitzar la col·laboració entre ciutadans i ciutadanes perquè esdevinguin agents per la convivència, davant dels missatges d'odi i crispació, per construir noves narratives interculturals. Aquesta tasca es du a terme amb l'elaboració d'un conjunt de vídeos en què diferents serveis i entitats de la ciutat presenten un concepte del Vocabulari d'acollida, per reforçar-lo i difondre'l entre la ciutadania, a partir de l'experiència de cada entitat. El CNL L'Heura es va encarregar d'enregistrar el primer vídeo sobre el concepte de transversalitat:

<https://www.cpnl.cat/noticies/26064/transversalitat-la-forca-de-les-paraules>

<https://www.termcat.cat/ca/diccionaris-en-linia/259>

APORTACIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA

L’Ofercat

L’ús que les persones facin d’una llengua ve determinat, evidentment, pels coneixements que en tinguin. Però també depèn de la decisió personal i col·lectiva d’usar-la i de les possibilitats que tinguin per poder-ho fer. Per usar una determinada llengua, per tant, ha d’existir una oferta lingüística que ho faci possible.

La informació sobre competències lingüístiques que donen regularment censos i padrons ha estat fonamental per seguir l’evolució les competències lingüístiques de la població. Les enquestes d’usos lingüístics aporten una informació molt important per entendre com aquests coneixements de català de la població es traslladen a la vida quotidiana a través de l’ús del català que en fan.

L’any 1998, al Consell de Centre del CNL L’Heura, que presidia llavors el tinent d’alcalde, Joan Carles Mas, es va plantejar la necessitat de saber quina era l’oferta lingüística en català a la ciutat de Santa Coloma de Gramenet i les possibilitats que tenien les persones d’usar el català tan escrit com oral, en els diferents sectors de la vida de la ciutat.

El projecte aviat es va plantejar com una eina d’anàlisi àgil, útil i perdurable, que permetés avaluar de manera directa, sobre el terreny, la presència del català a la ciutat i observar-ne l’evolució al llarg del temps.

També, pràcticament des de l’inici, es va treballar amb la intenció d’elaborar una eina que es pogués aplicar a altres poblacions, que esdevingués un instrument d’anàlisi sociolingüístic sòlid, potent i reproduïble per estudiar-ne l’evolució i fer-ne comparacions. Les dades obtingudes havien de ser poder-se llegir gràficament, amb facilitat i sense renunciar al rigor metodològic que havia de marcar tot el procés d’observació, de recollida d’indicadors i d’anàlisi.

El resultat d’aquest projecte va ser l’Ofercat. Es va aplicar a la ciutat l’any 1998 i va donar com a resultat un índex d’oferta lingüística de 46 punts sobre 100.

S’observaven un ventall molt ampli de sectors: des de l’administració, a l’economia, passant per l’ensenyament, les associacions, els mitjans de comunicació o la sanitat, sempre des del punt de vista de l’oferta lingüística de les organitzacions d’aquests sectors.

El CNL L’Heura va presentar l’Ofercat en la VII Conferència Internacional de Llengües Minoritàries, que es va celebrar a Bilbao l’any 1999, i va rebre un accèssit del premi Antoni M. Badia i Margarit de recerca empírica sociolingüística.

Empesos per aquesta bona acollida i pel reconeixement i l’aval científic obtingut, l’any 2000 es va crear la Comissió Ofercat constituïda pel Consorci per a la Normalització Lingüística i l’Institut de Sociolingüística Catalana de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya. A partir d’aquell primer Ofercat, es va obrir una fase de pilotatge per comprovar el seu grau d’eficàcia en poblacions ben diverses: Tarragona, Manresa, Tremp, Lloret de Mar i el districte de Ciutat Vella de Barcelona. A partir d’aquí, s’inicia el desenvolupament i consolidació de l’Ofercat.

Entre l’any 2001 i l’any 2019 s’han fet les següents observacions:

2001: Tarragona, Lloret de Mar, Manresa, Tremp i el districte de Ciutat Vella de Barcelona.

2003: Sabadell, Lleida, Reus, Olot i Santa Coloma de Gramenet.

2005: Els 10 districtes de Barcelona.

2006: Tortosa, Girona, Mataró, l’Hospitalet de Llobregat i Cornellà de Llobregat.

2007: La Seu d’Urgell, Terrassa i Granollers. Es va fer, també, una nova observació a Tarragona, Lloret de Mar i Manresa.

2010: Nova observació a Sabadell, Lleida, Reus, Olot i Santa Coloma de Gramenet, restringida als àmbits de comerç.

2012: Barcelona.

2015: Girona, Lleida, Tarragona i Tortosa.

2016: Badalona, L’Hospitalet de Llobregat, el Vendrell i Granollers.

2018: Terrassa, Mataró, Cornellà, Castelldefels, Vilanova i la Geltrú, El Prat de Llobregat, Sant Feliu de Llobregat, Vic, Sant Boi de Llobregat i Vilafranca del Penedès.

2019: Cerdanyola, Manresa, Molins de Rei, Mollet del Vallès, Reus, Rubí, Sant Cugat del Vallès, Sant Vicenç dels Horts, Santa Coloma de Gramenet i Viladecans.

Font: https://llengua.gencat.cat/ca/serveis/dades_i_estudis/mon-socioeconomic/oferta/ofercat_1_descripcio/

A partir de l’any 2023 l’Ofercat passarà a formar part de l’estadística oficial integrada en els Plans estadístics de Catalunya i desenvolupada conjuntament entre la Secretaria de Política Lingüística del Departament de Cultura i l’Institut d’Estadística de Catalunya (Idescat), amb la col·laboració del Consorci per a la Normalització Lingüística (CPNL).

El nou cicle Ofercat començarà l’any 2023 i es clourà l’any 2027. Es faran més observacions que mai, en total 80 observacions a diverses ciutats i districtes de la ciutat de Barcelona. Al final del procés es podrà fer una avaluació per al conjunt de Catalunya i a la majoria de ciutats es duran a terme plans Ofercat, que recullen el conjunt d’accions que s’emprenen arran del resultat de les observacions per reforçar la presència del català en el territori estudiat.

A Santa Coloma, la propera observació es farà l’any 2023 i el Pla Ofercat s’executarà des de l’any 2024 fins a l’any 2028.

Què observa l’Ofercat?

Font: “Usos lingüístics als establiments comercials Ofercat 2019 a la ciutat de Santa Coloma de Gramenet” (2020) Secretaria de Política Lingüística i Consorci per a la Normalització Lingüística.

Actualment, l’Ofercat recull informació sobre: la llengua de la retolació identificativa; la llengua de la retolació informativa; la llengua de salutació o d’atenció al públic; la llengua oral d’adequació al català del personal que fa l’atenció al públic; la llengua d’inici del web o del compte de Facebook del comerç o empresa de serveis; i les llengües disponibles en el web o en el compte de Facebook de l’establiment.

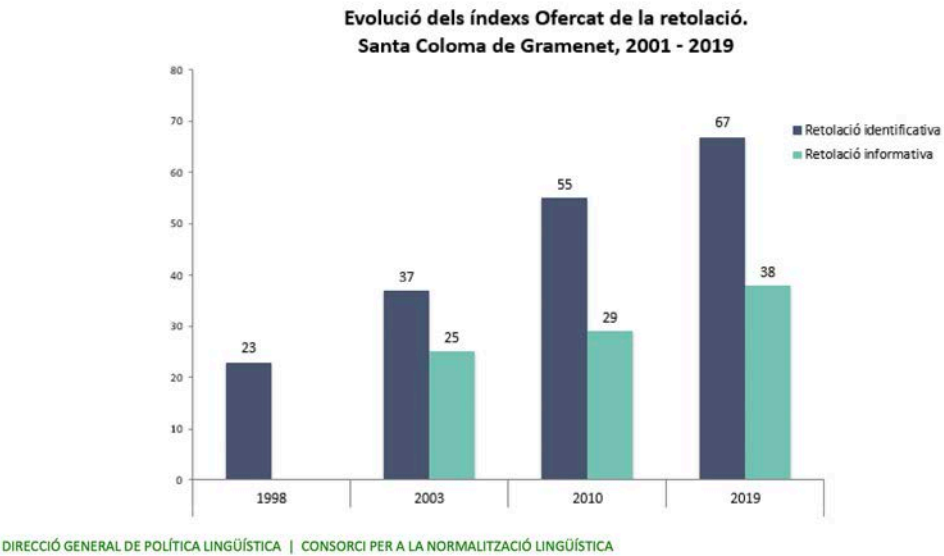
Evolució de les observacions Ofercat a Santa Coloma de Gramenet

Santa Coloma de Gramenet és la ciutat on s’han fet més observacions Ofercat (1998, 2003, 2010, 2019). En la següent taula en podem veure alguns resultats comparats:

OFERCAT Índex d'oferta en català al comerç	Retolació identificativa	Retolació informativa	Llengua de salutació o d'atenció al client	Llengua d'adequació en català	Índex ponderat
2019	67	38	15	46	41
2010	55	29	27	50	38
2003	37	25	20	49	31
1998	23		12	43	24

L'índex amb més bona puntuació l'any 2019 va ser el de la retolació identificativa dels establiments, amb 67 punts, que ens indica que dues tercers parts dels establiments observats tenien el rètol principal en català. En canvi, no arribaven al 40 % els establiments que tenien la informació dels productes i serveis en català. Dit això, l'evolució des de l'any 1998 fins a l'any 2019 de la retolació identificativa i informativa va ser molt positiva durant aquest període.

Evolució dels índexs Ofercat de la retolació

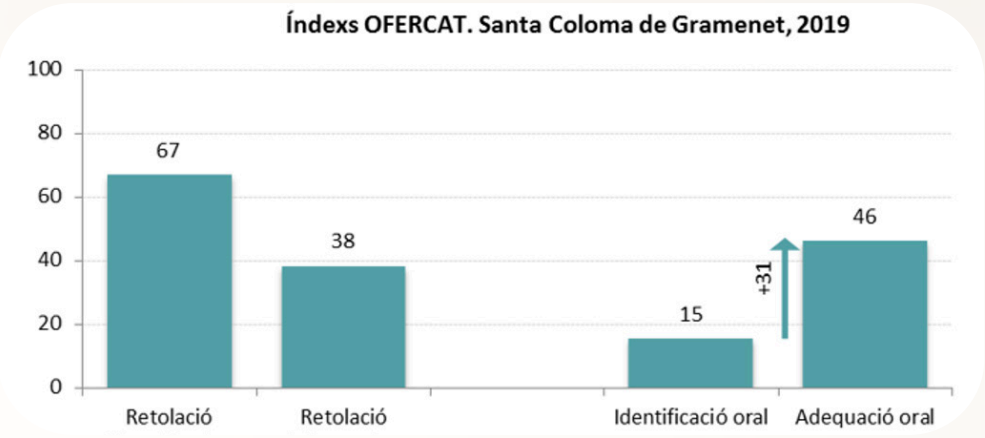

Font: "Usos lingüístics als establiments comercials Ofercat 2019 a la ciutat de Santa Coloma de Gramenet" (2020) Secretaria de Política Lingüística i Consorci per a la Normalització Lingüística.

D'altra banda, la llengua d'atenció al públic, que es refereix a la llengua que usa el comerciant quan saluda en primer lloc a la clientela, l'any 2019 només va ser de 15 punts, i a més va patir un retrocés respecte les observacions de 2010 i 2003.

La llengua d'adequació en català, que es refereix al canvi cap a l'ús del català que fa el comerciant quan el client li parla en aquesta llengua, va ser de 46 punts, tot i que aquest indicador també va minvar respecte les observacions de 2010 i 2003.

Si comparem la llengua de salutació amb la llengua d'adequació en català, veiem que hi ha 31 punts de diferència; així, tot i que només un 15 per cent dels comerciants s'adrecen en català quan inicien la conversa, gairebé la meitat d'ells responen en català quan l'interlocutor usa aquesta llengua.

Font: "Usos lingüístics als establiments comercials Ofercat 2019 a la ciutat de Santa Coloma de Gramenet" (2020) Secretaria de Política Lingüística i Consorci per a la Normalització Lingüística.

Per acabar, volem emfasitzar que l'índex ponderat de l'Ofercat ha evolucionat positivament a Santa Coloma de Gramenet al llarg de les quatre observacions: ha passat de ser 24 punts l'any 1998 a 41 punts l'any 2019. Caldrà veure la propera observació l'any 2023.

CONCLUSIONS

En resum, el CNL L'Heura ha contribuït al coneixement de diferents disciplines relacionades amb la llengua catalana que han revertit en una major comprensió no només de la situació de la nostra ciutat sinó de tot Catalunya. En el cas del conjunt d'indicadors Ofercat, ha estat adoptat com a eina d'investigació demolingüística per altres llengües i la seva rellevància he estat tal, que en el futur immediat serà assumit per l'Institut d'Estadística de Catalunya i passarà a formar part de l'estadística oficial de la Generalitat.

Esperem que en el futur, els valors de treball transversal i implicació professional del CNL L'Heura faci possibles noves aportacions.

Pilar López Martínez

Gerent del Consorci per a la Normalització Lingüística

Noemí Ubach Codina

Tècnica de Normalització Lingüística, directora del CNL L'Heura

Alexandra Sans Massó

Tècnica de Normalització Lingüística, coordinadora de Dinamització del CNL L'Heura.

Clínica mental Diputació de Barcelona SegleXX¹

Ricard Bordas i Reig
Exdirector Clínica Mental

Antecedents històrics; Etapes de la seva construcció i les seves diferents èpoques d'activitat assistencial.

La psiquiatria a Espanya va assolir el seu màxim esplendor a finals del segle XIX des de 1885 fins a 1936 i aquest període en podrien dividir en dues mitats posant frontera en 1914, any d'inici de la primera guerra mundial. La psiquiatria anterior a 1914 fou de inspiració francesa on cal destacar personatges com Pere Mata, Pi i Molist, etc. i la posterior meitat, que fou de inspiració exclusivament germànica amb la introducció de la nosologia de Kraepelin i les escoles post Krapelinianes. En aquest segon període cal destacar dins la psiquiatria catalana la figura d'Emilio Mira i López (1896-1964).

La dotació d'instal·lacions assistencials psiquiàtriques a Espanya, en el segle XIX i durant la major part del segle XX, estaven sota la responsabilitat políticoadministrativa de les Diputacions Provincials, englobant Sanitat, Educació, Beneficència i Obres Socials. En 1914 les quatre províncies catalanes s'agruparen formant una Mancomunitat.

Fou Don Enric Prat de la Riba creador de la Mancomunitat de Catalunya, que en una visita protocol·lària com a visitador de torn de la Beneficència Provincial al Sanatori de Sant Boi dels HH Sant Joan de Déu, a l'observar els malats i el seu entorn de cura, va proposar la creació d'una Clínica Mental pròpia per atendre amb millor qualitat l'assistència als malats mentals.

S'encarregaren de fer uns estudis per buscar una ubicació i un projecte per la renovació d'aquests serveis i es presentaren diverses propostes. Les primeres opcions era en els entorns de la Gran Via o de la Diagonal, prop d'Esplugues a la base de la muntanya de San Pere Màrtir, ja que es volia que estigués prop de la ciutat i amb bones vies de comunicació.

La ubicació a Santa Coloma de Gramenet, fou per les circumstàncies "astrals", en què un diputat el Sr. Josep Maria de Sagarra estava al front d'unes excavacions arqueològiques, en el Puig Castellar, on s'hi avien descobert restes d'un poblat ibèric, tocant a la finca Torribera, on havia una masia que va pertànyer al Monestir de Sant Jeroni de la Murta, i que, temps enrere, per la seva bona orientació i tranquil·litat ambiental van destinar com a casa de convalescència pels monjos.

¹**Ricard Bordas i Reig.** Barcelona, 1946. Llicenciat en Medicina y Cirurgia per (UB) 1971. Psiquiatre (UB) 1975. Professor de Escola Universitària Gimbernat(UAB). (1972 a 2011 metge del ICS). Psiquiatre a Clínica Mental de SCG (1972-2011). Des de 2012 psiquiatre a HM Sant Jordi i en CMSR a SCG Autor: de l'article, a partir de documentació heretada del seu pare i de vivències personals dels anys de treball a Clínica Mental (1972-1995)

Masia Torribera

Tenint ja el lloc, ara calia un professional metge especialista per a poder dirigir el projecte tècnic. Aquí intervé un altre diputat de Manresa, el Sr. Pelfort, que va recomanar un jove metge de Manresa, Dr. Busquet que havia reformat i habilitat un vell edifici de la ciutat en "La aculla", per retardats mentals i altres deficiències amb molt èxit on feien treballs manuals i altres activitats comunitàries. Se'l va nomenar Director Mèdic del projecte, amb el mandat de viatjar per Europa, a fi de recollir les maneres i organitzacions en la assistència i cura dels malats psiquiàtrics en el Continent Europeu.

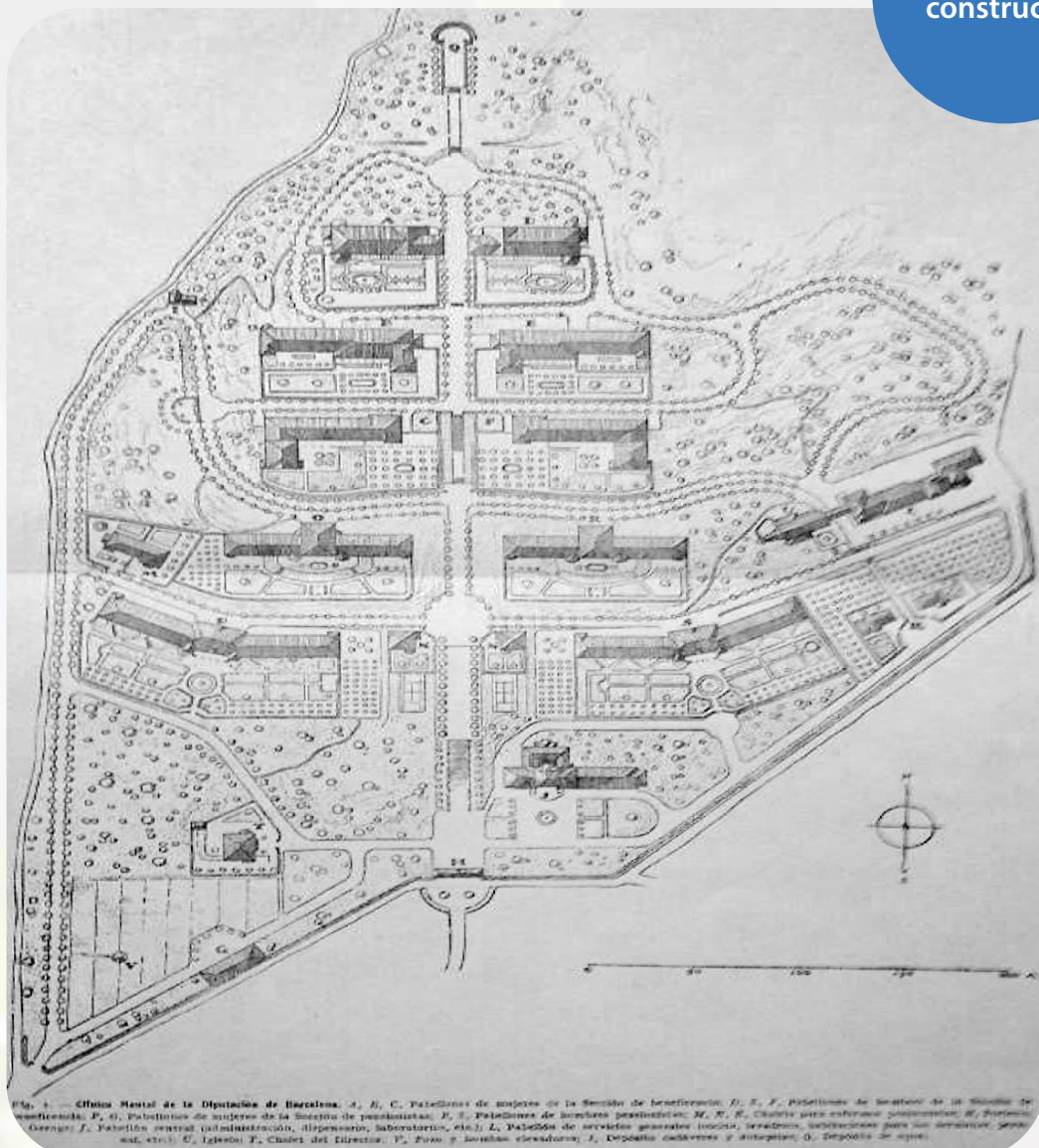
Així va néixer l'encàrrec en 1915 d'un nou projecte de clínica moderna per malalts mentals en el terreny indicat com finca Torribera, en una extensió de 25 hectàrees, amb uns 250 metres en alçada màxima i entre 40 i 100 metres en el pla sobre el nivell del mar. A 10 km del centre de Barcelona, amb aigua abundant, ja que passa per allí el conducte de Dos Rius per proveir de aigua a Barcelona. Fàcil accessibilitat per l'arribada de tramvies elèctrics fins a Sant Andreu de Palomar. Orientada al migdia i reguardada dels vents del Nord.

El 1917 es publicaren les bases del concurs d'avantprojecte per a l'edificació de la Clínica que eren les següents:

1. Sistema d'edificis aïllats
2. Beneficència: 6 pavellons
3. Ensenyament: 1 pavelló (amb Laboratori, aules, museu i biblioteca)
4. Serveis generals: 6 pavellons (Porteria, Malalts infecciosos, Administració, Policlínica. Cuina, desinfecció i bugaderia)
5. Pensionistes: 6 pavellons amb la mateixa distribució que els de Beneficència
6. Pavelló de la Direcció
7. Serveis Religiosos: 1 pavelló i Església.

Entrada al
recinte

Panells de
construcció

Aquest concurs fou adjudicat als arquitectes Sr. Pericàs i Sr. Massó.

La Mancomunitat de Catalunya va proposar 4 fases: 1a. Remoció de terres segons projecte presentat pels arquitectes Srs. Pericàs i Massó. 2na. Porteria, Administració, 6 pavellons de Beneficència, Cuina, Rober i Bugaderia. 3ra. Pavelló d'Ensenyament o Docència, Policlínica, Església, Infectiosos i el pavelló xalet del Sr. Director i 4ta. 6 pavellons de pensionistes. El termini era de 6 anys d'execució. Però la dissolució de la Mancomunitat en el 1923 i la instauració de la dictadura de Primo de Rivera, fan que la responsabilitat passi de bell antuvi a les Diputacions Provincials, restant les obres paralitzades fins 1926, any en què va poder realitzar el viatge d'estudi en comissió de servei per la Diputació de Barcelona el Dr. Busquets, acompanyat pels arquitectes Provincials Sr. Pericàs i Sr. Massó i recollir les novetats en la atenció psiquiàtrica a França, Suïssa, Alemanya i Anglaterra.

Finalment el dia 20 d'octubre de 1930 se **inaugura** el "*Servei de psicòpates de Masia Torribera*" a la antiga Masia Torribera ja rehabilitada - amb 90 malalts provinents de Sant Boi -, conjuntament amb el *pavelló del Director i la Porteria*.

Aquest Servei constituïa una estació intermèdia entre el manicomi i la Societat, els malalts vivien amb extraordinària llibertat, treballaven en tasques agrícoles en regim obert, e va suprimir totalment les camises de força i d'altres mètodes coercitius. A partir de 1931 ja es començaren a admetre ingressos directes des de la comunitat. En el any 1933 s'inaugura el pavelló forense o dipòsit de cadàvers i en 1934 se inauguraren dos pavellons, un per les dones (Inmaculada) i altra pels homes (Montserrat), era la primera vegada que en un establiment públic hi residien dones malaltes. Els altres dos pavellons en construcció no pogueren acabar-se al quedar interrompudes les obres per la guerra civil.

La darrera etapa de la construcció fou de 1939-1973. En 1944 es condiciona, com a camí obert i accessible, l'antic camí de va des de Santa Coloma de Gramenet a Sant Jeroni de la Murta per la Torre Pallaresa a través de la muntanya que arriba a comunicar la Clínica Mental amb la Torre Pallaresa, Can Butinyà i Sant Jeroni de la Murta.

A desembre de 1945 se inaugura un altre pavelló per a dones, així que funcionaven en aquell any 3 pavellons per a dones, mentre els homes ocupaven la Masia Torribera i espais del convent. S'anaven acabant els pavellons que estaven a mig fer. Pel 1946 s'inaugura un altre pavelló per a homes i, per primera vegada des de la seva inauguració, resta la Masia Torribera lliure de llits per a malalts, tot i que encara que posteriorment, fou de bell nou utilitzada, mentre acabaven dos pavellons més, els de Sagrat Cor i de Sant Pau per a homes.

A 1962, una vegada s'ha acabat del tot, s'inaugura el pavelló de Sant Pau i dediquen una part a beneficència i una altre a pensionat. Finalment, la Diputació hi afegeix una parcel·la, prop de la font de la Pedrera. S'hi encabeixen terrenys de regadiu, cultiu, bosc, horta, jardins i granja i la superfície total de la finca arriba a les 33 hectàrees.

En el anys 1968 s'inicia la construcció de nous edificis de arquitectura mes moderna que les anteriors, destinades a Serveis d'Urgències, aguts, alcoholisme, tallers de Laborteràpia, fusteria artística, cafeteria, sala de reunions, biblioteca, especialitats mèdiques, laboratori, centre social, etc. i en 1969 se inaugura un nou servei de barberia per a homes i de perruqueria per a dones, que fins llavors no ni havia. Tots els serveis estaven ubicats en aquest nou edifici vertical de 4 plantes.

Finalment a febrer de 1971 s'inicia la construcció d'un altre pavelló (Pavelló Central) amb molta més capacitat, destinat a serveis assistencials amb capacitat de 600 llits, serveis mèdics generals, raig X, etc. i d'oficines generals d'Administració i de Direcció. Aquest pavelló Central i d'Urgències va iniciar l'activitat el 3 juliol de 1972. Posteriorment foren inaugurats a novembre de 1973 per ministre de Treball D. Licinio de la Fuente amb l'assistència del President de la Diputació D. Joan A. Samaranch, el diputat Sr. Jiménez de Anta, el Batlle de Santa Coloma Sr. Porta i el Governador Civil Sr. Pelayo Ros.

Activitats assistencials: abans de enumerar les activitats assistencials més rellevants dutes a terme, cal esmentar en primer lloc els diferents Directores de la Clínica Mental

- Dr. Tomas Busquet i Teixidor (1930-34 i 1939-1941)
- Dr. Ricardo Bordas i Jané (1934-1935)
- Dr. Francisco Ladaria i Caldentey (1936-1937)
- Dr. José Ortega Duran (1938-1939)
- Dr. Salvador Briansó i Salvador (1938-1939)
- Dr. Nicanor Ancochea Hombradella (1941-1971)
- Dr. Diego Parellada i Feliu (1971-1978)
- Dr. Rafael Sánchez Camarasa (1978-1982)
- Dr. Adolf Mas Yebra Reberter (1982-1989)
- Dr. Ricard Bordas Reig (1989 -1994)
- Dr. Albert Tomás Estrada (1995-1999)
- Dr. José M. Vinué Perillés (2000 -2008)

A partir de l'any 2000 la figura de Director Mèdic com a tal passa a denominar-se Direcció Assistencial. Posteriorment al 2008 el director assistencial recau en el Dr. Joan Ramon Fortuny Olivé i el comanament superior depèn del Parc de Salut Mar. En els primers anys recau en el catedràtic i professor Dr. Antonio Bulbena Vilarrasa i posteriorment fins l'actualitat en el Dr. Victor Pérez Sola. Tots els detalls del canvis dels darrers anys, des de l'inici del segle XXI, el deixo per un altre relator, que haguí viscut els canvis, avanços i modificacions de forma més propera.

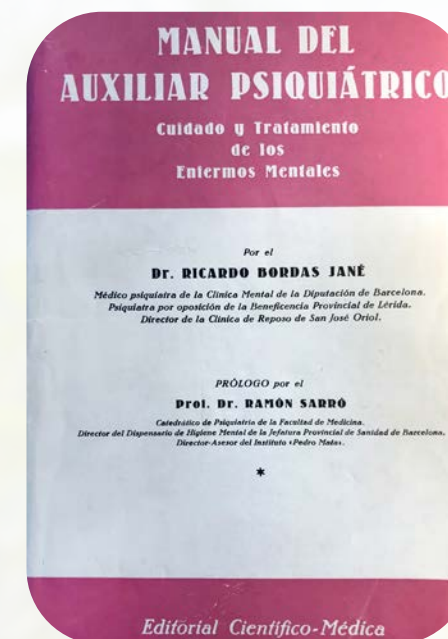
Activitats científiques/docents i assistencials rellevants

El 20 d'octubre de 1930 es posa en marxa el funcionament de Clínica Mental com a "**Servei de psicòpates de Masia Torribera**" amb 90 malalts, per les necessitats d'esponjar altres Manicomis que estan amb alta densitat de malalts mentals. Una gran part de personal inicial procedia del tancament de Filatures Fabra i Coats, per tant sense formació prèvia, i a qui calia amb urgència donar-los una mínima formació per capacitar-los en la cura dels malalts mentals.

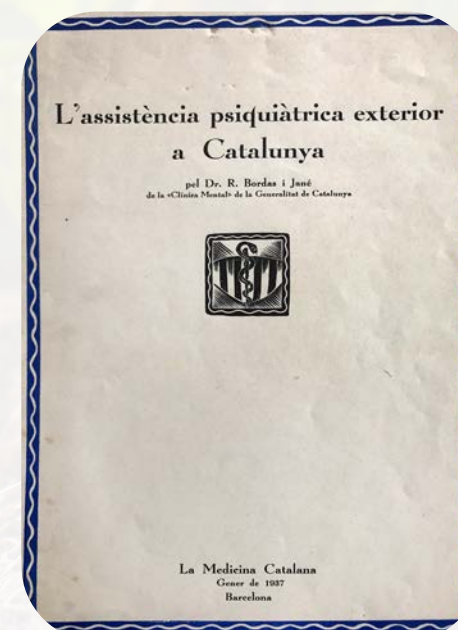
Primers anys de funcionament 1930 -1939

El Dr. Ricardo Bordas i Jané, metge resident i ajudant del Director Dr. Tomàs Busquet i Teixidor, es va fer càrrec temporalment de la Direcció per les absències del Dr. Busquet, especialment pels conflictes polític-administratius que es presentaren durant la època de construcció de la Clínica Mental, sent nomenat Director accidental. Les tasques docents més rellevants en aquest període foren l'organització de cursos trimestrals i quasi continuats per la formació d'Auxiliars Tècnics Psiquiàtrics i de Monitors de Laboreràpia i Socioteràpia en diferents formats i modalitats. En 1937 es publicà un compendi d'aquest cursos i conferències per facilitar els estudis de futurs "diplomats psiquiàtrics". A nivell estatal no estaven reglats els estudis d'especialitat de psiquiatria i menys encara els d'infermeria especialitzada en psiquiatria o d'auxiliars psiquiàtrics. El 1955 van publicar el "Manual del auxiliar Psiquiàtrico" llibre de text de més de 400 pàgines, del Dr. Ricardo Bordas i Jané, de l'Editorial Científico Mèdica.

En 1931 es posa en marxa un Dispensari extern de la Clínica Mental per fer el seguiment de malalts que s'havia donat d'alta i per a pacients ambulatoris, situat en el local dispensari de la Creu Roja de Santa Coloma de Gramenet. El 1932 fou traslladat a la Porteria de la Clínica Mental i posteriorment, el 1936, de bell nou al dispensari de la Creu Roja del poble, que en aquell any d'inici de la revolució es denomina Gramenet del Besos. Després d'aquests anys d'experiència d'assistència psiquiàtrica, es publica un estudi que proposa una novetat interessant, crear una xarxa d'Assistència Psiquiàtrica Exterior o Extramanicomial a nivell de tota Catalunya.

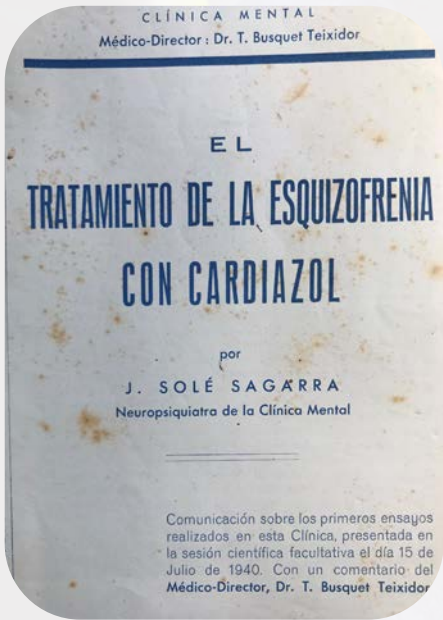

Després d'aquest període de guerra civil i el llarg període de la dictadura franquista en els primers anys, passaren diferents Directors de la Clínica, fins que en l'any 1941 fou nomenat Director el Dr. Nicanor Ancochea i Hombradella que va ocupar el càrrec la major part del període de la dictadura fins 1971.

En 1971 fou nomenat Director el Dr. Diego Parellada i Feliu, que va actuar amb la seva presència com a "pacificador" de la Clínica Mental, atenuant els ànims exaltats encara existents a conseqüència de les depuracions personals, per denúncies "polítiques" que varen succeir en el llarg període de post guerra, arribant a involucrar-se inclús les Germanes Terciàries Franciscanes.

Teràpies utilitzades i els períodes del seu màxim apogeu.

- Laborteràpia o Teràpia ocupacional des del any 1929 al 1935.
- Piretoteràpia i Balneoteràpia entre 1930 i 1945.
- 1. La piretoteràpia, és basa en una acció biològica de provocar un augment de la temperatura corporal i el seu benefici sobre l'afecció mental. Es realitzava amb control del pols, temperatura, examen de sang i orina tot en un entorn terapèutic continuat, que podria considerar-se per analogia a una unitat semi intensiva de l'època. Per provocar la acció "pirètica" s'empraven sulfats, essència de trementina, vacuna antitífica, etc.
- 2. Balneoteràpia, consistia en banys tebis permanents pel malalts delirants.
- Teràpies convulsives entre 1935 i 1945. S'inicià amb la aplicació endovenosa de Cardiazol, (figura 8) que poc a poc fou desplaçat pels tocs elèctrics o "electroschoc". Posteriorment els electroxocs van quedar cada vegada mes restringits per a casos greus o refractaries a les medicacions neurolèptiques o antidepressives.

- Cures de Sakel entre 1945 i 1953, que provocaven un coma superficial induït per la acció de la insulina i posterior recuperació, eren més oneroses i van deixar d'utilitzar-se amb l'aparició dels nous psicofàrmacs.
- Lobotomia o leucotomia prefrontal (psicocirurgia 1943) s'utilitzava en situacions puntuals i greus, formes obsessives severes i casos d'alta agressivitat.

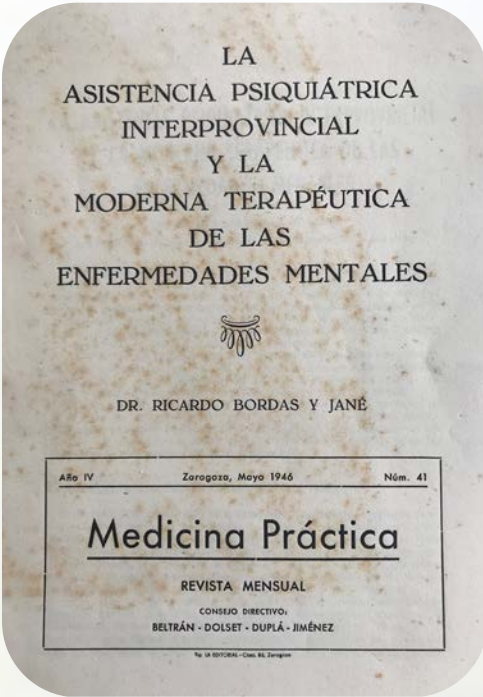
EL FRANQUISME 1939-1975

Directors durant el Regim Franquista: Dr. Tomàs Busquet i Teixidor (1939 – 1941) , Dr. Nicanor Ancochea Hombradella (1941 – 1971) i Dr. Dídac Parellada i Feliu 1971 – 1978. Aquesta època que es pot dividir en 3 períodes.

1939-1951 es considera la primera etapa, que malgrat les millores i l'aplicació de les mateixes tècniques que s'empraven

a Europa que en sí ja eren un avenç en la assistència dels malalts mentals, va esser un pas enrere per l'abandó de la dinàmica progressista de les modernes teories psiquiàtriques i el retorn al Manicomi asilar. Es nomena un Capellà, s'hi incorporen les Germanes Terciàries Franciscanes amb plena autoritat sobre la vida de la Clínica i es prioritzen les obres de l'església i el convent. Es continuen les obres amb la inauguració de 2 pavellons nous, s'amplia la plantilla de funcionaris i de personal assistencial malgrat la transformació regressiva de la línia assistencial, amb depuració de personal de la "Espanya Roja" inclosa. Convivència amb el poble de Santa Coloma de Gramenet de tots els actes religiosos o de passar un dia de pícnic pels seus magnífics jardins, acostant-se a les fonts de la Pedrera o de la Perdiu.

En la vessant científica l'avenç fou escàs malgrat que es va procurar elevar el nivell científic de la Clínica amb conferències – col·loquis que es realitzaven setmanalment en el pavelló de Direcció, així com també pels auxiliars sanitaris, monitors de socioteràpia i inclòs el capellà de la Clínica. En l'àmbit clínic assistencial pocs resultats, es va intentar seguir la moda de la època (1943) de la psicocirurgia, que ràpidament va entrar en declivi degut a d'inexistència indispensable d'un entorn quirúrgic en la Institució. Es va prioritzar més l'atenció a la clientela particular per realitzar tractaments en els espaiosos espais dels Pavellons dedicats a pensionistes. També en aquest període, en l'any 1943, la Diputació va aprovar la creació dels "Dispensarios de Higiene Mental".

1952 – 1965 segona etapa coincidint amb el descobriment de la utilitat terapèutica de la clorpromazina (neurolèptic fins llavors utilitzat com anestèsic pels dentistes de la època) en la millora del curs de la malaltia mental; sobretot en el camp de les psicosis. Fou una autèntica revolució que va permetre externalitzar pacients cronificats en les Institucions nosocomials. Pocs anys després amb la aparició en el camp terapèutic de la Imipramina per les depressions, arrancava un període innovador en el tractament de les malalties mentals. A partir d'aquest dos primers, apareixerem nous antidepressius i antipsicòtics aportant un gran avenç en l'Assistència Psiquiàtrica. La celebració del 25 aniversari de funcionament de la Clínica Mental es feu en el any 1955.

Durant aquest període, el creixement en habitants de Santa Coloma no és gradual sinó exponencial arribant a 59.000 a l'any 1965. Els actes religiosos que eren compartits pels malalts, pels seus familiars i per gent del poble (Monuments de Setmana Santa, Corpus Cristi i alguns "via crucis", pessebres a la torre del Director i pastorets al teatre de Clínica. El poble es va anar despersonalitzant fins el punt que la població nativa deixa d'ésser significativa. En 1963 s'acaba definitivament les obres del pavelló de Sant Pau i es dona per acabat el projecte inicial, reduint-lo de 12 pavellons a cinc. Tots els nous tractaments psiquiàtrics de prestigi que van apareixent arreu son incorporats a Clínica Mental. Al final d'aquest període (1961-1963) es crea una plaça de bibliotecari, es modernitzen els tallers de Laboreràpia i es crea el Centre d'Informació d'Assistència Psiquiàtrica (CIAP)

1965 – 1975 Relaxació del "règim tot controlat" (l'exercit, l'església, la guàrdia civil i les organitzacions polítiques i sindicals). Creixement "brutal" de la població fins a 150.000 a Santa Coloma de Gramenet, aberració urbanística de nous carrers i edificacions, que se li atorga la categoria de Ciutat. La Clínica en canvi s'inicia el seu període d'esplendor.

El principal actiu es l'increment de plantilla de facultatius i de personal sanitari amb incorporació de psiquiatres psicoanalistes, psicoterapeutes, conductistes, biòlegs i que dona com a resultat una elevació del nivell científic i assistencial per una atenció més holística de malalts mentals. Hi ha reunions facultatives, sessions clíniques, bibliogràfiques, etc. Es proposa la creació d'un nou pavelló la UCA (Unitat per Aplicació del Conductisme) que fou iniciada la seva construcció però que per vicissituds pressupostaries s'allargà els terminis i mai fou utilitzat per aquest fi, però si que es va utilitzar, posteriorment, com a pavelló destinat a demències en un primer període, per mitja i llaga estància (MiLle) i Residència després i darrerament per Benestar Social. Actual és el pavelló de Núria.

La Diputació engega, en la dècada dels 80, la creació de la xarxa de Salut Mental amb CSMA en tot els barris, districtes i comarques, amb circuits assistencials ben definits d'atenció ambulatoria, hospitalització, CSMIJ (infanto juvenil), CAS, Centre de Dia, Hospital de Dia, pisos protegits, etc., per totes les zones geogràfiques. Tasca titànica, dubta a terme per un bon equip de professionals encapçalats per la Dra. Roser Pérez Simó.

A la Clínica, el 1980, s'inicia una nova etapa enriquidora de docència i formació per a tothom, s'incorporaren 2 metges interns residents (MIRS), el 1985 ja eren 3 per any més un PIR (psicòleg resident). Es realitza funcions de col·laboració amb l'Escola de TEAPS, es reorganitza la zona i el sistema d'atenció a les urgències amb notable millora de la qualitat assistencial i el prestigi de la Institució. En l'edifici de Llevant s'instal·la l'Escola Universitària d'Infermeria Gimbernat i dos anys més tard si afegeix la l'Escola de Fisioterapeutes i la de Informàtics.

El 19 d'abril de 1986 es publica la nova "Llei General de Sanitat" que converteix el Ministeri de Sanitat Espanyol en diversos Serveis descentralitzats per cada Comunitat

Autònoma, perfectament coordinades. S'unifica les competències de cada comunitat, Ajuntaments, Diputacions, sota la batuta del Departament de Sanitat de cada Comunitat.

Atenció especial al desplegament d'equipaments de Salut Mental en espais comunitaris amb centres d'atenció ambulatori d'adult (CSMA) e Infanto juvenil (CSMIJ), Centres de dia, Centres terapèutics o Hospitals de Dia, equipaments específics per addiccions, pisos protegits, etcètera. I un fet rellevant la nova llei de Sanitat: ubica l'atenció hospitalària aguda i d'urgències de psiquiatria en el Hospital General.

En 1989 la Clínica Mental com a hospital monogràfic crea una Unitat de Trastorns Afectius per evitar la excessiva diversitat de patologies en un mateix Departament, per permetre un millor atenció als malalts i un aprofundiment en l'abordatge d'aquestes patologies afectives depressives unipolars o bipolars i també, perquè no dir-ho, per intentar donar més rang d'hospital i poder competir amb expertesa amb els hospitals generals. El municipi de Santa Coloma de Gramenet cada cop més interessat en integrat i compartir per la Ciutat els espais i les estructures de Clínica Mental, prèvia reconversió en activitat docents i d'investigació mediambiental, agroalimentària, forestal, etc.

A meitat de la dècada dels 90, com a conseqüència de la Llei General de Sanitat ara comentada i de la nova Llei Municipal, la Diputació declara com a **Servei Impropi** l'assistència psiquiàtrica de Clínica Mental, començant aires de canvi en tots els nivells. Així que en el any 1997 el nom Clínica Mental passa a denominar-se RECINTE TORRIBERA.

Segle XXI, en aquesta darrera i actual etapa, ja s'ha enderrocat el pavelló del Sagrat Cor i no s'edifica cap edifici més. Es realitza rehabilitació interior per transformar i adaptant alguns edificis al seu nou destí.

- Porteria: control d'accés i del aparcament de vehicles
- Casa del Director: (La Torre) en la UNED
- Pavelló de Lourdes canvia de nom a VERDAGUER i el pavelló de Sant Pau a GAUDI per Ciències de la alimentació CESNID (Centre d'Estudis Superior de Nutrició i Dietètica

- El pavelló de les antigues Urgències, Alcoholisme i Serveis diverses en pavelló de LLEVANT, ubicant a les plantes 3 i 4 per a crònics, les plantes 1 i 2 per demències i la planta baixa: Farmàcia, Hospital de dia i Gimnàs.
- Pavelló d'Inmaculada en CANIGÓ per a Escola d'Hosteleria
- Pavelló de Montserrat per a Estudi de la Serralada de Marina
- Pavelló de Nuria (antiga UCA) amb 30 llits destinats a Benestar Social
- Pavelló Central: 6 unitats de hospitalització en dos nivells, en el primer nivell i part més central de l'edifici la Administració i Direcció. A la planta baixa de tot l'edifici, es reorganitza per serveis generals i CAS (Atenció i Seguiment d'Addiccions), mes serveis generals de cuina, menjador, bugaderia, etc.

En el 2003 de Recinte Torribera passa a denominar-se CAEMIL (**Centre Assistencial Emili Mira i Lopez**). En el 2005 es crea la Unitat de Patologia Dual i és distribueix la tasca assistencial en 3 línies de procés:

- Aguts – Urgències – Hospital de Dia - CSMA (Centre de Salut Mental Adults)
- Trastorn cognitiu/demències
- Rehabilitació – Centre de Dia (crònics i discapacitats intel·lectuals)

La Diputació de Barcelona en el any 2010 deixa de fer-se càrrec definitivament de l'assistència psiquiàtrica i l'activitat psiquiàtrica de CAEMIL es fusiona i engloba en el Hospital del Mar de Barcelona, com una nova entitat: **PARC DE SALUT MAR**, reorganitzant les zones d'atenció assistencial de la següent manera:

- La línia d'aguts / addiccions es atesa en 3 punts: Fòrum, Hospital del Mar i Torribera, que poc després s'amplia amb el HUGTP (Can Ruti)
- Trastorns cognitiu: Torribera
- Rehabilitació : Torribera

Autor: Ricard Bordas Reig, a partir de documentació heretada del seu pare i vivències personals dels anys de treball a Clínica Mental (1972-1995)

Dr Ricard Bordas Reig

Metge

Exdirector Clínica Mental

Diputació de Barcelona.

La recerca d'avui. La medicina de demà. Fundació Hospital de l'Esperit Sant¹

Dr. Javier Sobrino
Cap de l'àrea Clínica i del Coneixement. FHES.

La raó fonamental d'un centre sanitari és l'assistència per restituir la salut dels ciutadans, però el valor afegit que representa la recerca forma part indissociable i imprescindible de l'essència d'un Hospital. Sens dubte, la recerca és un dels pilars bàsics en què se sustenten els avenços en salut.

La recerca forma part de la història de l'Hospital de l'Esperit Sant des dels seus inicis. Hi ha nombroses referències de l'activitat científica que ja feien els primers metges que van lluitar contra la tuberculosi a l'Esperit Sant. No podem parlar de la història de la recerca de l'Hospital Esperit Sant sense parlar del Dr. Josep M. Barjau Martí, nomenat director facultatiu de l'Esperit Sant l'any 1918. El Dr. Barjau, a l'any 1930 aproximadament, pren consciència que cal insuflar a l'Hospital Esperit Sant d'unes certes ambicions científiques.

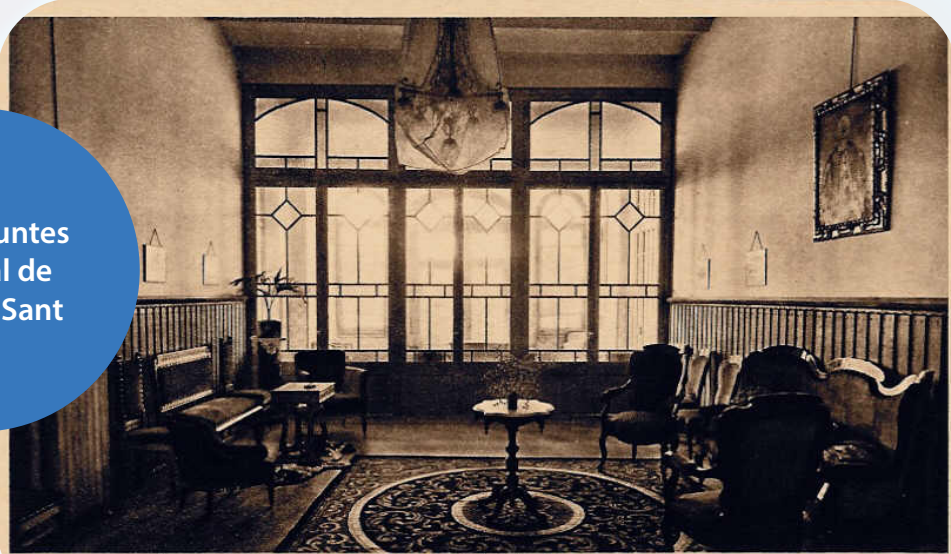

Dr. Josep Maria Barjau Martí

¹Dr. Javier Sobrino. Cap de l'Àrea Clínica i del Coneixement. Fundació Hospital de l'Esperit Sant (FHES)

Superada l'etapa estrictament com sanatori, aspirava a convertir la institució en un nucli receptor i propagador dels sabers fisiològics. Per aquesta raó, dintre de les obligacions clíniques estableix la conveniència que tots els metges han de fer algun tipus de treball de recerca, han de formar-se de manera continua i per això, instaura la quasi obligatorietat d'assistir a les sessions clíniques, promou a l'aportació d'impressions personals i la necessitat de transmetre aquest coneixement en forma de producció científica pròpia.

Sala de juntes
Hospital de
l'Esperit Sant

5. HOSPITAL-SANATORI DE L'ESPERIT SANT - SANTA COLOMA DE GRAMANET
Pavelló de dones. Sala de juntes

Aquesta actuació compromesa amb el coneixement era necessària per a tots aquells professionals que volguessin aspirar a tenir el rang de metge numerari de l'Hospital, requisits que aquest mateix reglament especifica i ordena en tres apartats:

1. Haver prestat servei a l'Hospital com a metge adscrit durant un termini mínim de dos anys.
2. Assistir o haver assistit a un servei de Fisiologia en un altre Hospital i redactar una memòria sobre seu el funcionament.
3. Redactar una memòria o treball d'observació personal sobre el material científic de l'Hospital.

Aquest esperit de recerca i docència va mantenir-se, especialment, gràcies al Dr. Antoni Caralps i Massó, que fou nomenat cirurgià de l'Hospital de l'Esperit Sant al 1929. El Dr. Caralps va ser professor d'Anatomia i abans de la Guerra Civil va participar en diversos congressos de Metges i Biòlegs en Llengua Catalana i en les Monografies Mèdiques dirigides per Jaume Aiguader i Miró. La monografia de Caralps "Tractaments quirúrgics de la tuberculosi pulmonar", publicat a l'any 1935, conté el material i les experiències adquirides a l'Hospital de l'Esperit Sant, on es detallen tècniques innovadores d'aquella època, i va permetre veure el nivell quirúrgic del centre.

A banda de la recerca com a tal, també era important traslladar els coneixements i fer docència, responsabilitat que requeria en els caps de servei, que tenien una considerable activitat docent. De fet, per accedir al lloc de comandament dintre del hospital s'exigia dictar una lliçó teòrica davant del tribunal corresponent. Però la docència no era important només per progressar dintre de la institució, sinó que els metges adscrits assumien el compromís de formar-se científicament al costat dels caps clínics.

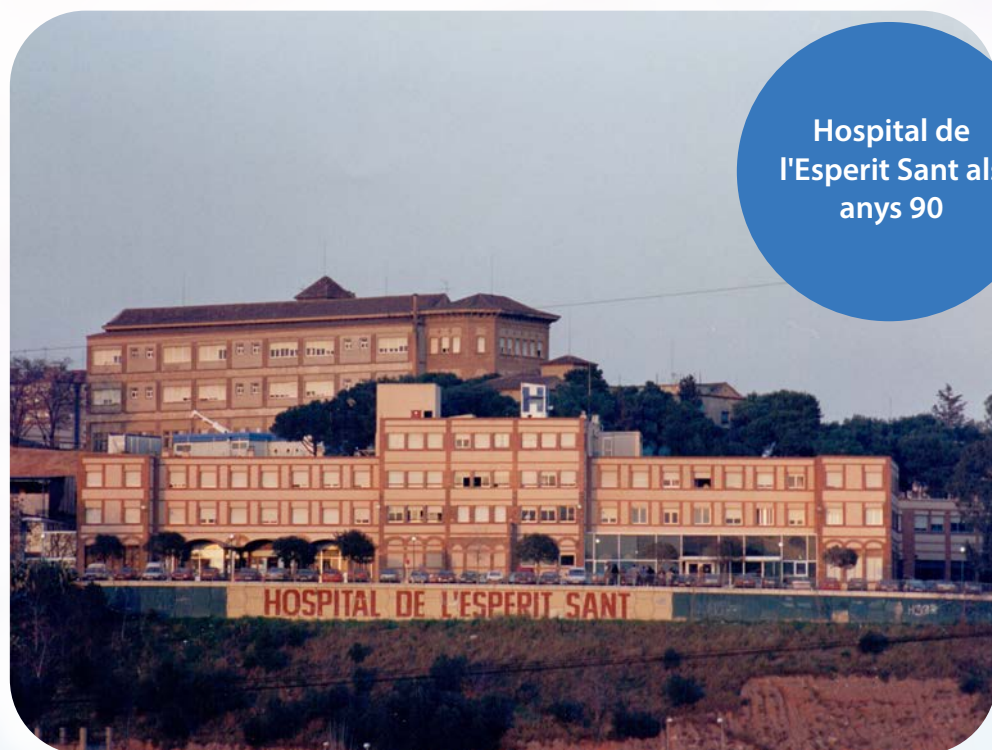
Malauradament, la Guerra Civil i els anys posteriors van fer que l'estructura bàsica de coneixement que havien bastit els professionals de l'Esperit Sant s'esfondrés, i les aspiracions científiques quedessin en un oblidat segon terme, davant les grans mancances assistencials.

Ja acabada la Guerra Civil, a l'any 1947 es va recuperar l'edifici que havia restat en mans del Patronato Nacional Antituberculoso i es va fer un esforç per ordenar l'activitat científica de nou. Es van reprendre les sessions del cos facultatiu, acompanyades també de reunions on es presentaven les experiències dels diferents professionals i es van recollir iniciatives que posteriorment van marcar el futur del centre. També es fa un gran esforç per renovar la biblioteca mèdica *mediante la adquisición de los libros y revistas de más interés que vayan publicándose sobre la especialidad fisiológica*. A la memòria de l'any 1946 es llegeix referit a les sessions científiques: *En ellas se discutirán los casos clínicos y los*

tratamientos que deberán ser empleados en cada uno de los enfermos. Así mismo, se organizará, en la medida que sea posible, la presentación de trabajos de investigación, conferencias, cursillos sobre la especialidad, etc.

Molt significatiu va ser també l'esforç que es va fer per subscriure's a les publicacions periòdiques de més difusió del moment, que incloïa revistes científiques en diversos idiomes: una en llengua catalana, dues en castellà, però també quatre en francès, dues en anglès i quatre en alemany.

Dels anys 50 als 80 l'activitat docent i de recerca va quedar clarament relegada a un segon pla. Fins que als 80 torna a germinar la llavor de l'esperit de la recerca i troba camí de la mà dels cirurgians que treballaven en el centre. Uns joves Dr. Vicente Ayuso Osuna i Dr. Joan Janer Torné, entre d'altres, liderats pel Dr. Jaume Serra Ordeig, posen en marxa una petita àrea de cirurgia experimental. Aquesta àrea va ser l'inici d'una nova era en la història de la recerca de l'Hospital de l'Esperit Sant. L'esforç i la il·lusió d'aquests professionals reflectia l'aspiració de desenvolupar, juntament amb la clínica, tot un ambient d'investigació, tan necessari per seguir avançant en el coneixement clínic, i que va donar lloc a diverses tesis doctorals que es varen publicar a principis dels anys noranta: *Coleresis, flujo biliar, presiones intraductales y radiología en pacientes colecistectomizados portadores de tubo de Kher en colédoco* a càrrec del Dr. Ayuso al 1992; *Interposición de colon en el síndrome de intestino corto, estudio experimental* defensada pel Dr. Jaume Serra Ordeig en 1993; i *Utilidad de la dieta de adelgazamiento y la fisioterapia respiratoria como tratamiento previo a la cirugía de las eventraciones* pel Dr. Janer al 1993.

**Hospital de
l'Esperit Sant als
anys 90**

Recerca i docència són dues activitats complementàries i inseparables. Tot i que estem orgullosos de l'activitat docent que durant molts anys ha anat de la mà de molts professionals de la FHES, la formalització com a centre universitari no va arribar fins a final dels anys noranta. El conveni amb la Universitat de Barcelona, promogut pel Dr. Miquel Torres i Salinas, va permetre des del 1996 acollir els primers vint alumnes del campus clínic de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, als quals s'imparteix una de les assignatures més rellevants del grau de Medicina, l'assignatura de Semiologia i Propedèutica Clíniques. La part pràctica d'aquesta assignatura que fem al nostre hospital és el primer contacte que els estudiants de tercer de medicina tenen amb el malalt: aprenen com fer una història clínica, com s'ha d'escoltar el malalt, com s'ha d'explorar i acompanyar durant el seu ingrés hospitalari. Sens dubte, és una de les assignatures que més es recorda quan fas un cop d'ull a la teva formació com a metge, i n'estem molt orgullosos de poder participar-hi. A dia d'avui, cada curs acollim a més de 80 alumnes del grau de Medicina, que s'afegeixen als estudiants d'altres estudis universitaris, com ara Infermeria, Fisioteràpia, Nutrició i Dietètica i Farmàcia, fins arribar a més de 250 estudiants que es formen cada any amb nosaltres. Remarcable també és la formació del personal d'infermera, no només pel volum d'estudiants (més de cent cada any) sinó també perquè va ser la primera a introduir-se al nostre hospital, ja fa més de 20 anys. De fet, al 1990 ja hi havia una seixantena d'alumnes en formació en pràctiques provinents de l'Escola Universitària

d'Infermeria Gimbernat, que aleshores estava situada a Santa Coloma de Gramenet i, uns anys després, s'han afegit alumnes provinents dels cicles formatius i de la formació ocupacional, al voltant de la cinquantena anual, gràcies a la dedicació i professionalitat dels nostres treballadors.

**Aula i
Biblioteca de
l'Hospital de
l'esperit Sant
als anys 90**

Des de l'any 2015 l'Hospital forma part de Santa Coloma, Ciutat Universitària, juntament amb el Campus de l'Alimentació de Torribera de la Universitat de Barcelona, la Universidad Nacional de Educación a Distancia, els centres assistencials Dr. Emili Mira i López - Parc de Salut Mar i de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet.

La recerca avui, una aposta professional i una garantia de futur

Tot i que com ja he explicat la recerca sempre ha estat present, amb major o menor intensitat, des de l'inici de la història del nostre centre, no sempre havia estat una prioritat estratègica de l'organització fins fa uns anys.

Al voltant dels anys 90 s'accelera l'activitat científica dels professionals, que es transforma en un augment progressiu del nombre de publicacions, de participació en estudis multicèntrics internacionals o en projectes de recerca de diverses àrees temàtiques. Des de l'Hospital es lidera i es col·labora en projectes de recerca competitiu, especialment quan s'obtenen ajuts de finançament i beques provinents d'organismes públics, com el Fondo de Investigaciones Sanitarias (FIS) del Instituto de Salud Carlos III, o les diferents agències de recerca de la Generalitat de Catalunya, sobretot del Departament de Salut. Així mateix, es multipliquen les sessions clíniques internes i també les realitzades amb altres centres sanitaris, especialment amb l'Hospital Universitari Germans Trias i Pujol de Badalona, apostant per la formació i la col·laboració entre centres hospitalaris. Tota aquesta activitat culmina amb la creació de la Comissió de Recerca a l'Octubre del 2004.

Assolits uns bons estàndards assistencials i ja en funcionament el nou Hospital, la FHES va poder encarar el futur amb una aposta clara per la recerca. L'any 2015 l'actual gerència, sota el comandament del Dr. Vicenç Perelló, va apostar per la creació de la Unitat de Recerca, sota la meua direcció, que promou la cultura de la investigació dels professionals i dels residents, facilita l'activitat científica i estableix sinergies, tant amb altres centres sanitaris, com amb el teixit investigador i empresarial més pròxim. També vetlla per la qualitat de la recerca i el compromís ètic i legal dels assaigs clínics i de tota la recerca clínica del nostre centre, sempre d'acord amb les normatives vigents. Dintre d'aquesta unitat treballem amb més de 15 línies de recerca englobades en 10 àmbits: Factors de Risc Cardiovascular: Hipertensió Arterial, Diabetis i Dislipèmia; Infeccions, Urgències, Oftalmologia, Farmàcia, Reumatologia, Cirurgia, Dermatologia, Infermeria, Laboratori – Hematologia i Medicina Interna, amb un gran potencial científic.

La fundació
Hospital de
l'Esperit Sant
en l'actualitat

Fruit de tot això són les més de 50 publicacions científiques en revistes indexades i revisades per parells, en les que han participat membres de la nostra institució durant els darrers 5 anys (2017-2021), amb un important nivell de qualitat, com ho demostra que més de dos tercers parts de les quals se situen en el primer quartil o segon quartil del JCR (*Journal Citation Report*). Aquest treball de recerca i esperit científic es tradueix també en nombroses ponències i/o moderacions en un gran ventall de congressos nacionals i internacionals, així com en diferents cursos o sessions clíniques, sent moltes vegades un referent pels metges de la nostra àrea de referència i també figures de rellevància, tant a nivell nacional com internacional.

I per acabar el recorregut històric de la recerca a la FHES, cal fer esment a una de les activitats que des de la Unitat de Recerca vam inaugurar a l'any 2016, les Jornades de Recerca, en les quals hi participa una gran part del nostres professionals. Seguint la línia estratègica d'impulsar aquest àmbit de recerca i coneixement, l'Hospital va organitzar per primer cop dues jornades, una interna i una altra externa, per posar en valor i potenciar aquest àmbit entre els professionals de la Fundació Hospital de l'Esperit Sant i entre la resta de centres del territori. Les Jornades de Recerca s'han continuant realitzant, amb el parèntesi obligat de la pandèmia per la Covid-19, i es van reprendre el passat mes de novembre, amb la participació de 22 ponents i més de 90 assistents.

I és que, com va dir Albert Einstein "El més important és no deixar mai de fer-ser preguntes", només així, aconseguirem seguir avançant una mica més, en el coneixement.

Dr. Javier Sobrino
Cap de l'Àrea Clínica i del Coneixement
Fundació Hospital de l'Esperit Sant (FHES)

Bibliografia:

- *L'Hospital de l'Esperit Sant. Un exemple de l'evolució assistencial a Catalunya*. FELIPE CID, NURIA GORINA I JOSEP SANCHEZ ALDEGUER. ISBN: 84-604-5740-0 DL: B.14.596-1993.
- *Del bacil de Koch a la salut per a tothom. Cent anys de l'Hospital de l'Esperit sant (1917-2017)* DL: B8359-2017
- <https://www.hospitalesperitsant.cat/recerca>

La UNED a Santa Coloma de Gramenet: 30 anys de producció científica, coneixement, transferència, proximitat i superació¹

Carlos Villagrasa Alcaide
Coordinador UNED
Santa Coloma Gramenet

La UNED, com a Universitat pública, depenent del Ministeri d'Educació i Formació Professional, forma part en **l'actualitat del major campus universitari d'Europa**, i des del seu compromís amb la innovació i la ciència ha posat en marxa l'Agenda 2030, amb iniciatives pròpies, i amb l'objectiu de contribuir a que els Objectius de Desenvolupament Sostenible siguin una realitat.

Dins d'aquesta agenda destaca l'adequació de la seva oferta universitària, per tal de donar resposta a les necessitats actuals de la societat, de manera ajustada a les seves demandes i als requeriments formatius d'un món, i d'unes ciutats que, com la nostra, han quedat sacsejades per la pandèmia, de

¹**Carlos Villagrasa Alcaide.** Doctor en Dret, Professor Titular d'Universitat i Professor-Tutor amb "venia docendi" de la UNED. Coordinador de la seu de la UNED de Santa Coloma de Gramenet. Patró de la Fundació Roca Sastre, vinculada a la UNED. Professor del Màster en Dret de Família i Sistemes Hereditaris de la UNED

manera que, a més a més de l'actualització de continguts dels graus universitaris i dels màsters oficials, també es generen títols propis, cursos d'extensió universitària, activitats culturals i aprenentatge d'idiomes a través del Centre Universitari d'Idiomes a Distància (CUID), al qual es poden estudiar fins a 16 llengües i fer les proves lliures de nivell, en un dels campus internacionals més grans del món.

Clarament la docència va lligada a l'activitat científica i també en aquest àmbit hi ha un tret que diferencia la UNED, en actualitzar els coneixements d'aprenentatge i incorporar els resultats de la recerca. En aquesta línia cal destacar el portal de recerca de la UNED, denominat UNEDLAB, que promou els contractes formatius en pràctiques de recerca i garanteix l'accés als recursos en la xarxa.

La transformació i eficiència digital en la millora dels programes educatius és cabdal en el procés d'innovació que està canviant les estructures socioeconòmiques, i les plataformes i aplicacions de la UNED (AvEx, Alf i altres) són ja un referent reconegut i utilitzat per l'administració en la facilitació i validació de processos selectius amb acreditació de coneixements i habilitats.

Les dades quantitatives de la UNED són molt significatives: 28 graus universitaris i 20 graus combinats, 13 microtítols i més de 800 títols propis (postgraus modulars i cursos especialitzats de formació permanent), 500 cursos gratuïts en línia... en 9 facultats i 2 escoles d'enginyeria, amb més de 150.000 estudiants en formació reglada i més de 600.000 estudiants en conjunt, que s'incorporen a més de 3.000.000 d'alumni, de persones que han passat per la UNED, a través de més d'un centenar de seus, com la de Santa Coloma de Gramenet, en disset països. Som part d'una xarxa global de centres associats amb una clara projecció local i formem part del Centre Associat de la UNED de la Província de Barcelona, que compta també, apart de les ciutats de Barcelona i Santa Coloma de Gramenet, amb seus a Sant Boi, Cornellà i Canet de Mar.

El curs vinent, 2022/2023 començarà a impartir-se dues noves titulacions, i ja seran 30 títols de grau: el grau en educació infantil i el grau en enginyeria de l'energia, als quals es podrà accedir sense nota de tall.

El **Consorci Universitari del Centre Associat de la UNED de la Província de Barcelona és constituït per la UNED i els Ajuntaments de Santa Coloma de Gramenet**, Sant Boi de Llobregat i Canet de Mar, i la seva presidència és rotatòria cada dos anys, alternant-se entre el Rector de la UNED i les Alcaldesses de Santa Coloma de Gramenet i de Sant Boi de Llobregat, de manera que, en aquests moments, es **presidit per l'Alcaldessa de Santa Coloma de Gramenet**. És el centre universitari més important del Campus Nord-est de la UNED (que inclou els centres associats de Cantàbria, La Rioja, Euskadi, Navarra, Aragó i Catalunya), entre més de 60 seus a tot l'Estat i 22 seus a l'estranger.

Més de 200.000 estudiants confien cada any en la UNED i en la seva oferta d'estudis, en el seu professorat, en els seus serveis, tutories i metodologia.

Al **Centre de la UNED de Santa Coloma s'ofereixen estudis** de grau d'una directa vessant social, com ara els de psicologia, pedagogia, educació social, dret i treball social, i també de màster, així com el curs d'accés a la universitat per persones de més de vint-i-cinc i quaranta-cinc anys, i formació en idiomes a distància, amb tutories presencials que donen el valor afegit de proximitat i atenció personalitzada al nostre alumnat. És el centre universitari amb més alumnes

matriculats de Santa Coloma de Gramenet, al voltant d'un nombre de 2.000 estudiants en l'actualitat.

Els microtítols, micrograus i micromàster, són programes que a l'Espai Europeu d'Ensenyament Superior (EEES) s'identifiquen amb les sigles SLPs (*Short Learning Programmes*), també denominats "*Short Degree Programmes*", i que es relacionen amb coneixements i competències que es poden adquirir al llarg de la vida (*Lifelong Learning*), facilitant que l'estudiant pugui ampliar els seus coneixements amb preus públics, i dissenyar el seu propi pla d'estudis en funció dels seus interessos, i sense necessitat de concloure uns estudis de grau o de màster.

La formació de grau i màster oficial, d'acord amb els plans docents que són d'aplicació vigent, integra l'obligació que cada estudiant completi la seva formació amb la dedicació a pràctiques professionals externes, que s'incorporen al seu expedient, i que han de realitzar en el termini comprés entre els mesos d'octubre i maig del curs acadèmic, amb un seguiment per part d'un professor-tutor del Centre de Santa Coloma de Gramenet i amb la supervisió d'un professional col·laborador de l'entitat en la qual es fan les pràctiques, i que és l'interlocutor que manté contacte amb el professor-tutor.

Realment les pràctiques són una magnífica experiència d'intercanvi i una evident possibilitat d'inserció professional mitjançant l'aplicació pràctica dels coneixements adquirits a la Universitat, i es poden assignar, bé de l'oferta d'entitats publicada per la UNED, bé de l'entitat proposada per l'estudiant, amb la qual es formalitza un conveni de cooperació a aquests efectes.

Si l'alumnat de la UNED Província de Barcelona van fer el curs passat un total de 15.635 hores de pràctiques, més de la meitat les van fer **estudiants de la seu de Santa Coloma de Gramenet**.

Les entitats que actualment col·laboren amb el centre de la UNED de Santa Coloma de Gramenet i que donen una bona mostra de producció científica i de coneixement, amb una clara vessant de projecció i ascens social, mitjançant les pràctiques professionals externes dels graus de transcendència social, són, entre altres, les següents:

1. En el **grau de psicologia**: Autismo Te Ayudo Red de Profesionales; Centre Obert Badia del Vallès; Centre Obert Sant Adrià del Besòs; Creu Roja Anoia; Creu Roja Manresa; EDAIA; Fundació Bellaire; Fundación Salud y Comunidad; Grameimpuls; Hospital Sagrat Cor Germanes Hospitalàries; Institut Àngeles Wolder; Institut Can Vilurana; Institut Gestalt; Institut NEPP, S.L.; PRODIS Fundació Privada Terrassa; i Residencial Bellresguard Park.
2. En el **grau de treball social**: ABS Sant Andreu; Ajuntament de la Garriga; Associació de Cardiopaties Congènites; Centre d'Atenció de la Dona de l'Hospitalet de Llobregat; Centre Penitenciari Brians II; Centre Penitenciari Quatre Camins; Consorci de Castelldefels d'Agents de Salut; Creu Roja Manresa; CSMA Parc Sanitari Sant Joan de Déu, Cornellà; CSS Castelldefels; CSS Montcada i Reixac; CSS Vilanova del Vallès; EAIA L'Hospitalet de Llobregat; EAT Penal Barcelona; Equipament Integral Meridian; Fundació Avismon; Fundació Aymar; Fundació Bayt al-Thaqafa Protecció Internacional; Hospital Universitari de Bellvitge; Parc Sanitari Pere Virgili; PRODISCAPACITATS Fundació PRODIS; Residència Geriàtrica Castellar del Vallès; i SIE Badalona.
3. En el **grau d'educació social**: AFADIS Baix Montseny; Centre Residencial Can Gual; CRAE Mare de Déu del Roser; CRAE Maria Assumpta; NEXE Fundació; Residència Infantil Elisabets; Servei de Suports a les Famílies; Taller d'Art, Cultura i Creació; i UEC Barcelona.
4. En el **grau de pedagogia**: Escola El Turó; Escola Pia Granollers; Espai Social BCN-Sants PAEdu; Fundació Tallers Catalunya; Institut XXV Olimpíada; Institut Joncar; i Princess Margaret School.

En la formació de Màsters oficials, cal fer esment a tres programes de destacada rellevància, atès que són la via necessària de habilitació professional a nivell de postgrau, como són el Màster en Formació del Professorat; el Màster d'Accés a l'Advocacia i la Procura; el Màster en Prevenció de Riscos Laborals i el Màster en Psicologia General Sanitària.

Però hi ha més, i la recerca, en els termes de producció científica i del coneixement, amb cara projecció de present i de futur a la ciutat, és molt relacionada amb els Treballs de Fi de Grau, obligatoris en acabar els estudis universitaris, amb una important càrrega i acreditació de crèdits ECTS, i que té per finalitat l'aplicació de les competències adquirides en el grau amb un enfocament d'especialització en qualssevol de les línies de treball que s'ofereixen a l'alumnat per tal que escollin la que s'adapta més a les seves inquietuds, preferències i desitjos de desenvolupament acadèmic i professional.

Des del **centre de Santa Coloma de Gramenet** es poden identificar les següents línies de recerca:

1. En el **grau de psicologia**: Investigació i intervenció en psicologia bàsica; psicobiologia i processos psicològics; processos cognitius i conductuals en l'àmbit de la salut; processos psicològics bàsics i salut; personalitat, diferències individuals i salut; psicopatologia, avaluació i tractaments dels trastorns psicològics; psicologia evolutiva i de l'educació; i recerca i intervenció en psicologia social i de les organitzacions.
2. En el **grau d'educació social**: Disseny, desenvolupament, organització i avaluació de models i pràctiques

innovadores de formació per professionals, institucions educatives i comunitats multiculturals; perspectiva històrica, política i comparada de l'educació social; anàlisi, valoració i propostes de millora de la praxi en l'educació social; diagnòstic i orientació socioeducativa; teoria de l'educació i pedagogia social; i psicologia evolutiva y de l'educació.

3. En el **grau de pedagogia**: Didàctica i organització escolar en les institucions educatives; anàlisi històric, polític i comparat de l'educació; disseny i anàlisi de materials i recursos educatius; diagnòstic, orientació i intervenció educativa en contextos presencials i virtuals; fonamentació i perspectiva teòrica de l'acció pedagògica i la seva acció pràctica; i desenvolupament: psicològic al llarg de tot el cicle vital i les seves repercussions educatives.
4. En el **grau de dret**: dret administratiu; dret civil; les llibertats informatives i les seves garanties; la gestió de la diversitat cultural i religiosa en les societats contemporànies; economia de l'Estat del Benestar; dret tributari i sistema tributari espanyol; dret processal civil internacional; qüestions actuals sobre drets humans i problemes del Dret just; qüestions actuals del dret del treball i de la Seguretat Social; història del Dret i de les institucions, moderna i contemporània; l'aplicació judicial del Dret internacional; aspectes actuals del Dret mercantil; part general del Dret penal; la Constitució; temes processals d'actualitat; i Dret dels contractes i els seus principis generals.
5. En el **grau de treball social**: Estat del Benestar; benestar social; treball social online i noves tecnologies; drets dels infants i polítiques d'infància; intervenció professional en el sistema de dependència; treball social amb grups; voluntariat i acció social; teràpies alternatives; treball social amb família; adolescència i risc; dret civil de les persones, la contractació, la família i les successions; fonaments del Dret constitucional; dret administratiu; problemes de drets humans; recerca social; qüestions actuals del Dret del treball; economia de l'Estat; immigració i estrangeria; anàlisi de les desigualtats socials; tècniques antropològiques; gènere i transversalitat; interculturalitat, migracions i comunitats musulmanes; desenvolupament, alteracions i obstacles al desenvolupament; psicologia social i comunitària; psicologia bàsica; canvis cerebrals induïts pel consum de drogues; la Segona República Espanyola; drets humans i grups vulnerables; gestió de la diversitat cultural; estudi de tendències de canvi social; serveis socials en Espanya; autonomia, dependència i discapacitat; participació, comunicació i treball social digital; educació social i animació sociocultural; diagnòstic i disseny d'una proposta d'intervenció; el desenvolupament normatiu de les llibertats públiques i dels drets socials; i universalisme.

La **Universitat no té edat, ni més requisit que les ganes d'aprendre**, i la UNED té les portes obertes per a persones que han passat dels cinquanta-cinc anys i volen estudiar i saber, mitjançant la UNED Sènior, projectada a qui vulgui enriquir els seus coneixements, amb independència de la seva formació acadèmica i de les seves titulacions; i amb doble format: presencial (cursos de trenta hores per semestre) i en línia (cursos de nou hores).

En el primer actualment hi ha la possibilitat de participar activament en els següents temes: Principis d'economia i economia de principis, la riquesa i el benefici dels clàssics; la Barcelona modernista; què ens ensenyen els personatges clàssics i com estructurar el conflicte bàsic; les colònies espanyoles a l'Àfrica, entre legionaris "moros amics", claretians, prostitutes, plantadors de cacau i braçals; música clàssica, música de cinema; la dona en la cultura clàssica; grans qüestions de la filosofia, l'ètica; viatjant sense sortir de classe; l'univers; aquí i allà, així i aixà... la lent antropològica davant la complexitat de les societats humanes; i història de la fotografia, ciència, art i retrat social.

En format virtual es pot participar en els següents temes: ecologia urbana, el metabolisme de les nostres ciutats; un recorregut pel Romanticisme del segle XIX en cinc més una obres; les arts plàstiques a l'Expressionisme alemany, el pont, el genet blau i la nova objectivitat; introducció a la Barcelona modernista; i història d'Europa a través de la seva literatura, dels segles XIX i XX.

També en acabar el curs acadèmic, s'ofereixen els cursos d'estiu de la UNED, amb la pretensió d'oferir que les persones interessades a ampliar els seus coneixements i millorar les seves competències tinguin l'oportunitat d'aconseguir-ho al costat de casa. Des del centre de la UNED de Santa Coloma de Gramenet, s'han ofert diversos cursos en aquests programes, com ara, els següents: la recerca científica en psicologia; iniciació a les tècniques d'intervenció cognitiu-conductual; cas clínic d'ansietat amb realitat virtual; cas clínic de depressió; "scape room", la psicologia de les diferències individuals i de la personalitat; i aplicacions de la creativitat en psicologia.

La **implicació de la UNED amb col·lectius d'especial atenció**, no només es canalitza amb la seva implantació en tots els centres penitenciaris, sinó també amb la particular consideració de les persones amb discapacitat, gràcies al UNIDIS, el Centre d'Atenció a Universitaris i Universitàries amb discapacitat, que té per objectiu la provisió de mesures adients a l'alumnat amb discapacitat per tal que puguin gaudir de les mateixes oportunitats que la resta d'estudiants de la UNED.

Amb la finalitat de garantir l'efectiva igualtat d'oportunitats, i contribuir a la supressió d'obstacles o barreres de tot tipus i garantir l'accessibilitat universal, la participació real i l'aprenentatge permanent al llarg de la vida per a totes les persones, cal incloure de manera adient a les persones amb discapacitat a la comunitat universitària, i, a aquests efectes, l'UNIDIS coordina i desenvolupa un seguit de plans d'acció en diversos àmbits, que constitueixen les seves funcions i serveis.

Per tant, qualsevol estudiant que acrediti un grau de discapacitat igual o superior al 33 per 100 gaudeix de la bonificació total de taxes acadèmiques, amb matrícula gratuïta. A més a més, té a la seva disposició la possibilitat de sol·licitar les adaptacions i mesures de suport que corresponguin a la seva situació de discapacitat, especialment a l'hora de fer les proves presencials d'avaluació, com, per exemple, disposar de més temps, obtenir un format adaptat, fer servir mobiliari adequat, disposar de recursos tècnics i materials, comptar amb els ajustaments necessaris d'accés als espais i en la ubicació a l'aula. Més enllà de la sensibilitat i la conscienciació, s'ofereixen serveis d'adaptació bibliogràfica, d'adequació del material didàctic audiovisual, així com d'interpretació de la llengua de signes i de voluntariat.

Un cop **verificada la matrícula, cada estudiant que s'integra en la UNED té a la seva disposició un pla d'acollida i orientació sobre la metodologia de l'estudi universitari a distància**, dels recursos disponibles i dels serveis que s'ofereixen des de la seu de Santa Coloma de Gramenet, especialment les tutories presencials i sincròniques per la plataforma ALF, la programació i realització de les proves d'avaluació, cursos presencials i virtuals, o en modalitat "blended", préstec interbibliotecari, i assessorament acadèmic i sobre sortides professionals.

El pla d'acollida inclou formació en competències bàsiques transversals, tècniques d'estudi i pautes per l'elaboració de treballs acadèmics, entre altres continguts.

A hores d'ara, l'oferta universitària de la UNED a Santa Coloma de Gramenet, comprèn tots els cursos i assignatures dels graus de psicologia, dret, educació social, pedagogia i treball social; també el curs d'accés a la universitat per a persones més grans de vint-i-cinc i de quaranta-cinc anys; formació personalitzada del nivell intermedi de llengua anglesa (B1); i els màsters oficials de psicologia, educació, dret, filosofia, filologia, ciències, economia i empresa, enginyeria industrial, i enginyeria informàtica.

També cal fer especial esment a l'Escola Internacional de Doctorat de la UNED, que compta en l'actualitat amb 21 programes de doctorat.

Destaca la vocació de la UNED per apropar i oferir una oferta educativa superior de qualitat, modera i accessible per a tothom amb el suport de les noves tecnologies que, amb la tasca desenvolupada pels seus òrgans de recerca, contribueix a l'ascensor social i de les persones que cerquen la seva projecció i superació amb els coneixements que només la Universitat pot facilitar.

La **UNED destaca com una de les millors universitats de l'Estat en resultats d'inserció laboral**, especialment en les àrees de ciències socials i jurídiques que conformen l'oferta de la seu de Santa Coloma de Gramenet. Segons l'índex U-Ranking 2020, de la Fundació BBVA i l'IVIE (Institut Valencià d'Investigacions Econòmiques), les dades d'ocupació són del 85,3 % de persones titulades que comencen a treballar i del 92,7 % en el cas d'estudiants de màster que troben una feina relacionada amb aquesta formació dintre dels dos anys següents a obtenir el títol.

Interior de l'edifici

En conclusió, **la UNED, en trenta anys, a Santa Coloma de Gramenet**, del seu mig segle d'existència com Universitat pública, ha demostrat una evolució i una trajectòria d'ampliació i actualització permanent quant a la producció de l'activitat científica, la innovació tecnològica aplicada a l'ensenyament universitari i la transferència de coneixements des del campus de la UNED de Santa Coloma de Gramenet, ubicat al edifici La Torre del Recinte Torribera, a la nostra ciutat, a través de la comunitat universitària formada pel professorat encarregat de les tutories i l'alumnat, estudiants i exestudiants, amb un total de quasi 30.000 persones que ja han passat per les nostres aules des de la seva constitució, que va començar el curs 1992/1993 amb una cinquantena d'estudiants i a hores d'ara ja freguem la xifra de matriculació de 2.000 estudiants en el curs 2021/2022.

La UNED, amb una proposta única, innovadora i tecnològica, basada en l'excel·lència acadèmica, en la recerca i en la transferència de coneixement, celebra el seu 30è aniversari a Santa Coloma de Gramenet, coincidint amb el seu 50è aniversari com a universitat, revalidant el seu compromís amb la ciutadania i amb la societat, i gràcies al seu alumnat, professorat i personal que fan possible afirmar que és tot un referent en servei públic de qualitat en la formació superior.

Dr. Carlos Villagrasa Alcaide
Professor Titular en Dret UB, Professor i
Coordinador UNED Santa Coloma de Gramenet
Fundació Roca Sastre

La recerca al campus d'alimentació de Torribera - Santa Coloma de Gramenet Universitat de Barcelona¹

M. Carmen Vidal Carou

1. La recerca com a pilar per la consolidació de Santa Coloma com a Ciutat Universitària

Santa Coloma de Gramenet ha fet ja fa uns anys una aposta estratègica per posicionar-se com a Ciutat Universitària. Un primer pas va ser consolidar al territori, i més en concret en el recinte de Torribera, una formació universitària en graus i màsters, tant per part de la [UNED](#), com per la Universitat de Barcelona (UB), a través del seu Campus de l'Alimentació (CAT-UB). Un cop consolidada la docència és fonamental, per assolir plenament la condició de ciutat universitària, fer una aposta decidida per les dues altres funcions de la Universitat, la recerca i la transferència.

Santa Coloma és ja actualment una referència en el sector de la Restauració i la Gastronomia, amb una activitat més que destacable en aquest sector. A nivell de formació, l'impuls de la política municipal a l'àmbit de la gastronomia es reflecteix, entre d'altres accions, en l'escola de restauració, situada també la Recinte de Torribera. Actualment és un centre de formació ocupacional, però es troba en procés d'ampliar la seva oferta a la formació professional. La connexió i interrelacions entre formació ocupacional, formació professional i formació universitària en l'entorn de l'alimentació i la gastronomia, concentrades en un mateix espai, (Torribera) te un gran potencial i obre oportunitats i fites que aïlladament serien difícils d'assolir.

¹M. Carmen Vidal Carou. Catedràtica de Nutrició i Bromatologia i Directora del Campus de l'Alimentació de Torribera, per delegació del Rector de la Universitat de Barcelona.

Amb la col·laboració dels següents Doctors i Doctores: **Dolors Barrón Bueno, Nerea Beguiristain Celayeta, Axel Bidon-Chanal Badia, Albert Blanco Ortiz, Albert Bosch Navarro, Silvia Canudas Puig, Oriol Comas Basté, Carolina Estarellas Martín, Andreu Farran Codina, Francesc Guardiola Ibarz, Susana Guix Arnau, Diego Haro Bautista, Maria Izquierdo Pulido, Rosa M. Lamuela Raventós, M. Luz Latorre, Elvira López Tamames, Javier Luque Garriga, Rafael Llorach Asunción, Pedro Marrero Gonzalez, Juan Jose Moreno Aznarez, Maria Clara de Moraes Prata Gaspar, Maria Perez Bosch, Rosa M. Pintó Solé, Joana Relat Pardo, Montserrat Riu Aumatell, Sonia Sanchez Perez, Alba Tres Oliver, Anna Tresserra Rimbau, Mireia Urpi Sardà, Anna Vallverdú Queralt, M. Teresa Veciana Nogués, Stefania Vichi, Fernanda Zerón Rugerio**

L'**agenda compartida** entre el municipi i la UB és també avançar cap un sistema alimentari saludable, sostenible, just i socialment equitatiu i accessible i es en aquest marc conceptual que el CAT-UB esdevé una peça clau per l'especialització dels seus professors i investigadors en l'àmbit de la Nutrició, l'Alimentació, les Ciències dels Aliments i la Gastronomia, tant per les seves activitats docents, com pel que ara es prioritari, la recerca i la transferència que es desenvolupa. La integració de docència, recerca, innovació i transferència, amb programes de col·laboració multidisciplinària en l'àmbit de l'alimentació **5S** (Saludable, Segura, Sostenible, Social i Satisfactòria), s'ajusta a aquesta agenda compartida per avançar en la necessària transformació del sistema alimentari.

A escala global, proveir d'aliments saludables a una població mundial en creixement a partir de sistemes alimentaris sostenibles és un repte actual de gran abast. Es àmpliament reconegut que cal transformar el sistema alimentari per fer-lo més compatible amb la preservació del planeta, sense sobrepassar els seus límits. Cal millorar l'avaluació de l'impacte ambiental dels aliments i explorar solucions que els minimitzin, sense comprometre la necessitat d'alimentar la població amb productes saludables i adaptats a les exigències de la societat actual. Per assolir aquest gran repte global calen mesures a totes les baules de la cadena agroalimentària i a tots els territoris.

El Campus i la Ciutat Universitària han de ser també un pol d'atracció d'investigadors d'excel·lència, nacionals i internacionals, d'emprenedors i de noves empreses, *startups* i *spinoffs* en l'entorn de l'àmpli espectre de l'alimentació, que contribueixin a la projecció de la UB i de la ciutat de Santa Coloma com a *hub* de coneixement en Alimentació i Gastronomia saludables, fonamentat en un sistema de generació de coneixement reflexiu i responsable que contribueixi a nivell local al repte global d'aconseguir un sistema alimentari saludable i sostenible, alhora que socialment just i equitatiu. Especialment treballem per contribuir localment a l'ODS 12, que promou la transformació del sistema alimentari cap a una producció i consum responsable d'aliments saludables, reduint els impactes negatius en el medi ambient. En l'entorn de l'economia de la Salut, els projectes enfocats a l'obtenció d'aliments més saludables volen contribuir a la millora de la salut poblacional, amb especial impacte en col·lectius socio-sanitàriament vulnerables.

2. El Campus de l'Alimentació de la UB com a ecosistema de Recerca, Innovació i Transferència

En el CAT-UB es troben elements claus per consolidar un ecosistema de Recerca, innovació i transferència que es sustenta en:

- Grups de recerca consolidats, d'excel·lència reconeguda, de naturalesa intrínsecament interdisciplinària i en alguns casos Inter-facultatius. Aquests grups són integrats majoritàriament a l'Institut de Recerca en Nutrició i Seguretat Alimentària (INSA-UB) (<http://insa.ub.edu/recerca/directori-de-grups-de-recerca>), que te la seva seu oficial al CAT-UB, tot i ser integrat per grups de recerca de diferents facultats de la UB (Química, Geografia i Història, Biologia, Farmàcia i Ciències de l'Alimentació). La gran majoria dels grups disposen, a més, d'experiències d'èxit en transferència.
- Espais de recerca equipats amb tecnologies i sistemes analítics diversos per donar resposta a les necessitats dels grups de recerca, espais de innovació culinària i sala d'anàlisi sensorial, entre d'altres. Tanmateix, es disposa d'hivernacles i de camps experimentals disponibles per la recerca i transferència. Com a membres de la UB els investigadors del Campus de l'Alimentació tenen també accés als **CCITUB - Centres Científics i Tecnològics de la Universitat de Barcelona**, que disposa d'una amplíssima gama de d'infraestructures científic-tècniques d'última generació, amb els objectius de donar suport a la recerca i innovació, fer de mitjancers en les relacions universitat empresa i promoure la innovació i transferència tecnològica en el marc d'acords i projectes de **I+D+i** amb els sectors productius.
- Un potencial de gairebé 1000 alumnes dels tres graus que s'imparteixen, total o parcialment, en l'àmbit de l'alimentació, la nutrició i la gastronomia (Ciència i Tecnologia dels Aliments, Nutrició Humana i Dietètica, i Ciències Culinàries i Gastronòmiques), així com dels *masters* Universitaris que també es desenvolupen total o parcialment al CAT-UB. La UB és l'única Universitat de Catalunya que ofereix aquests tres graus a l'entorn de l'alimentació, el que afavoreix la captació de talent jove multidisciplinari.
- Un ventall d'empreses del sector de l'Alimentació i de la Gastronomia, amb les que ja hi ha interacció freqüent en el marc de projectes de recerca dels diferents grups i de projectes formatius pels alumnes dels diferents graus i màsters. La interacció amb les empreses es visualitza també en l'existència de càtedres Universitat-Empresa, concretament, al CAT-UB s'adscriuen les càtedres UB-Danone per una Alimentació Saludable i Sostenible i UB-Chartier World Lab de Gastronomia i Aromes.

e. Interacció freqüent i projectes compartits amb el tercer sector, tant a nivell local com del conjunt de l'àrea metropolitana.

INSTITUT DE RECERCA EN NUTRICIÓ I SEURETAT ALIMENTÀRIA DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA (INSA-UB)

L'INSA-UB està conformat per 23 grups de recerca, la majoria dels quals estan reconeguts com grups SGR (grups d'excel·lència) per l'AGAUR (Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca). El seu rendiment científic és excel·lent, amb nombroses publicacions en les revistes internacionals de més alt impacte i majoritàriament d'accés lliure (*Open Access*). Dels 23 grups de recerca que conformen l'INSA, gairebé la meitat (en tot o en part) es troben ubicats a l'edifici de Recerca Gaudí del Campus de l'Alimentació i el seu potencial de recerca es tradueix en una mitjana anual aproximada de 12 projectes de recerca competitius i 30 projectes de transferència.

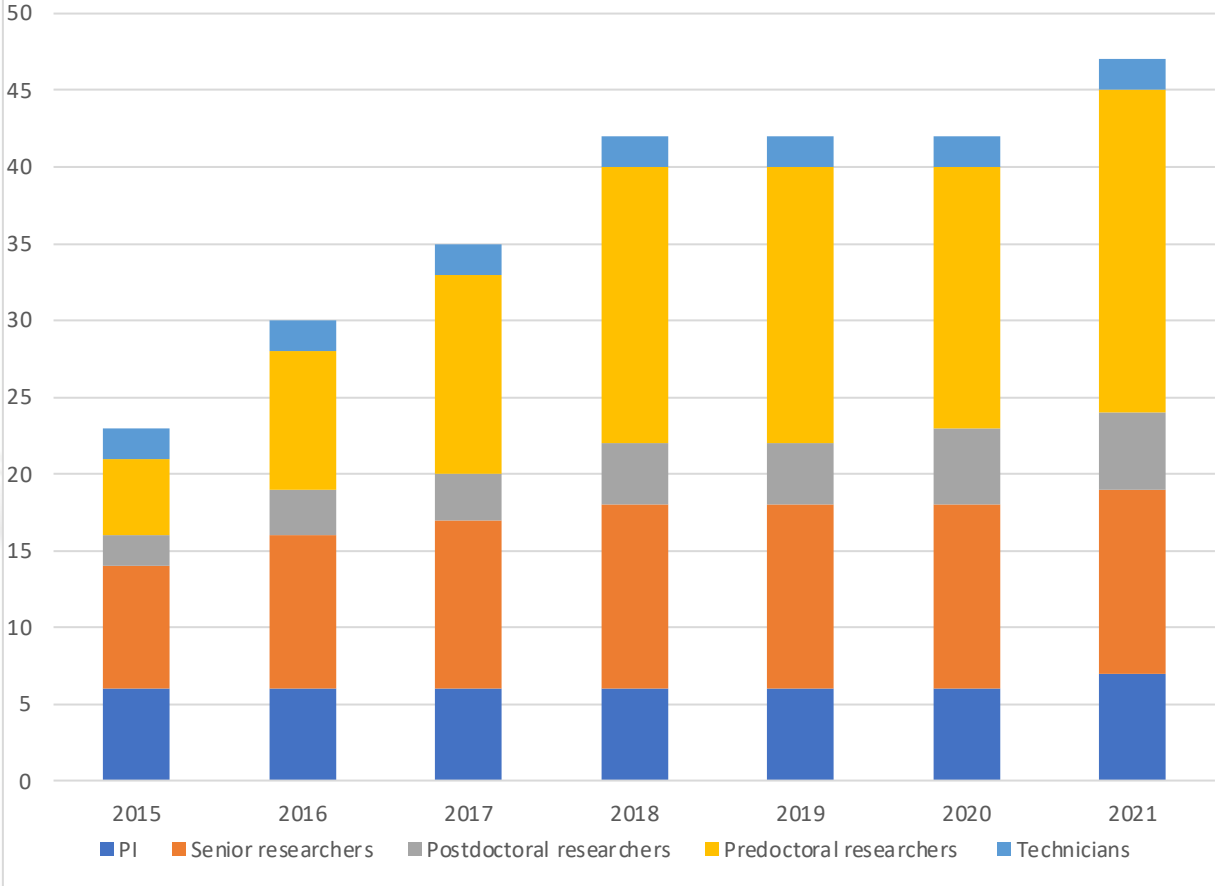
L'edifici de Recerca Gaudí, posa a l'abast dels investigadors un espai de 2.000 m2 amb àrees i laboratoris generals i especialitzats en Nutrició, Bromatologia, Química Orgànica i Inorgànica, Biologia Cel·lular, Bioquímica i Biologia Molecular, Microbiologia, així com serveis analítics diversos i especialment de cromatografia.

Els recursos humans i la infraestructura existent al CAT-UB poden constituir un nucli d'excel·lència en recerca, innovació i transferència, amb una clara vésant de transversalitat que possibilita la realització de programes multidisciplinaris que escalin la recerca, la creativitat, la innovació i la transferència als sectors productius i al tercer sector. A la següent figura es mostra l'evolució creixent del personal investigador que desenvolupa la seva activitat de recerca al Campus de l'Alimentació de Torribera.

(*) No s'han inclòs els estudiants de grau i màster que realitzen tasques de recerca experimental en el marc d'assignatures com el Treball Dirigit, el Treball Final de Grau (TFG) o el Treball Final de Màster (TFM)

Personal investigador al Campus de l'Alimentació de Torribera (*)

3. Expertesa i Potencial de recerca en el Campus de l'Alimentació de Torribera (UB)

Els **objectius globals de la recerca** que es desenvolupa al Campus de l'Alimentació de Torribera es poden emmarcar en tres grans eixos:

- a. Programes i estratègies **de recerca i innovació multidisciplinària al voltant de l'alimentació 5S** (Saludable, Segura, Sostenible, Social i Satisfactòria), promovent interaccions entre la Nutrició i la Salut, la Ciència i Tecnologia dels Aliments i la Gastronomia, sota la perspectiva de millorar la salut de la població mitjançant l'alimentació i un estil de vida saludable. També amb programes de recerca enfocats al disseny i reformulació de processos i productes per adaptar-los a les necessitats i conveniències actuals i futures de la societat en termes de Salut, Qualitat, Seguretat, Sostenibilitat i Sensorialitat. L'expertesa dels investigadors del Campus de l'alimentació també s'enfoca a l'obtenció de productes amb continguts reduïts dels nutrients que la OMS considera crítics per la salut (sal, sucre, greix) i enriquits en aquells que són positius (vitamines, antioxidants...). Les estratègies de reformulació dels aliments poden tenir especial impacte en col·lectius soci-sanitàriament vulnerables, ja que com es sabut són els que tenen una major prevalença de les anomenades malalties cròniques no transmissibles (ECNT en la terminologia de la OMS).
- Contribuir als **Objectius del Desenvolupament Sostenible (ODS) de l'agenda 2030 i de l'estratègia europea Green Deal**. En termes de sostenibilitat, la recerca del CAT-UB es dirigeix a contribuir a l'objectiu global de transformar el sistema alimentari per produir i consumir aliments respectuosos amb el medi ambient, aplicant estratègies d'economia circular, de reducció del malbaratament i de l'impacte ambiental. La valorització de subproductes i l'obtenció de noves fonts de proteïnes són reptes de futur immediat. Especial èmfasi per l'expertesa de molts dels grups de recerca en l'obtenció i valoració de components bioactius amb potencialitats en salut a partir de subproductes, i en l'avaluació de l'impacte d'aquests component en la prevenció de les ECNT. Tanmateix destacar l'expertesa en plataformes analítiques enfocades a contribuir a la prevenció de frauds, a l'autenticació alimentària, *Food Printing*, i a la valorització de productes de proximitat.
- Aplicació d'**eines de generació de dades a gran escala (big data) a la recerca**. Química, Biologia i Gastronomia computacional, incloent-hi: (a) Estudis bioinformàtics que relacionen estructura química, activitat i funció biològica, (b) Estudis quimiomètrics per quantificar descriptors que defineixen les propietats estructurals i fisicoquímiques de molècules i també metodologies i mètriques per establir mesures de similitud molecular en base al principi de que una major similitud molecular suposa una major similitud en el perfil biològic del compost. (c) Estudis per a determinar la possible interacció d'una petita molècula amb possibles receptors macromoleculars.

4. Tasts de la recerca que es desenvolupa al Campus de l'Alimentació de Torribera (UB).

4.1. ALIMENTACIÓ, NUTRICIÓ, GASTRONOMIA I SALUT

La majoria dels grups de recerca que desenvolupen la seva activitat de recerca al Campus treballen en temes vinculats amb les complexes relacions entre alimentació i salut, des de escenaris diferents però complementaris. A continuació es resumeix l'activitat dels diferents grups de recerca en aquest àmbit.

- El Grup **d'Amines i Poliamines Bioactives dels Aliments** treballa des de l'any 1982 en les anomenades amines bioactives dels aliments, entre les quals es troben tant substàncies amb efectes positius per la salut (Poliamines) com d'altres, com la histamina, relacionades amb efectes adverses. En els últims anys, la recerca d'aquest grup es focalitza en l'estudi d'una intolerància alimentària, poc coneguda, com es la intolerància a la histamina. Aquesta intolerància és principalment deguda a un dèficit de l'enzim Diamino-Oxidasa a nivell intestinal i cursa amb una simptomatologia similar a la de les al·lèrgies, tot i que el seu origen no està relacionat amb un mecanisme immunològic, sinó amb la presència de histamina i altres amines en alguns aliments. La recerca del grup s'orienta a l'obtenció de noves i més robustes evidències científiques tant per l'etiologia com pel diagnòstic i el tractament dietètic del símptomes associats a aquesta intolerància. Entre les fites recents a destacar, cal assenyalar que el grup és actualment capdavanter en l'estudi de la implicació de la microbiota intestinal en la etiologia de la intolerància i també en el desenvolupament d'estudis clínics d'intervenció per avaluar l'eficàcia del tractament dietètic amb l'objectiu de contribuir a millorar la qualitat de vida de les persones afectades.

Una altra línia de recerca d'aquest mateix grup es l'estudi de l'impacte de la ingesta de poliamines en la salut humana i la identificació de possibles fonts alimentàries per a poder enriquir la dieta en aquests compostos, pensant especialment en les persones grans per a contribuir a que puguin assolir un envelliment el més saludable possible.

- El Grup **Antioxidants Naturals**, també conegut amb el nom de "*Polyphenol Research*" és un grup de recerca nascut al 1993, i té un molt reconegut prestigi internacional. L'objecte fonamental de la seva recerca es l'estudi de compostos bioactius dels aliments i la seva activitat biològica en éssers humans, analitzant la seva presència en una

àmplia gama d'aliments i determinant els factors que afecten la seva biodisponibilitat. Destaquen entre aquests factors l'efecte que pot suposar el cuinat sobre la composició nutricional, els compostos bioactius i la qualitat sensorial dels aliments. En relació als estudis nutricionals, el grup és expert en optimitzar mètodes d'avaluació de biomarcadors nutricionals, en diferents mostres biològiques, per conèixer de forma més precisa la ingesta d'aliments, nutrients i patrons dietètics. Una de les principals línies de recerca en aquest àmbit és la identificació i quantificació de polifenols en orina com biomarcadors de la ingesta de fruites i verdures. A més, avaluen l'efecte de la dieta mediterrània enriquida amb aliments rics en compostos fenòlics sobre la modulació dels factors de risc de la diabetis tipus 2 i en la prevenció i reducció de malalties cardiovasculars. A més a més, dissenyen, implementen i avaluen estudis epidemiològics en nutrició; oferint així les eines necessàries per realitzar intervencions de prevenció i promoció de la salut amb més eficàcia.

- El grup **EICOSANOX** estudia des de fa varies dècades el paper dels àcids grassos i l'estrès oxidatiu en el control de la proliferació cel·lular, i especialment de les cèl·lules epitelials intestinals implicades en el càncer colo-rectal. En aquesta línia treballen particularment en analitzar el paper dels metabòlits de l'àcid araquidònic i més genèricament dels eicosanoids implicats en diferents mecanismes com la proliferació cel·lular, l'angiogènesi i la metastasi. També forma part de la seva recerca l'efecte del consum de diferents tipus d'olis i greixos i el paper de components minoritaris característics d'aliments de la Dieta Mediterrània (polifenols, carotenoids). Recentment, el grup ha diversificat la seva activitat amb noves línies de treball dirigides a estudiar si el sistema sensorial humà té la capacitat per a identificar la presència d'àcids grassos en els aliments mitjançant receptors gustatius específics. Aquesta línia de treball s'amplia a d'altres receptors gustatius que estudien en la població d'estudiants del Campus de l'Alimentació, amb l'objectiu de identificar adequadament la distribució dels llindars sensorials pels gustos bàsics de la població i poder analitzar la seva relació amb els patrons alimentaris, així com la predisposició a patir patologies de gran prevalença com són l'obesitat, la diabetis i la hipertensió.
- El grup **LIBIFOOD** (Lípids i Compostos Bioactius, Cadena Alimentària i Salut; <https://libifooden.wordpress.com/8-2/libifood/>) desenvolupa les seves activitats en el camp dels lípids des de ja fa més de 30 anys i, entre d'altres, aquest grup estudia aspectes relatius a l'avaluació de la ingesta d'alguns compostos lipídics i els efectes sobre l'organisme de diferents ingredients i compostos d'alteració (fitosterols, fibra, productes d'oxidació del colesterol). Una altra àrea de recerca del grup és l'estudi de l'efecte de la dieta sobre diferents indicadors de salut intestinal, com són la capacitat per absorbir nutrients i la funció intestinal de barrera. Aquests estudis es porten a terme tant en condicions fisiològiques com en models d'inflamació intestinal.
- El grup de **Metabolòmica Nutricional** té entre els seus objectius detectar nous marcadors per avaluar la ingesta de compostos de la dieta, aliments i/o patrons dietètics ("*Food Metaboloma*"). Mitjançant les eines metabolòmiques el que es pretén en definitiva es avançar en el coneixement de les complexes relacions entre dieta, nutrició i salut, ja que poden permetre fer una estimació acurada del consum dels compostos dietètics i també alhora són claus per avançar en l'aplicació de pautes de nutrició personalitzada.
- El grup de **Nutrició Aplicada** (GRNA) treballa actualment en diferents projectes de recerca competitiva orientats principalment en 3 línies d'investigació: Nutrició, activitat física i composició corporal, Nutrició i envelliment i Bases de dades de composició d'aliments i aplicacions informàtiques en nutrició i dietètica. En totes elles intenta conjugar la nutrició bàsica amb els aspectes més pràctics, dedicant una especial atenció a la seva aplicació dietètica i als aspectes culinàris i de preparació d'aliments. Així, per exemple, es dissenyen estratègies per incrementar la densitat nutricional de plats destinats a gent gran amb problemes de disfàgia o anorèxia, s'investiga en suplementes destinats a reduir la sarcopènia i estimular la síntesi de proteïna muscular i també investiga en mètodes per a calcular la composició nutricional de formulacions industrials i receptes culinàries per a la seva utilització en diferents camps (etiquetatge nutricional, esport, consell dietètic, epidemiologia nutricional, etc.).
- El grup **Nutritional Cell Signaling** es dedica a l'estudi científic necessari per a poder desenvolupar un complement alimentari o un aliment nutricionalment millorat o funcional, amb efectes positius per a la salut. Els objectius específics de la seva recerca són: (a) Conèixer els mecanismes moleculars que permeten a les cèl·lules respondre als senyals que reben del seu entorn a través de la dieta, (b) Entendre els efectes de l'alimentació sobre la salut i el benestar a través de l'estudi dels mecanismes pels quals els nutrients i altres compostos dels aliments exerceixen efectes saludables sobre patologies metabòliques com l'obesitat i la resistència a la insulina o per afavorir un envelliment saludable. (c) Cercar la millor manera de subministrar aquests compostos ja que la bioactivitat i la biodisponibilitat dels compostos bioactius dietètics es pot veure molt afectada per la matriu alimentària i pel seu processament. (d) Contribuir a l'estratègia de sostenibilitat alimentària de la UE que pretén protegir el medi ambient i garantir una alimentació saludable per a tothom, alhora que garanteix els mitjans de vida dels agricultors caracteritzant els efectes beneficiosos de fruites i verdures produïdes en proximitat. Els resultats més recents d'aquest grup han descrit la importància de la matriu alimentària en l'efecte positiu dels polifenols i els efectes

antiobesitat i antidiabètics del maqui, un fruit xilè molt ric en antocianines i del fruit de la Rosa canina (gratacul o gavarro, *escaramujo* en castellà).

- El grup de **Nutrició de Precisió i Crononutrició** està especialitzat en el disseny i desenvolupament d'estudis epidemiològics i de intervenció nutricional per a elucidar l'impacte que té el son i la preferència d'horaris (de menjar i dormir) sobre l'alimentació i el pes corporal en nens i nenes i adults joves. A més, aquest grup compta amb un important *know-how* en l'estudi del son i els ritmes circadians (d'activitat i temperatura) i la seva relació amb la composició corporal i la pèrdua de pes en pacients amb obesitat severa sotmesos a cirurgia bariàtrica. L'expertesa del grup s'estén també al paper que juga el son i els ritmes **circadiaris** en el pes corporal i l'alimentació de nens i adolescents amb trastorn de dèficit d'atenció i hiperactivitat, així com amb pacients amb diabetis tipus I.
- El grup de **Química, Biologia i Gastronomia Computacional** desenvolupa la seva recerca estudiant l'estructura i propietats de compostos naturals o sintètics per tal de comprendre el seu efecte en l'organisme humà, sempre amb l'objectiu final de millorar l'estat de salut de les persones. Una de les seves tasques és comprendre com molècules petites, com són els nutrients o els fàrmacs, interaccionen amb dianes macromoleculares (com proteïnes) amb la finalitat d'establir relacions entre l'estructura química i la seva activitat biològica. Apliquen eines de química computacional amb l'objectiu de corregir disfuncions patològiques associades a malalties metabòliques com són la diabetis i l'obesitat, o bé per identificar nous compostos bioactius que puguin esdevenir d'interès pel tractament de malalties neurodegeneratives i infeccioses. Aquest grup treballa també en projectes de recerca gastronòmica, que combinen ciència i cuina, per definir noves tècniques i processos culinaris, i desenvolupen estudis de gastronomia computacional, una disciplina emergent que treballa amb dades gastronòmiques emprant mètodes d'intel·ligència artificial, processament del llenguatge natural i anàlisi de xarxes per determinar les relacions que hi ha entre ingredients en diferents tradicions culinàries, comprendre l'estructura gastronòmica de conjunts o corpus de receptes i dissenyar noves propostes d'elaboracions.

4.2. SOSTENIBILITAT I ECONOMIA CIRCULAR

En els últims anys s'ha incrementat notablement la recerca aplicada en temes relacionats amb els ODS i més en particular en l'ODS 12, que planteja una producció i consum responsable d'aliments. Aquest objectiu tan ample inclou àrees multidisciplinàries que es treballen tant des del punt de vista experimental com des de la vessant de les ciències socials. En aquest sentit, des del Campus de l'Alimentació s'està impulsant l'Observatori de l'Alimentació (ODELA), per fomentar activitats acadèmiques i de recerca de tipus interdisciplinari (antropologia, comunicació, història, nutrició, economia, sociologia, entre d'altres), des d'un enfocament sistèmic i amb voluntat de servei a la societat, amb impacte a nivell local, nacional i internacional.

- L'**ODELA** es dedica a la investigació, difusió i gestió del coneixement sobre l'alimentació des d'una perspectiva social i cultural, impulsant i participant en accions i espais d'incidència social a l'àmbit de l'alimentació. Té una àmplia experiència en l'estudi de les pràctiques i actituds alimentàries en qualsevol de les fases de la cadena agroalimentària (producció, distribució, consum). Desenvolupa i difon estudis sobre les maneres de vida, opinions, percepcions, aspiracions, actituds i pràctiques de consum, utilitzant diverses metodologies de recerca (qualitatives, quantitatives, etnografia real i virtual). L'objectiu general de l'ODELA és observar, descriure, explicar i interpretar la variabilitat i l'evolució dels hàbits i els comportaments alimentaris per aconseguir una major i millor comprensió dels mateixos. I això, des d'un enfocament crític, que analitzi els aspectes relacionats amb la salut, l'impacte sobre les societats productores, i les conseqüències dels actuals hàbits de consum alimentari en els ecosistemes.

En aquest marc i amb la implicació de molts investigadors dels Campus s'han impulsat projectes per sensibilitzar contra el malbaratament alimentari i també avaluacions mitjançant qüestionaris dissenyats i valorats ad hoc per analitzar el grau de coneixements i les percepcions dels estudiants del Campus i de tota la comunitat UB sobre Alimentació Sostenible. Aquest estudi es considera un pas previ necessari per dissenyar estratègies d'èxit per aconseguir els canvis necessaris en el comportament alimentari per tal de transformar el sistema alimentari cap a un model saludable per les persones i pel planeta.

Com a exemples de projectes experimentals concrets que s'estan desenvolupant actualment en l'àmbit de la sostenibilitat i l'economia circular podem citar:

- El grup de recerca **Amines i Poliamines bioactives dels aliments** ha endegat una línia de treball centrada en la re-valorització de subproductes vegetals per a millorar la seguretat de productes fermentats. Tanmateix aquest grup està treballant en la validació de metodologies per incorporar paràmetres nutricionals en els diferents sistemes emprats per avaluació de l'impacte ambiental dels aliments sota una mirada sistèmica de tota la cadena de valor dels aliments. També i degut al creixement de la població vegetariana i vegana que demanda productes per

substituir als productes d'origen animal, han iniciat una nova línia de treball per tal de caracteritzar nutricionalment els productes plant-based (anàlegs càrnics i begudes vegetals) i comparar-los amb els productes que poden substituir.

- El **grup de recerca de vins, aromes i factors de qualitat** porta a terme estudis de caracterització del sector agroalimentari i fruit d'aquesta línia de treball cal destacar el projecte "Trasllat al sector agroalimentari de l'interès gastronòmic de 15 espècies silvestres i 15 varietats tradicionals". L'objectiu d'aquest estudi, realitzat amb el col·lectiu Eixarcolant, era mostrar als agricultors i al conjunt de la població l'interès de les espècies silvestres com a font de diversificació, innovació, sostenibilitat i viabilitat econòmica, donant a conèixer a més a més el seu potencial gastronòmic i reforçant la cadena de valor dels productes agroalimentaris.
- En línia amb la valorització dels productes autòctons, diversos grups de recerca del Campus de l'alimentació, estan treballant actualment en el projecte "Característiques fisicoquímiques, nutricionals i aromàtiques del Pa de Pagès Català (IGP) i la seva massa mare" en col·laboració amb el Consell Regulador de la IGP Pa de Pagès Català.

4.3. QUALITAT I SEURETAT DELS ALIMENTS

L'estudi dels elements determinants de la qualitat i seguretat dels aliments, així com dels factors que les comprometen, és un altre àmbit important de estudi dels grups de recerca ubicats al Campus de l'Alimentació. A tall d'exemples de la recerca que es realitza en aquest àmbit podem destacar el treball que realitzen els següents grups de recerca:

- El grup **Amines i Poliamines bioactives dels aliments**, des dels seus inicis, ha estat pioner en l'anàlisi de les anomenades "Amines Biògenes" (histamina, tiramina, cadaverina i putrescina), i la seva quantificació en molts diverses matrius alimentàries. També treballen en l'estudi dels factors que expliquen la seva acumulació en els aliments i en el desenvolupament d'estratègies per controlar-ne la seva formació, ja que si són presents en quantitats elevades incideixen negativament en la qualitat i la seguretat dels productes que les contenen.
- El grup d'**Anàlisi de contaminants en aliments** centra la seva recerca actual en l'estudi de possibles contaminants en algues comestibles, el consum de les quals ha augmentat notablement en els darrers anys pels potencials beneficis que poden aportar a la salut, ja que són una bona font de vitamines A, B1, B12, C, D i E, riboflavina, niacina, àcid pantotènic i àcid fòlic i de minerals com sodi, calci, potassi, clor, sulfur i fòsfor entre d'altres. Tot i això, les algues també poden acumular contaminants presents a l'aigua marina, com és el cas de l'arsènic. Un cop assimilat aquest metal·loide, generalment en forma d'arseniat, les algues el metabolitzen per formar altres compostos com formes metilades i arsenosucres, que presenten toxicitats diferents de les de l'arseniat i no ben conegudes. Aquest grup de recerca està molt especialitzat en el desenvolupament de mètodes d'anàlisi robustos i fiables que permetin identificar i quantificar les diferents espècies químiques d'arsènic presents a les algues. Aquest coneixement ha de permetre una millor avaluació del risc associat al seu consum. A banda d'aquesta línia actual de recerca, el grup disposa també d'una amplíssima experiència en l'anàlisi d'antibiòtics i dels seus residus en aliments d'origen animal.
- El grup **LIBIFOOD** té una amplíssima experiència en la caracterització de la fracció lipídica de diversos aliments d'origen vegetal i animal i en el desenvolupament i avaluació d'indicadors de qualitat lipídica dels aliments relacionats amb l'origen i amb factors productius o tecnològics d'elaboració. L'avaluació té en compte diferents aspectes lligats al valor nutritiu, l'estabilitat oxidativa, la qualitat sensorial, etc. Aquests indicadors permeten optimitzar les condicions de diferents processos tecnològics i la millora de la qualitat i l'estabilitat del producte, per exemple amb l'ús d'antioxidants i l'envasament al buit o en atmosferes modificades. També permeten desenvolupar models per autenticar diversos aspectes dels aliments com ara el seu origen geogràfic o botànic o la seva qualitat comercial. També s'ocupa de l'estudi de les matèries grasses per a pinsos i la seva relació amb la qualitat i seguretat de la carn i d'altres aliments d'origen animal destinats al consum humà.
- El grup de **Metabolòmica Nutricional**, entre d'altres temàtiques, treballa també aplicant eines metabolòmiques a l'estudi de la composició de varietats catalanes de llegums. Entre els objectius d'aquesta recerca es troba la caracterització dels productes per tal de disposar de perfils de composició que siguin útils pel control de qualitat i la reducció de frauds alimentaris en aquest sector.
- El grup de **Vins, Aromes i Factors de Qualitat** desenvolupa la seva recerca en tres línies fonamentals: Caracterització d'atributs sensorials i de compostos determinants de la qualitat organolèptica, optimització de processos i millora de la qualitat dels aliments, i també en la valorització de residus de vinificació. En la línia de millora de processos es pot destacar el projecte "Promotor microbiòmic basat en un subproducte vínic per a la optimització de productes fermentats i complementos alimentaris". El subproducte estudiat són les lies del cava, que són les cèl·lules no viables de *Saccharomyces cerevisiae* naturalment plasmolitzades, que tenen característiques

antioxidants i aromatitzants i que es poden valoritzar utilitzant-les com a ingredient per afavorir processos fermentatius de la indústria alimentària (massa mare i embotits crus curats) o com a complement alimentari per la seva condició de prebiòtic. S'ha demostrat la seguretat del subproducte i la seva eficàcia per promoure fermentacions làctiques; a més la seva incorporació com a ingredient té potencial per inhibir *Listeria monocitogenesis*, microorganisme patògen d'actualitat higiènico-sanitària. Per últim assenyalar que el grup desenvolupa tècniques d'anàlisi sensorial, mètodes instrumentals per a l'autenticació organolèptica i metodologies microbiològiques, tant des del punt de vista de la seguretat alimentària com des dels estudis metagenòmics.

- El Grup de **Virus Entèrics** (GVE, <http://www.ub.edu/virusenterics/>) presenta una destacada i llarga trajectòria a l'estudi de virus humans que infecten el tracte digestiu, com són els virus de l'hepatitis A i l'hepatitis E, agents patògens responsables de gastroenteritis (astrovirus, norovirus, sapovirus, rotavirus, adenovirus, etc.), i virus associats a infeccions neurològiques (enterovirus, astrovirus). Des d'una perspectiva bàsica el grup estudia diversos aspectes moleculars de la seva patogènesi i epidemiologia, i des d'una perspectiva aplicada, el grup analitza el paper dels virus entèrics com a contaminants ambientals i d'aliments, validant alhora mesures de control aplicables a aigües o aliments, així com millores en el camp de la producció de vacunes. Des de l'aparició de SARS-CoV-2, pel fet que el virus també s'excreta a la femta dels individus infectats, el GVE el va incorporar a les seves línies de recerca per poder contribuir al control de la pandèmia aportant els seus coneixements sobre virologia molecular bàsica i aplicada. Des del 2019, el GVE va impulsar la creació al Campus de l'Alimentació de Torribera del Laboratori SAVCA (Serveis d'Anàlisi de Virus a la Cadena Alimentària i Cicle de l'Aigua), per oferir serveis especialitzats a empreses privades i organismes públics relacionats amb la seguretat virològica d'aliments.

Agraïments.

Aquest article ha estat possible gràcies a la col·laboració dels diferents grups de recerca que desenvolupen la seva activitat investigadora al Campus de l'Alimentació de Torribera. Tots ells han aportat per aquest article un petit tast de la seva activitat investigadora, amb la voluntat de visualitzar l'expertesa i el potencial de recerca del nostre Campus. També per fer palès la multidisciplinarietat i complementarietat dels diferents grups, la qual cosa dona una fortalesa al potencial de recerca poc habitual en altres entorns d'investigació. Aquesta multidisciplinarietat és un fidel reflex de la transversalitat de la recerca en Nutrició, Alimentació i Gastronomia. Gràcies també als editors de la revista **GRAMENETUM** per donar-nos l'oportunitat de que la nostra recerca sigui coneguda per la ciutadania de Santa Coloma de Gramenet.

Dra. M. Carmen Vidal Carou.

Catedràtica de Nutrició i Bromatologia UB.

Directora del Campus de l'Alimentació de Torribera,
per delegació del Rector de la Universitat de Barcelona.

Ecometropoli, centre d'educació ambiental de Santa Coloma de Gramenet, un espai per la ciència ciutadana i la investigació científica

Tomás Carrión Bernal
Biòleg i expert en gestió ambiental.

Renaturalització i Biodiversitat del Besòs.
Impulsor d'Ecometròpoli

1. Introducció

Han passat ja 10 anys des de la posada en marxa del Centre d'Educació Ambiental Municipal Ecometropoli, inaugurat l'any 2011 al Pavelló Montserrat del Recinte Torribera, un nou espai recuperat per a la ciutadania amb usos ambientals, sociosanitaris, universitaris, culinaris i educatius, i porta d'entrada a la Serralada de Marina, un dels valors naturals més preuats de l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

En el marc de l'acció local per assolir els 17 Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) aprovats per les NNUU al setembre del 2015, Ecometropoli pretén consolidar una oferta permanent d'educació ambiental a les àrees del medi natural (Serralada de Marina), la recuperació ecològica del riu Besòs, la protecció i recuperació de la biodiversitat urbana i autòctona, el desenvolupament de l'agricultura urbana i els horts urbans, l'eficiència energètica a les llars i l'adaptació al canvi climàtic i la mobilitat sostenible i segura.

Els programes educatius d'Ecometropoli s'emmarquen també en el Plan de Acción Mundial (GAP) sobre la Educació para el Desarrollo Sostenible, amb dos objectius principals: en primer lloc, reorientar l'ensenyament i l'aprenentatge, de manera que tothom tingui l'oportunitat d'adquirir coneixements, competències, valors i actituds que els permetin contribuir al desenvolupament sostenible i, en segon lloc, enfortir l'ensenyament i l'aprenentatge en tots els programes i activitats que promouen el desenvolupament sostenible.

El programa educatiu i de ciència ciutadana d'Ecometropoli pretén, específicament, augmentar el nivell d'informació i formació de la població metropolitana que freqüenta l'entorn natural de Santa Coloma de Gramenet i el Parc Fluvial del Besòs. La finalitat principal d'aquest centre és, per tant, la sensibilització de la població colomenca i metropolitana de totes les edats sobre la importància de protegir el medi ambient, i difondre la biodiversitat de l'entorn natural de la ciutat i de l'ecosistema urbà.

Ecometropoli

Font: Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet

2. Situació inicial

Ecometropoli, Centre d'Educació Ambiental de Santa Coloma de Gramenet és un projecte que s'emmarca en el Programa de Restauració d'Àrees Periurbanes, mitjançant la creació de les Escoles Taller de Medi Ambient (1994 a 2011) i Plans Locals d'Ocupació (2011-2021) de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet. Aquest Programa ha estat reconegut pel Comitè Hàbitat de Nacions Unides com a pràctica Good (2002) i pràctica BEST (2006) en el marc del Dubai Internacional Award¹.

En 1994 la situació de la corona periurbana de Santa Coloma de Gramenet i del Riu Besòs reflectia una elevada deterioració de les condicions ambientals per abocament incontrolat de residus, elevada incidència d'incendis forestals, baixa qualitat de les aigües en el curs fluvial, així com l'absència de percepció de valor per a la població del patrimoni ecològic i de l'entorn natural de Santa Coloma, i, finalment, un baix nivell de formació ambiental en els diferents nivells educatius, així com, en les associacions cíviques i la població en general. En concret es defineixen els següents ítems en la situació inicial:

1. Presència d'abocadors incontrolats de residus en la zona forestal, el llit fluvial i en la zona periurbana.
2. Necessitat de zones verdes i d'oci a la ciutat com a contraposició al dens teixit urbà (voluntat d'avançar cap a una ciutat més verda i sostenible).
3. Desocupació i falta de professionalització d'un sector dels joves de Santa Coloma de Gramenet i d'una població major de 45 anys.
4. Necessitat de conscienciació ciutadana i d'implicació individual en els problemes de l'entorn per a modificar les actituds dels ciutadans cap a aquest.

L'Ajuntament de Santa Coloma impulsa en 1994 el Programa de Restauració d'Àrees Periurbanes com a estratègia d'actuació, a llarg termini, en el medi natural i en 1997 inicia el Projecte de Recuperació Ambiental del Tram Final de Riu Besòs mitjançant el finançament de Fons de Cohesió².

Ecometropoli, Centre d'Educació Ambiental de Santa Coloma de Gramenet s'inclou, per tant, com a instrument educatiu, en els esmentats programes els quals plantegen, amb caràcter general, els següents objectius que van motivar la seva creació en 1994 i 1997, respectivament, i que s'han desenvolupat fins ara:

1. La recuperació ecològica dels espais periurbans i fluvials i la seva transformació en àrees d'oci i educatives per a la població (àrees de transició ciutat-entorn natural)
2. La inserció laboral en famílies professionals de l'àmbit del medi ambient per als i les joves del municipi, així com per a les persones en situació d'atur laboral majors de 45 anys.
3. La participació activa d'entitats cíviques i del sector educatiu de la ciutat, especialment, les situades en els barris en els quals es localitzen les àrees d'intervenció.
4. La recuperació activa de la biodiversitat de les dues principals àrees naturals del municipi de Santa Coloma de Gramenet: la Serralada de Marina i el Riu Besòs³.

5. La creació d'un espai permanent d'educació ambiental de referència en l'Àrea Metropolitana de Barcelona i per al conjunt de la població de l'àrea del Besòs, en general, i la població de Santa Coloma de Gramenet, en particular.

Ecometropoli ha consolidat una oferta permanent de tallers d'educació ambiental i ciència ciutadana en les àrees del medi natural (Serralada de Marina), la recuperació ecològica del Riu Besòs, la protecció i recuperació de la biodiversitat urbana i autòctona, el desenvolupament de l'agricultura urbana i els horts urbans, l'eficiència energètica en les llars i l'adaptació al canvi climàtic i la mobilitat sostenible i segura.

Ecometropoli

Font: Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet

El programa educatiu de Ecometropoli pretén, també, augmentar el nivell d'informació i formació de la població metropolitana que freqüenta l'entorn natural de Santa Coloma de Gramenet i el Parc Fluvial del Besòs.

La finalitat principal d'aquest centre és, per tant, la sensibilització de la població colomenca i metropolitana, de totes les edats, sobre la importància de protegir el medi ambient i difondre la biodiversitat de l'entorn natural de la ciutat. L'estratègia d'acció es basa en el desenvolupament de projectes d'educació ambiental i ciència ciutadana que propiciïn l'adquisició de coneixements, hàbits i conductes que condueixin a la cura i millora de l'entorn mediambiental, mitjançant l'anàlisi dels problemes derivats de la relació de l'home amb el medi i la participació en activitats que portin a la reflexió, el compromís i l'actuació responsable cap a l'entorn. Així mateix, tracta de fomentar hàbits de vida saludable, constituint un recurs que faciliti la incorporació de l'educació ambiental i d'altres ensenyaments transversals (educació del consumidor, educació viària, etc.) en el currículum escolar.

3. Objectius i metes establerts inicialment per al projecte

El Pla Director del Centre d'Educació Ambiental ECOMETROPOLI i el Projecte Executiu de construcció del centre es defineixen en 2006 i 2008, amb l'objectiu de la seva posada en marxa en 2011 amb la primera oferta de programació.

Els principals objectius van ser:

1. Consolidar un espai de referència metropolitana en l'àmbit de l'educació ambiental en el Recinte de Torribera.
2. Potenciar el coneixement de l'Agenda 21 local de Santa Coloma de Gramenet i dels plans estratègics de recuperació de la biodiversitat urbana i autòctona, d'adaptació al canvi climàtic i ecologia urbana.
3. Millorar el resultat dels indicadors de sostenibilitat del municipi.
4. Recuperar la biodiversitat urbana i autòctona mitjançant programes científics de reintroducció d'espècies autòctones (per exemple, **hacking de rapinyaires i anellaments científics**).
5. Desenvolupar programes educatius en el marc del Programa d'Activitats Educatives Complementàries al Currículum (PAECC) Municipal i Metropolità en els diferents àmbits del desenvolupament sostenible.

6. Assegurar la participació de les entitats ciutadanes i col·lectius no formals en les activitats d'educació, formació i informació ambiental del municipi.
7. Contribuir al desenvolupament de bones pràctiques per la sostenibilitat del municipi, assegurant la disseminació i transferibilitat dels projectes⁵.

4. Estratègia de projecte i institucions col·laboradores²

La definició de l'estratègia es realitza, inicialment, des de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet amb les entitats cíviques i sectors educatius basada en els següents antecedents:

1. La necessitat d'actuar de manera urgent i integradora sobre la degradació de la corona periurbana i el Riu Besòs mitjançant instruments educatius⁸.
2. La millora de les capacitats d'accés al mercat laboral dels i les joves de Santa Coloma de Gramenet, en les famílies professionals del medi ambient, en general, i de l'educació ambiental, en particular.
3. L'aprovació del Pla Especial de Gestió de la Serralada de Marina, en 2002, com a instrument de gestió que obre la porta a una etapa de consolidació de les infraestructures del parc, entre elles, la creació d'equipaments educatius propis de referència metropolitana a l'entorn de la Serralada de Marina i del Riu Besòs.

L'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet finança els projectes del Programa de restauració d'àrees periurbanes i Ecometropoli a través de fons propis i d'altres administracions com del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya (Fons Social Europeu) i de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, així com disposa de la col·laboració tècnica i econòmica del Consorci del Parc Serralada de Marina i de la pròpia Diputació de Barcelona. El Ministeri d'Economia i Hisenda del Govern Central es converteix, mitjançant els Fons FEIL 2009 i FESSL 2010, en la principal entitat finançadora de la posada en marxa d'Ecometropoli.

5. Metodologia de treball i el pla temporal.

2006-2021

Coordinació interadministrativa entre l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, l'Àrea Metropolitana de Barcelona, el Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya, l'Àrea d'Espais Naturals de la Diputació de Barcelona, el Consorci de la *Serralada de Marina i el Ministeri d'Economia i Hisenda del Govern Central.

2007

Signatura del conveni de cessió del Pavelló Montserrat entre l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet i la Diputació de Barcelona i creació de la Comissió Tècnica de redacció del Pla Director de Ecometropoli.

2008

Elaboració del Projecte Executiu de construcció de Ecometropoli mitjançant l'aplicació de criteris d'estalvi energètic.

2009

Elaboració de continguts dels àmbits del Programa d'Activitats i Espais Expositius.

2010

Concurs públic per a l'execució de les obres de rehabilitació del Pavelló Montserrat (de 1100 metres quadrats de superfície útil) i de la construcció del Parc de mobilitat sostenible i segura (de 600 metres quadrats de superfície útil). Import de projecte: 385.000 euros.

Definició de les tasques del projecte a realitzar per la Casa d'Oficis Municipal per a joves entre 18 i 25 anys.

Desenvolupament de l'encàrrec d'elaboració de continguts i construcció dels àmbits següents del Programa d'Activitats i Espais Expositius:

- Exposició permanent **Bosc** sobre els hàbitats de la Serralada de Marina.
- Espai **El Riu** (sobre l'ecosistema recuperat del Riu Besòs) amb aquari i terrari.
- Espais d'audiovisuals **Eco i Sala Terra**.

- Espai expositiu del **Bosc urbà** on es descriu la ciutat com a ecosistema. Espai expositiu "La sala de les petjades" on es mostren els rastres d'animals i els sons i imatges de la fauna nocturna.
- Espai de sales taller 1, 2 i 3 per a diferents franges d'edat.
- Espai de l'ecologia domèstica (sales de tallers adaptades al funcionament dels habitatges mitjançant reconstrucció dels ambients domèstics).
- Espai de conservació del patrimoni del Fons d'Història Natural Joan Vicente Castells (investigador i paleobotànic colomenc).
- Ubicació del Programa de hacking d'espècies autòctones i espai exterior d'hotel d'insectes, horts domèstics i ecològics.
- Espai exterior: Parc de mobilitat sostenible i segura en coordinació amb l'Àrea Educativa de la Policia Local de Santa Coloma de Gramenet.

Ecometropoli

Font: Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet

2011

Inauguració i posada en marxa, al març de 2011, amb la primera oferta de programació dirigida a les famílies i als centres educatius (a partir de l'inici del curs 2011-2012).

Procés de muntatge i instal·lació dels elements i infraestructures.

Definició dels perfils professionals del personal (joves entre 18-25 anys) a seleccionar en el marc dels Plans d'Ocupació Local per a la seva participació com a monitors i coordinadors del Programa d'educació ambiental de Ecometropoli.

Desenvolupament del Pla de Comunicació a població, en general, àmbits educatius, població general i entitats cíviques.

2011-2021

Seguiment i continuïtat de l'oferta educativa.

Increment i diversificació d'aquesta oferta als àmbits determinats en el Pla d'Objectius inicial, acompanyat de la millora introduïda per contrast educatiu amb els equips docents del municipi i els grups de monitors i coordinadors que han participat en els diferents plans d'ocupació entre 2011 i 2016.

Introducció del Programa Municipal de Protecció i Recuperació de la Fauna Salvatge Autòctona en el municipi, en col·laboració amb el Consorci de la Serralada de Marina i el Centre de Recuperació de Fauna Salvatge de Torreferrusa de la Generalitat de Catalunya.

Millora de l'espai expositiu de l'ecosistema fluvial del Riu Besós amb la Universitat de Barcelona mitjançant activitats

de pesca científica.

Coordinació amb l'oferta educativa del Programa Municipal de Parcs i Jardins.

2016-2019

Posada en funcionament de la primera experiència de Recuperació de les vinyes a Santa Coloma de Gramenet, vinculada a Ecometropoli.

2018-2021

Desenvolupament del Projecte d'Aula K, Aula d'Educació Ambiental, com a extensió al Parc de Can Zam de les activitats de Ecometropoli.

6. Resultats obtinguts

Després de 10 anys de funcionament, Ecometropoli Centre d'Educació Ambiental s'ha consolidat com a centre de referència metropolitana i s'han obtinguts els següents resultats:

- Coordinació efectiva i compromís mutu entre les administracions implicades.
- Participació de 60 joves de la Casa d'Oficis Municipal en el Projecte de Rehabilitació del pavelló Montserrat, amb inserció laboral d'aproximadament un 40%.
- Col·laboració d'entitats educatives i cíviques en els processos de decisió previs.
- Benefici al conjunt de la població de Santa Coloma de Gramenet (117.000 persones).
- 33 escoles de formació primària i 6 instituts de formació secundària beneficiaris directes.
- Establiment de programes de col·laboració tècnica i científica amb diferents entitats, universitats i administracions.
- Participació de 100 joves dels Plans d'Ocupació Municipal en la coordinació i monitoratge en el Programa Educatiu de Ecometropoli.
- Programa d'Activitats Educatives Complementàries al Currículum Escolar (PAECC) de Santa Coloma de Gramenet.
- Campus i activitats d'estiu.
- Visites d'entitats cíviques i culturals.
- Visites dirigides i espontànies de cap de setmana.
- Creació de la primera experiència de demostració d'hort domèstic i edició del manual **De l'hort a la taula**.
- Consolidació del nucli zoològic d'espècies autòctones de peixos i amfibis en l'Espai El Riu.
- Establiment del Programa Municipal de Protecció i Recuperació de la Fauna Salvatge Autòctona mitjançant experiències de *hacking*, d'anellament científic i hotels d'insectes pol·linitzadors.

7. Indicadors d'efectivitat i impacte del projecte.

Es van definir els següents objectius d'efectivitat i impacte, a curt i mitjà termini, en la fase de consolidació de Ecometropoli i que finalitza el pròxim curs acadèmic 2021-2022:

1. Objectiu de freqüentació anual (per curs escolar i any): 10.000 alumnes a l'any i 1.500 adults (alumnes i alumnes entre 4 i 18 anys i adults de 18 anys d'ara endavant).

Resultats: 135.000 persones, un 80 % colomenques i colomencs, i s'hi han dut a terme més de 3.000 tallers per a grups; el 84 % adreçats a un públic escolar, un 11% a públic familiar, i un 4% a casals d'estiu. 48.801 alumnes i 13.734 adults (balanç global des de març de 2011 a juliol de 2016).

2. Objectiu de més de 200 tallers efectius/curs escolar amb grups escolars, entitats o grups informals i famílies.

Resultats: 300 tallers efectius realitzats/curs escolar (mitjana del període 2011-2021).

3. Grau d'inserció laboral dels alumnes d'escoles d'oficis i participants en plans d'ocupació superior al 40% (en el conjunt de Cases d'Ofici i Plans d'Ocupació).

4. Creació efectiva d'1 empresa d'autoocupació en educació ambiental d'actuació metropolitana.

5. Posada en marxa de la primera experiència municipal d'hort domèstic i ecològic.
6. Nombre d'individus alliberats de dues espècies autòctones de rapinyaires.

Resultats: 9 individus de xoriguer comú (*Falco tinnunculus*) i 3 individus d'òliba comuna (*Tyto Alba*).

8. Transferibilitat

El Programa de Ecometropoli amb instruments d'acció com les Escoles-Taller i Cases d'Oficis per a joves i els Plans d'Ocupació per a majors de 45 anys en risc d'exclusió social és, en la nostra opinió, un model exportable a ciutats i pobles d'alta densitat de població pròxims a zones naturals a conservar.

Així s'ha disseminat a través de la Xarxa de Ciutats i Pobles per a la Sostenibilitat i de la Xarxa Espanyola de Municipis i Províncies d'Espanya, així com en el Congrés bianual de Medi Ambient (Conama).

Creiem que la formació ocupacional dels joves i les persones en situació d'atur dilatat millora la valoració de la importància d'ecosistemes, hàbitats, fauna i flora creant vincles permanents entre la ciutadania i els espais naturals.

Promou, així mateix, nous valors de qualitat de vida entre la comunitat de zones urbanes, que se sent alhora objecte i part de l'acció pública en un marc local però que avança cap a concepcions integradores de la relació amb el medi ambient.

Ecometropoli Centre d'Educació Ambiental ha demostrat ser una experiència transferible com a instrument educatiu per a les noves generacions i les famílies i ha rebut les visites de grups procedents de tota l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

Les més de 135000 persones que han participat de les activitats d'Ecometropoli ens els primers 10 anys de consolidació de l'equipament, al costat del paper del centre com a referent del Programa de Recuperació i Protecció de la Fauna Salvatge en el municipi de Santa Coloma de Gramenet, avalen la validesa d'aquest model com a instrument estratègic educatiu i que combina els paràmetres de biodiversitat, protecció dels ecosistemes forestal i fluvial, coneixement de les energies renovables i l'eficiència energètica, mobilitat sostenible i segura i renaturalització de les ciutats mitjançant horticultura urbana i recuperació de fauna.

L'experiència ha estat replicada per altres municipis de la província de Barcelona com a model de microactuació participada pels alumnes, docents, col·lectius educatius de joves amb dificultats d'adaptació i entitats ciutadanes.

9. Tres experiències científiques i de ciència ciutadana, el hacking de rapinyaires, els anellaments científics i els hotels d'insectes.

Hacking de rapinyaires diürnes i nocturnes

Ecometropoli és, com hem vist, un centre d'educació ambiental de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, ubicat al recinte Torribera, a 100 metres del Parc de la Serralada de Marina, lluny de carreteres principals. Part de les seves funcions es acostar la natura als ciutadans i ciutadanes de l'àrea metropolitana de Barcelona. Aquest any 2014 em començat a portar a terme el **Programa de protecció i recuperació de fauna salvatge autòctona**.

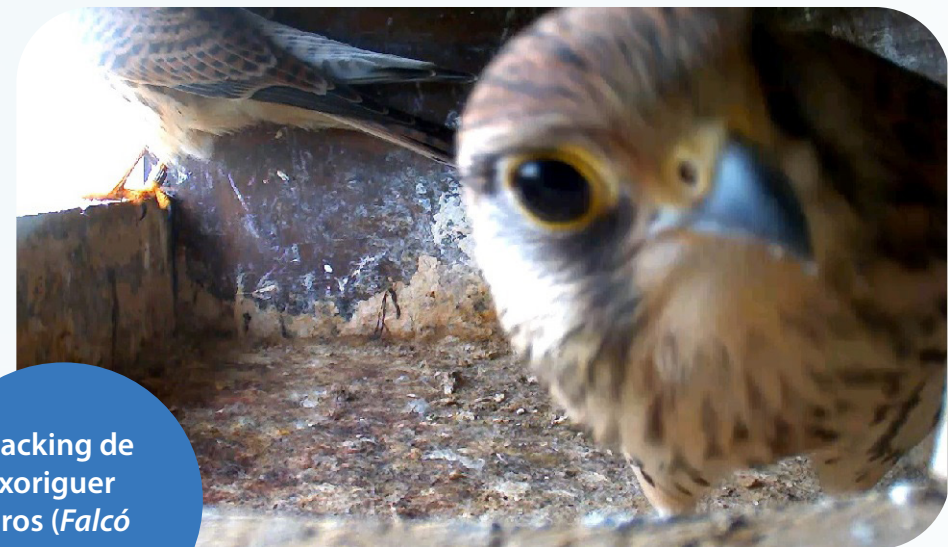
Dins d'aquest Programa, s'han dut a terme dues línies de treball, principalment. Per una banda el **hacking** de xoriguer gros (*Falco tinnunculus*) i òliba (*Tyto alba*) i, en segon lloc, la instal·lació d'hotels per insectes (pol·linitzadors) integrats a les taules de l'hort domèstic i ecològic.

El "hacking" és un tipus d'alliberament suau, on l'animal passa per un procés d'aclimatació al medi, controlat pels experts que la realitzen, abans d'alliberar-lo.

El centre ofereix les seves instal·lacions per fer tècniques de hacking, amb la finalitat de protegir, recuperar i reintroduir espècies com l'òliba (*Tyto alba*) o el xoriguer gros (*Falco tinnunculus*), ambdues protegides per la legislació europea, espanyola i catalana, acompanyant les accions d'un complement educatiu adreçat a les escoles i ciutadans que s'acosten al centre i per donar a conèixer la importància de la protecció de la natura. El hacking és un tipus d'alliberament suau, on l'animal passa per un procés d'aclimatació al medi controlat pels experts que la realitzen abans d'alliberar-lo.

El centre compta amb un primer pis buit, on no es fa cap activitat. Aquest pis consta amb una habitació a la part més ombrívola perfecta per la reintroducció d'òliba, i amb una cambra a la part solana del edifici, idònia per la reintroducció de xoriguer gros. Des de la cambra solana es pot veure el jardí i la resta d'edificis del recinte Torribera; des de l'habitació obaga es pot veure un petit bosc, un complex esportiu i el Parc de la serralada de Marina.

Les caixes nius han estat facilitades per una empresa especialitzada en conservació de fauna. La sortida de les caixes-niu estan orientades a l'exterior perquè els polls ho puguin veure i han d'estar a certa alçada, en un lloc tranquil i poc freqüentat, on doni l'ombra.

Hacking de
xoriguer
gros (*Falco
tinnunculus*)

Font: Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet

Tant a la caixa com a les finestres estan instal·lades unes càmeres per facilitar la supervisió dels individus i la tasca d'aproximació ciutadana al projecte. Es tenen en compte totes les observacions diürnes dels xoriguers que es fan (molt més fàcil per la identificació posar anelles de colors o pintar plomes de colors). A banda, també s'anota el règim d'alimentació. Tota aquesta informació es recopila i és utilitzada per fer un informe final de hacking. La supervisió de hacking és realitzada per personal especialitzat i titulat del Centre d'Educació Ambiental Ecometropoli i pels Agents Rurals de la Generalitat de Catalunya.

El hacking ens pot proporcionar una gran informació (egagròpiles, plomes, etc) per plantejar estudis de futur relacionats amb la recuperació de la biodiversitat present al nostre medi natural.

Durant el període 2014-2020 s'han reintroduït 9 exemplars de xoriguer gros (*Falco tinnunculus*) i 3 d'òliba (*Tyto alba*). Actualment es realitzen estudis de seguiment de les poblacions de xoriguer gros i d'òliba en col·laboració amb la Generalitat de Catalunya i el Consorci del Parc Serralada de Marina.

Hacking d'òliba
(*Tyto alba*)

Font: Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet

Els anellaments científics

L'anellament científic d'ocells és un mètode d'estudi basat en el marcatge individual dels ocells. Qualsevol registre d'un ocell anellat pot oferir una gran quantitat d'informació sobre la seva biologia, especialment sobre els seus desplaçaments migratoris o de distribució biogeogràfica.

Això permet traçar les línies de vol definides pels parells de dades anellament-recuperació. És possible definir les rutes migratòries de les diferents espècies d'ocells. Així com les seves àrees de descans, permetent obtenir informació molt valuosa per a la planificació de sistemes integrats d'espais protegits per a les aus.

Des d'Ecometropoli s'han desenvolupat anualment campanyes d'anellament científic, amb la col·laboració d'ornitòlegs autoritzats en el desenvolupament d'aquestes tasques de l'Institut Català d'Ornitologia.

Blauet (*Alcedo atthis*)

Font: Tomàs Carrión

Hotels d'insectes pol·linitzadors

A Santa Coloma ha crescut el nombre d'horts urbans a terrasses i balcons i l'Ajuntament ha instal·lat 7 horts comunitaris a diferents barris. Aquests horts segueixen les normes del cultiu ecològic, per això tenen uns aliats vitals per poder créixer i produir fruits: els insectes.

Basada en aquesta estratègia l'Ajuntament ha desenvolupat a Ecometropoli un model d'hotels d'insectes que ha estat ideat i elaborat pels tècnics del centre amb troncs buits d'atzavara (*Agave americana*), una planta al·lòctona i invasora que és retirada del medi natural de la Serralada de Marina.

Aquest model, perfeccionat amb posterioritat, s'ha desenvolupat també a diferents projectes de la ciutat on s'han instal·lat en espais públics com el nou Passeig de la Salzereda, on la renaturalització és un dels criteris de disseny per la millora de la biodiversitat urbana.

10. Resultats globals

L'Ajuntament va inaugurar el Centre d'Educació Ambiental Ecometropoli ara fa deu anys, el 17 de març de 2011. Des de llavors, hi han passat més de 135.000 persones, la gran majoria colomenques i colomencs, i s'hi han dut a terme més de 3.000 tallers per a grups; el 84 % adreçats a un públic escolar, un 11% a públic familiar, i un 4% a casals d'estiu.

El centre ha consolidat diferents espais educatius i projectes destacats, que s'han anat posant en marxa al llarg dels seus primers 10 anys (2011-2021) de vida.

D'altra banda, responent a les polítiques d'educació ambiental del municipi, s'han consolidat diverses iniciatives importants, com el Programa d'Activitats d'Educació Ambiental, un recull d'activitats científiques que inclouen tallers gratuïts sobre astronomia, botànica, micologia, paleontologia, etc.

També destaquen els tallers que s'ofereixen al Programa d'Activitats Educatives Complementàries al Currículum de les escoles, els Programes de seguiment de fauna, com els anellaments d'ocells o els seguiments de les poblacions

de peixos, o les accions del Programa de millora de la biodiversitat, mitjançant la instal·lació o fabricació de caixes per afavorir la presència d'ocells, ratpenats o insectes.

L'oferta es va veure incrementada amb la incorporació de les Jugateca ambientals del Parc de Can Zam (2015) i la del Parc del Molinet i l'Aula Ambiental de Can Zam Isabel Muñoz (2018).

Font: Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet

Gràfic 1 Assistents a les activitats d'Ecometropoli (2011-2021)

11. Conclusions³

En el marc del principi de confiança mútua, és necessari establir línies de coordinació i de sinergies per a la materialització de projectes que, impulsats des de l'administració local (la més pròxima a la ciutadania) i que afecten diferents administracions col·laboradores en matèria financera i tècnica.

L'Agenda 21 Local i el Programa de protecció i recuperació de fauna salvatge autòctona són dos bons instruments de desenvolupament sostenible en els àmbits de la protecció del medi natural, la recuperació de la biodiversitat autòctona i l'educació ambiental de les generacions més joves, però, també, de les més adultes.

Els sistemes d'avaluació ambiental mitjançant indicadors de procés i de resultats són peça clau en anàlisi cost/benefici de projectes ambientals.

Els equips de govern local han d'aprendre a corregir els errors de la gestió urbanística del passat i implementar la renaturalització, millorar la resiliència de les ciutats i descartant, per inviables, els projectes no sostenibles.

La col·laboració estreta amb les entitats cíviques, veïnals, etc. de la comunitat abans de dur a terme les iniciatives, assegurant la recepció de les propostes i suggeriments és peça clau de l'èxit d'un projecte.

Assegurar la viabilitat dels projectes plantejant accions de cost moderat, a nivell microurbànic i microambiental, treballant l'efecte sumatori de les accions a nivell local sobre una concepció global.

No generar falses expectatives entre la comunitat és una de les bones pràctiques dels governs locals. Les propostes, una vegada plantejades i consensuades, han de dur-se a terme. S'ha tractat en tot moment evitar el sentiment de frustració en la comunitat i en els líders veïnals, que tan sovint és causa d'allunyament entre l'administració i els administrats.

Les Escoles Taller i Cases d'Oficis de Medi Ambient i Educació per a joves i, en especial, dones, així com els Plans d'Ocupació per a persones majors de 45 anys i en risc d'exclusió social són bones eines per a millorar les capacitats d'accés al mercat laboral d'aquests col·lectius.

Finalment, és possible recuperar els espais naturals i la biodiversitat⁹, així com renaturalitzar les ciutats mitjançant la col·laboració i participació activa de la ciutadania en totes les franges d'edat.

Tomàs Carrión Bernal

Bibliografia

¹CARRIÓN, T. (2002) Programa de Restauración de Áreas Periurbanas 1994-2002. Ecometropoli Centro d'Interpretación del Medio Ambiente.

<http://habitat.aq.upm.es/bpes/onu06/bp1655.html>

²CARRIÓN, T I FOGUÉ, A. (2003) Programa de Restauración de Áreas Periurbanas 1994-2002. Informes de la construcció 2003. ISSN 0020-0883, Vol. 55, Nº. 486, 2003, págs. 55-61

³CARRIÓN, T. I ALTRES AUTORS. (2016) ECOMETROPOLI, Centro de Educación Ambiental 2011-2016. Conama 2016

⁴CARRIÓN, T I BENJUMEA, A. (2008) Plan de Sensibilización Ambiental de Santa Coloma de Gramenet. Conama 2008

⁵CARRIÓN, T I BENJUMEA, A. 2011 El Pla de Sensibilització Ambiental de Santa Coloma de Gramenet. Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet

⁶CARRIÓN, T. (2016). El Canvi Climàtic i Ecometropoli. Gramenet 2.0

⁷CARRIÓN, T. (2001) Recuperación mediambiental del tramo final del Río Besòs en Santa Coloma de Gramenet. Tercer Catálogo Español de Buenas Prácticas HABITAT II Ministerio de Fomento. Gobierno de España.

⁸CARCELLER, F., CHACÓN, G. I IGLESIAS, V. (1996) El medi natural de la Conca del Besòs. Ed SIBOC Revista del Centre Català d'Ornitologia.

⁹CARRIÓN, T., GARCIA TAPI, J.M I MAS, S. (2021) Natura Colomenca. Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet i Diputació de Barcelona.

GRAMENETUM

Entitats que componen "Ciutat Universitària":

Ajuntament
de Santa Coloma
de Gramenet

Campus
de l'Alimentació
Universitat de Barcelona

FUNDACIÓ HOSPITAL DE
l'Esperit Sant

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

